

ΟΔΗΓΟΣ

Circular City Through Educational Circular Economy Methods for Social Enterprises

Σύμπραξη Συνεργασίας Erasmus+ (KA2) στην Εκπαίδευση Ενηλίκων CIRC Circular City Through Educational Circular Economy Methods for Social Enterprises

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΟΥ: 2023-1-SK01-KA220-ADU-000154640
ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 01/09/2023 έως 31/08/2025

Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ' ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο EACEA δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι γι' αυτές.

Περιεχόμενα

Πρόλογος	5
1. Κοινωνική επιχείρηση – ένας χώρος ενσωμάτωσης, καινοτομίας και ανθεκτικότητας	6
ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	6
1.1 Μια προσπάθεια κατανόησης	7
1.2 Κοινωνική επιχείρηση – τι είναι;	9
1.3 Ενσωμάτωση, επανένταξη, καινοτομία μέσα από το παράδειγμα της κούπας καφέ	10
1.4 Αξίες στην πράξη - Κοινωνικές καινοτομίες στις κοινωνικές επιχειρήσεις	13
1.5 Ενσωμάτωση και επανένταξη στο πλαίσιο των κοινωνικών επιχειρήσεων	14
1.5.1 Παραδείγματα δραστηριοτήτων κοινωνικής επανένταξης	15
1.5.2 Παραδείγματα δραστηριοτήτων επαγγελματικής επανένταξης	16
Κοινά σημεία	17
1.6 Προκλήσεις στην επιτέλεση των κοινωνικών ρόλων	18
Ατομική προσέγγιση	18
1.7 Ο ρόλος των κοινωνικών επιχειρήσεων στην κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη	19
ΣΥΝΟΨΗ	20
2. Συνδέοντας την κοινωνική και την κυκλική οικονομία - Ανάλυση των χωρών-εταίρων	21
ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	22
2.1 Κυκλική οικονομία: Μόνο η Γη – και κανένας άλλος πλανήτης «B»	23
2.2 Κοινωνική οικονομία: Η βάση για ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς	25
2.2.1 Παραδείγματα επιτυχημένων πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας	27
2.3 Κυκλική οικονομία: Αρχές και πρακτικές	29
2.3.1 Βασικές αρχές της κυκλικής οικονομίας	29
2.4 Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στην ΚΥΠΡΟ	31
2.4.1 Κυκλική οικονομία και κοινωνική ένταξη στην Κύπρο	33
2.5 Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στη ΓΕΡΜΑΝΙΑ	34
2.5.1 Κυκλική οικονομία στο Βερολίνο - κοινωνικές επιχειρήσεις vs. κοινωνικές επιχειρήσεις	34
2.5.2 Κοινωνική ένταξη στη Γερμανία	35
2.5.3 Κοινωνικές επιχειρήσεις στη Γερμανία	37
2.6 Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στην ΙΤΑΛΙΑ	37
2.6.1 Κυκλική οικονομία και κοινωνική ένταξη στον τομέα των επιχειρήσεων	38
2.6.2 Κυκλική οικονομία και κοινωνική ένταξη πίσω από την επιχειρηματικότητα	39
2.7 Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στην ΠΟΛΩΝΙΑ	40
2.7.1 Κοινωνική ένταξη	41
2.7.2 Κοινωνικές επιχειρήσεις στην Πολωνία	42
2.8 Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στη ΣΛΟΒΑΚΙΑ	43
2.8.1 Κυκλική οικονομία στον επιχειρηματικό τομέα	44
Η Κυκλική Οικονομία στους δήμους και την τοπική αυτοδιοίκηση	44
2.8.2 Κυκλική οικονομία στα εκπαιδευτικά ιδρύματα	45
2.8.3 Κοινωνικές επιχειρήσεις στη Σλοβακία	46
2.8.4 Το οργανωτικό τοπίο της κοινωνικής οικονομίας στη Σλοβακία	48
2.8.5 Ένταξη του πληθυσμού Ρομά	49
2.9 Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στην ΟΛΛΑΝΔΙΑ	49
2.9.1 Κυκλική οικονομία στην Ολλανδία	51
2.9.2 Κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ολλανδία	51
2.10 Η σχέση μεταξύ κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας	52
ΣΥΝΟΨΗ	53
Αναφορές	

Περιεχόμενα

3. Κυκλική / Κοινωνική Οικονομία = Βιώσιμη / Ανθεκτική Κοινότητα	55
ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	56
3.1 Εισαγωγή	56
3.2 Από που πηγάζει το ενδιαφέρον για τη βιωσιμότητα;	56
3.3 Γραμμική και κυκλική οικονομία	59
3.4 Μορφές βιωσιμότητας	62
3.5 Οικονομική διάσταση	63
3.6 Κοινωνική διάσταση	64
3.7 Κοινωνική επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο της βιωσιμότητας και της κυκλικής οικονομίας	64
Αναφορές	66
4. ΤΕΤΡΑΠΛΗ ΕΛΙΚΑ - Κανείς δεν έχει τα πάντα	67
ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	68
4.1 Η σχέση μεταξύ κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας	68
4.2 Το πλαίσιο των κοινωνικο-οικολογικών συστημάτων	68
4.3 Το πλαίσιο της θεωρίας του κοινωνικού κεφαλαίου	70
4.4 Δέσμευση και συμμετοχή της κοινότητας	70
4.5 Τριπλή, τετραπλή, πενταπλή έλικα	71
4.6 Συμπεράσματα	72
Αναφορές	74
5. Προς τη βιωσιμότητα και την ανθεκτικότητα	75
ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	76
5.1 Εισαγωγή	76
5.2 Η κυκλική οικονομία στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση	78
5.3 Η κυκλική οικονομία στις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές και τα προγράμματα σπουδών	78
5.4 Κυκλική οικονομία – μια έννοια αμφισβητούμενη και εξελισσόμενη	81
Ορίζοντας την κυκλική οικονομία	85
Η Φινλανδία ως πρότυπο;	86
5.5 Η διδασκαλία της κυκλικής οικονομίας στην πράξη	87
5.6 Ποια προσέγγιση για τους κοινωνικά περιθωριοποιημένους ενήλικες;	89
5.7 Η κοινωνική οικονομία στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση στην Ευρώπη	91
5.7.1 Πώς διδάσκεται η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη σήμερα;	91
5.7.2 Παραδείγματα εκπαίδευσης για την κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη	92
5.8 Η κατάσταση της μη τυπικής εκπαίδευσης για την κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη	93
5.9 Η κοινωνική οικονομία εξελίσσεται - ψηφιακά εργαλεία μάθησης	94
5.10 Το μέλλον της απασχόλησης (Έκθεση 2023)	95
5.11 Ωφέλιμη για τον πλανήτη και ωφέλιμη για τους εργαζόμενους. Ποιες δεξιότητες πρέπει να έχει ένας εργαζόμενος στην κυκλική οικονομία;	97
Αναφορές για τη διδασκαλία της κυκλικής οικονομίας	101
Αναφορές για τις κοινωνικές επιχειρήσεις	102

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο παρών οδηγός αποσκοπεί στη διερεύνηση της ενσωμάτωσης της κυκλικής οικονομίας και της κοινωνικής απασχολησιμότητας, στο πλαίσιο της αναδυόμενης Ατζέντας της ΕΕ για τις πράσινες δεξιότητες, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε εργαζομένους με χαμηλή ειδίκευση, άτομα με αναπηρία και περιθωριοποιημένες ομάδες εργαζομένων.

Το 2021, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε το Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία, προβάλλοντάς το ως βασικό όραμα για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, τη δίκαιη και οικονομικά προσιτή ανανέωση ενός βιώσιμου πλαισίου διαβίωσης, καθώς και για έναν πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό προς όφελος όλων των πολιτών. Η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη περιλαμβάνει περίπου 2,8 εκατομμύρια οργανισμούς και οντότητες, στους οποίους απασχολούνται και δημιουργούν αξία περισσότεροι από 13 εκατομμύρια εργαζόμενοι, ποσοστό που αντιστοιχεί σε πάνω από το 6% του ευρωπαϊκού εργατικού δυναμικού. Το 2019, το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (WEF) προχώρησε για πρώτη φορά μετά από 50 χρόνια στην τροποποίηση του κώδικα δεοντολογίας του, θεσπίζοντας ένα νέο πλαίσιο λειτουργίας για τους παγκόσμιους επιχειρηματικούς οργανισμούς. Η αντικατάσταση του όρου «μέτοχος» (ιδιοκτήτης χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων) με τον όρο «ενδιαφερόμενος» (συνεργάτης στη δημιουργία αξίας) μπορεί να φαίνεται ασήμαντη... Ωστόσο, ο ιδρυτής του WEF, Klaus Schwab, ομολόγησε ότι αυτή η θεμελιώδης αλλαγή στη νοοτροπία των επιχειρηματιών σε παγκόσμιο επίπεδο επιτεύχθηκε χάρη στο φαινόμενο Greta Thunberg.

Έχουν περάσει εννέα χρόνια από την έγκριση της οδηγίας «Κλείσιμο του κύκλου ζωής των προϊόντων» / COM (2015) 614, Βρυξέλλες, 2 Δεκεμβρίου 2015, η οποία σηματοδότησε την απαρχή της πολιτικής για τη σταδιακή κατάργηση της γραμμικής οικονομίας και τη μετάβαση στην κυκλική οικονομία, ως προτεραιότητα όλων των τομεακών πολιτικών. Έκτοτε, το όραμα της κυκλικής οικονομίας έχει αναδειχθεί σε παγκόσμια πραγματικότητα, και κανένα κράτος, καμία ήπειρος, κανένας παραγωγός ή καταναλωτής δεν μπορεί να μείνει αμέτοχος... να αγνοήσει την κλιματική κρίση αλλά και την ευθύνη ανάληψης δράσης. Εναπόκειται στον καθένα από εμάς να διασφαλίσει ότι η μόνη ρεαλιστική λύση για τη συλλογική μας επιβίωση θα μεταφραστεί σε διαρκώς αυξανόμενες πρακτικές εφαρμογές, ακόμη και των μικρότερων βημάτων και μέτρων, για την ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας.

Η εφαρμογή τόσο της κυκλικής όσο και της κοινωνικής οικονομίας μπορεί να συμβάλει στη διατήρηση ενός αξιοπρεπούς πλαισίου διαβίωσης για τους εργαζόμενους. Με αυτόν τον τρόπο, περιθωριοποιημένα άτομα, εργαζόμενοι χαμηλής ειδίκευσης και άτομα με αναπηρία – άνθρωποι που έως σήμερα παρέμεναν αόρατοι – θα έχουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν ενεργά σε αυτή τη μετάβαση. Ο τρίτος καθοριστικός πυλώνας για την επιτυχία της διαδικασίας είναι η ενίσχυση του ατόμου με γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, όπως αυτές καθορίζονται στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Δεξιοτήτων για τη βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη και την ανθεκτικότητα.

Ο οικολογικός και ψηφιακός μετασχηματισμός στην Ευρώπη συνοδεύεται από δημογραφικές τάσεις που μεταβάλλουν τον τρόπο ζούμε, δουλεύουμε και επικοινωνούμε. Καθώς η δύναμη της κοινωνικής αλυσίδας καθορίζεται από τους πιο ευάλωτους κρίκους της, η αναβάθμιση των δεξιοτήτων και η επανεκπαίδευση στο πλαίσιο της «διπλής μετάβασης» οφείλουν να στοχεύουν στην προσέγγιση των κοινωνικά μειονεκτούντων ατόμων.

Η κοινοπραξία του έργου CIRcular City παρουσιάζει τη συμβολή της σε αυτή την καινοτομία «3 σε 1», ενθαρρύνοντας τον αναστοχασμό γύρω από τις κρίσεις που αντιμετωπίζουν η Ευρώπη και ο σύγχρονος πολιτισμός. Η προγραμματική προσήλωση των μελών της κοινοπραξίας στα ζητήματα της κυκλικής οικονομίας, της κοινωνικής οικονομίας και της εκπαίδευσης στον χώρο εργασίας στοχεύει, αφενός, στη διάδοση της αντίληψης ότι η έννοια των αποβλήτων είναι πλέον ξεπερασμένη και, αφετέρου, στην επιτάχυνση, την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των διαρθρωτικών πολιτικών της ΕΕ στις χώρες που συμμετέχουν στο έργο, συμβάλλοντας έτσι στη διαμόρφωση μιας πανευρωπαϊκής και παγκόσμιας ροής καινοτομίας.

Η οριζόντια ενσωμάτωση των υψηλών εννοιών που διέπουν τις ευρωπαϊκές τομεακές πολιτικές μπορεί να οδηγήσει σε αποτελέσματα κατανοητά και αποδεκτά από τους πολίτες της ΕΕ. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, η πολιτική έννοια της ανθεκτικότητας μπορεί να μετατραπεί σε μια ζωντανή κοινότητα και σε μια βιωματική πρακτική συνοχής και βιωσιμότητας, θεμελιωμένη σε περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς άξονες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Κοινωνική επιχείρηση - έναν χώρο ενσωμάτωσης, καινοτομίας και ανθεκτικότητας

ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Το παρόν κεφάλαιο θα έχει ως αποτέλεσμα μια βαθύτερη και πιο λεπτομερή κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να λειτουργήσουν ως πραγματικοί χώροι μετασχηματισμού για άτομα που κινδυνεύουν από αποκλεισμό – όχι μόνο σε κοινωνικό και επαγγελματικό επίπεδο, αλλά και σε συναισθηματικό, πολιτισμικό και περιβαλλοντικό. Οι αναγνώστες θα κατανοήσουν ότι οι διαδικασίες ενσωμάτωσης και επανένταξης δεν πρέπει να θεωρούνται μεμονωμένες παρεμβάσεις επανεισαγωγής στο σύστημα, αλλά μάλλον ως συνεχείς διαδικασίες συνοδείας και ενδυνάμωσης, κατά την οποία τα άτομα ανακτούν σταδιακά την αίσθηση της αυτονομίας, της ταυτότητας και του ανήκειν. Θα μάθουν να αναγνωρίζουν τη δύναμη των συμβολικών πράξεων (όπως η συλλογή από χρησιμοποιημένες κούπες καφέ ή η ιαπωνική μέθοδος *kintsugi*) στη διαμόρφωση των αφηγήσεων γύρω από τη διαφορετικότητα, την αποκατάσταση και την ελπίδα. Πραγματικά παραδείγματα κοινωνικής καινοτομίας, που έχουν υλοποιηθεί από κοινωνικές επιχειρήσεις, δείχνουν πώς τέτοιες πρωτοβουλίες ανταποκρίνονται στις ουσιαστικές ανάγκες ατόμων με εμπειρία αποκλεισμού, μετατρέποντάς τα όχι μόνο σε δικαιούχους, αλλά και σε φορείς αλλαγής.

Ταυτόχρονα, οι αναγνώστες θα συνειδητοποιήσουν ότι η επιτέλεση κοινωνικών και επαγγελματικών ρόλων αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ανάκτηση του κινήτρου και την επαναδιαμόρφωση ταυτότητας. Το να αισθάνεται κανείς απαραίτητος, ορατός και ενεργός μέσα σε μια κοινότητα είναι συχνά η αφετηρία για το ταξίδι της επανένταξης. Παράλληλα, καθίσταται σαφές ότι αυτή η διαδικασία συνοδεύεται από σημαντικές προκλήσεις – όπως ο κοινωνικός στιγματισμός, η έλλειψη εμπιστοσύνης, οι δυσκολίες στην επικοινωνία και η χαμηλή αυτοεκτίμηση. Ωστόσο, τα άτομα μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν αυτά τα εμπόδια μέσα από εξατομικευμένες προσεγγίσεις, την οικοδόμηση ουσιαστικών σχέσεων και τη δημιουργία περιβαλλόντων που στηρίζονται στον σεβασμό, την ενσυναίσθηση και την αμοιβαία κατανόηση.

Όλα αυτά εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικής και περιβαλλοντικής ευθύνης. Ο εκπαιδευόμενος αρχίζει να αντιλαμβάνεται την κοινωνική επιχείρηση όχι απλώς ως χώρο εργασίας ή μέσο κοινωνικής πρόνοιας, αλλά ως πεδίο όπου η κυκλική οικονομία λειτουργεί τόσο ως τεχνικό μοντέλο για τη μείωση των αποβλήτων, αλλά και ως μια ηθική στάση που αναγνωρίζει και εκτιμά τους ανθρώπους, τους πόρους, τις σχέσεις και τον ίδιο τον πλανήτη. Επομένως, η μαθησιακή αυτή διαδικασία δεν περιορίζεται στην απόκτηση γνώσεων γύρω από εργαλεία, μοντέλα ή μελέτες περίπτωσης, αλλά επεκτείνεται και στην αναγνώριση της ομάδας-στόχου – των ατόμων που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό – ως ενεργών συντελεστών και συνδημιουργών της κυκλικής οικονομίας. Η εμπειρία, οι ανάγκες και οι ικανότητές τους δεν θεωρούνται πλέον εμπόδια, αλλά πολύτιμα πλεονεκτήματα που μπορούν να εμπλουτίσουν τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές λύσεις.

Με αυτόν τον τρόπο, η κυκλική οικονομία επαναπροσδιορίζεται – όχι μόνο ως στόχος αλλά και ως μέθοδος. Μια μέθοδος που μας οδηγεί προς μια πιο δίκαιη, συμπεριληπτική και βιώσιμη κοινωνία.

Εικόνα 1: Παγκόσμια ενότητα και κοινωνική ένταξη μέσω της κοινοτικής υποστήριξης

1.1

Μια προσπάθεια κατανόησης

Η κοινωνική ένταξη, ο αποκλεισμός, η ενσωμάτωση και η επανένταξη δεν αποτελούν απλώς τεχνικούς όρους που χρησιμοποιούνται σε έγγραφα πολιτικής ή αιτήσεις για προγράμματα· έχουν αναδειχθεί σε κεντρικές έννοιες που διαμορφώνουν τη σύγχρονη κοινωνική αφήγηση του 21ου αιώνα. Η αυξανόμενη ορατότητά τους αντανακλά τους βαθιούς μετασχηματισμούς που βιώνει η κοινωνία μας – αρχικά στον οικονομικό τομέα, στη συνέχεια, αναπόφευκτα, στον κοινωνικό και πολιτιστικό, και πιο πρόσφατα στον περιβαλλοντικό και επικοινωνιακό. Οι έννοιες αυτές δεν αποτελούν πλέον προνόμιο ειδικών ή κρατικών αξιωματούχων, αλλά διαμορφώνουν ολοένα και περισσότερο τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την κοινότητα, την αλληλεγγύη και την ευθύνη μέσα σε έναν κόσμο που αλλάζει συνεχώς.

Οι έννοιες αυτές αναφέρονται κυρίως σε άτομα και ομάδες που, για διάφορους λόγους, βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας: άτομα με αναπηρίες, μακροχρόνια άνεργοι, άνθρωποι που παλεύουν με εθισμούς, άστεγοι, ηλικιωμένοι και οι λεγόμενοι «εργαζόμενοι φτωχοί» – εκείνοι των οποίων το εισόδημα, παρά την ύπαρξη εργασίας, δεν επαρκεί για την κάλυψη των βασικών αναγκών διαβίωσης. Από την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία, στις ομάδες αυτές έχουν προστεθεί πλέον και οι πρόσφυγες, οι οποίοι αντιμετωπίζουν τη διπλή πρόκληση του εκτοπισμού και της προσπάθειας να ξαναχτίσουν τη ζωή τους σε ένα άγνωστο περιβάλλον. Πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους εργάζονται σήμερα σε κοινωνικές επιχειρήσεις· πρόκειται για άτομα των οποίων η ζωή έχει ανατραπεί, αλλά που διαθέτουν τις δυνατότητες για ανάκαμψη και επαναπροσδιορισμό.

Με την ευρύτερη έννοια, ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να οριστεί ως η αδυναμία – είτε λόγω έλλειψης πρόσβασης, ευκαιριών είτε συστημικών εμποδίων – να συμμετέχει και να επηρεάζει κανείς τους βασικούς τομείς της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής. Ο αποκλεισμός αυτός μεταφράζεται σε περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση, επισφαλείς συνθήκες εργασίας, ανεπαρκή υγειονομική περίθαλψη, πολιτισμική αποξένωση και αποκλεισμό από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Το αντίθετο του αποκλεισμού δεν είναι απλώς η φυσική παρουσία, αλλά η ουσιαστική συμμετοχή – αυτό που ορίζουμε ως κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση. Πρόκειται για ενεργές διαδικασίες που στοχεύουν στη δημιουργία ίσων ευκαιριών για όλα τα μέλη της κοινωνίας, ιδιαίτερα για εκείνα που βρίσκονται σε κίνδυνο περιθωριοποίησης, ώστε να έχουν πρόσβαση σε πόρους και υπηρεσίες υπό ίσους όρους. Η ένταξη δεν αποτελεί προνόμιο ή παραχώρηση – είναι δικαίωμα. Και η ουσιαστική ένταξη δεν επιδιώκει την εξάλειψη των διαφορών, αλλά τη συνύπαρξή τους, χτίζοντας γέφυρες μέσα από τον διάλογο, τη συνεργασία και τον αμοιβαίο σεβασμό.

Αυτό το όραμα μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς δεν αποτελεί ένα αφηρημένο ιδανικό· είναι βαθιά ριζωμένο στην πολιτική και την πράξη, ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει έμφαση στην ανάπτυξη και εφαρμογή στρατηγικών που προωθούν την κοινωνική ένταξη σε όλα τα κράτη μέλη και σε κάθε τομέα της ζωής – από την εκπαίδευση και την απασχόληση, έως την υγεία, την ψηφιακή πρόσβαση, τον πολιτισμό, τη συμμετοχή των πολιτών και, ολοένα και περισσότερο, την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Αυτή η στρατηγική προτεραιότητα συνοδεύεται από ουσιαστική χρηματοδοτική στήριξη μέσω ευρωπαϊκών κονδυλίων, τα οποία επιτρέπουν σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναπτύξουν υποδομές, υπηρεσίες και καινοτόμες πρακτικές με στόχο τη μείωση του αποκλεισμού. Ωστόσο, η πρόσβαση σε αυτούς τους πόρους δεν είναι αυτονόητη· προϋποθέτει τη δημιουργία κατάλληλων νομικών πλαισίων, αποτελεσματικών μηχανισμών υλοποίησης και θεσμικής ετοιμότητας για τη μετάφραση των ευρωπαϊκών στόχων σε τοπικές δράσεις. Αυτό, με τη σειρά του, απαιτεί όχι μόνο πολιτική βούληση, αλλά και την ικανότητα αναγνώρισης και ανταπόκρισης στις ανάγκες εκείνων που συστηματικά αποκλείονται ή υποεκπροσωπούνται.

Έχει ιδιαίτερη σημασία το γεγονός ότι η σύγχρονη ευρωπαϊκή ατζέντα διευρύνει το πεδίο της κοινωνικής ένταξης ώστε να περιλαμβάνει τις αναδυόμενες παγκόσμιες προκλήσεις, με έμφαση στην κλιματική αλλαγή και την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Η ένταξη συζητείται πλέον όλο και περισσότερο στο πλαίσιο της βιωσιμότητας και της κυκλικής οικονομίας, όπου ο στόχος δεν περιορίζεται στην οικολογική ευθύνη, αλλά επεκτείνεται στη διασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Νέα προγράμματα και χρηματοδοτικοί μηχανισμοί υπογραμμίζουν ότι η δράση για το κλίμα πρέπει να συμβαδίζει με την κοινωνική ισότητα, ώστε η πράσινη μετάβαση να μην εντείνει τις υφιστάμενες ανισότητες, αλλά αντίθετα να δημιουργεί νέες ευκαιρίες – ιδιαίτερα για εκείνους που έμειναν στο περιθώριο των προηγούμενων κυμάτων οικονομικού μετασχηματισμού.

Αυτό σηματοδοτεί ένα νέο κεφάλαιο στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την κοινωνική ένταξη: δεν αποτελεί πλέον απλώς αντικείμενο της παραδοσιακής κοινωνικής πρόνοιας, αλλά εντάσσεται σε μια ευρύτερη οπτική, όπου οι αρχές της κυκλικής οικονομίας – επαναχρησιμοποίηση, επισκευή, αναγέννηση – εφαρμόζονται όχι μόνο σε υλικά και πόρους, αλλά και σε ανθρώπους, κοινότητες και ολόκληρα κοινωνικά συστήματα. Η ένταξη μετατρέπεται έτσι σε μια πολυδιάστατη διαδικασία, μέσα από την οποία άτομα που κάποτε θεωρούνταν «περιττά» δεν απορρίπτονται, αλλά επανεντάσσονται στην κοινωνική και οικονομική ζωή – πιο δυνατά, πιο σοφά και πιο ανθεκτικά από πριν.

Μια τέτοια προσέγγιση όχι μόνο ωφελεί το κλίμα, αλλά και στηρίζει άμεσα τον προϋπολογισμό των πιο ευάλωτων νοικοκυριών, αποδεικνύοντας ότι η βιωσιμότητα και η αλληλεγγύη μπορούν – και πρέπει – να συμβαδίζουν.

1.2

Κοινωνική επιχείρηση – τι είναι;

Η κοινωνική επιχείρηση αποτελεί έναν ιδιαίτερο και ολοένα πιο σημαντικό τύπο επιχειρηματικής δραστηριότητας, ο οποίος συνδυάζει παραδοσιακές επιχειρηματικές στρατηγικές με μια σαφή και συνειδητή κοινωνική αποστολή. Σε αντίθεση με τις συμβατικές επιχειρήσεις που επικεντρώνονται κυρίως στη δημιουργία κέρδους για τους ιδιοκτήτες ή τους μετόχους τους, η κοινωνική επιχείρηση θέτει ως πρωταρχικό στόχο τον θετικό κοινωνικό αντίκτυπο. Αν και δραστηριοποιείται οικονομικά και επιδιώκει τη βιωσιμότητά της, το κέρδος δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά εργαλείο για την υλοποίηση των κοινωνικών της στόχων.

Ο βασικός σκοπός μιας κοινωνικής επιχείρησης είναι η αντιμετώπιση επειγουσών κοινωνικών προκλήσεων – όπως η ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η φτώχεια ή η περιβαλλοντική υποβάθμιση – μέσα από καινοτόμες, βιώσιμες και συμπεριληπτικές προσεγγίσεις. Ένας από τους κύριους ρόλους της είναι η επαγγελματική και κοινωνική ενσωμάτωση ατόμων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στην αγορά εργασίας, όπως άτομα με αναπηρία, μακροχρόνια άνεργους, μετανάστες και άλλους που αντιμετωπίζουν συστημικά εμπόδια στην απασχόληση. Μέσω αυτής της δράσης, οι κοινωνικές επιχειρήσεις προωθούν την αξιοπρέπεια, την ενδυνάμωση και την ενεργή συμμετοχή των πολιτών, δημιουργώντας ουσιαστικές ευκαιρίες συμμετοχής στην κοινωνία και την οικονομία.

Επιπλέον, οι κοινωνικές επιχειρήσεις προάγουν θεμελιώδεις αξίες όπως η κοινωνική ευθύνη, η δημοκρατική διακυβέρνηση, η συμμετοχή της κοινότητας και η αλληλεγγύη. Λειτουργούν συχνά μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, ενσωματώνοντας τα ενδιαφερόμενα μέρη στον σχεδιασμό και την υλοποίηση των δραστηριοτήτων τους. Τα κέρδη τους δεν διανέμονται σε μετόχους, αλλά επανεπενδύονται στην κοινωνική τους αποστολή ή τη στήριξη της τοπικής κοινότητας.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να λάβουν διάφορες νομικές μορφές, ανάλογα με τη χώρα και το εκάστοτε νομοθετικό πλαίσιο. Συνήθεις μορφές περιλαμβάνουν εταιρείες περιορισμένης ευθύνης με κοινωνική ρήτρα, ενώσεις, ιδρύματα και κοινωνικούς συνεταιρισμούς. Αυτό που τις συνδέει δεν είναι η δομή τους, αλλά η κοινή τους δέσμευση να συνδυάζουν επιχειρηματικές πρακτικές με σκοπούς δημοσίου συμφέροντος.

Τα πεδία δραστηριοποίησης των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι εξίσου ποικίλα: από την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, τις κοινωνικές και υγειονομικές υπηρεσίες, τον πολιτισμό και τις δημιουργικές βιομηχανίες, έως την περιβαλλοντική προστασία, την κυκλική οικονομία, τη διανομή τροφίμων και τις πρωτοβουλίες τοπικής ανάπτυξης. Πολλές από αυτές εμπλέκονται ενεργά στην παροχή υπηρεσιών απασχόλησης και υποστήριξης για άτομα που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό, αξιοποιώντας τις οικονομικές τους δραστηριότητες ως πλατφόρμα για κατάρτιση, ενδυνάμωση και σταδιακή επανένταξη στην ανοιχτή αγορά εργασίας.

Τελικά, οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποδεικνύουν ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα και η κοινωνική προσφορά δεν είναι αντικρουόμενες έννοιες. Επιδιώκοντας ταυτόχρονα οικονομική και κοινωνική αξία, συμβάλλουν ουσιαστικά στην οικοδόμηση πιο συμπεριληπτικών, ανθεκτικών και βιώσιμων κοινοτήτων.

1.3

Ενσωμάτωση, επανένταξη, καινοτομία μέσα από το παράδειγμα της κούπας καφέ

Ενσωμάτωση vs. κούπα καφέ

Φανταστείτε μια συλλογή από διαφορετικές κούπες καφέ, καθεμία με το δικό της μοναδικό σχήμα, σχέδιο και χρώμα – σαν να αντιπροσωπεύει την ποικιλομορφία των ανθρώπων στην κοινωνία: το υπόβαθρό τους, τις εμπειρίες της ζωής τους, τις δεξιότητες και τις ιστορίες τους. Στην αρχή, αυτές οι κούπες στέκονται μόνες τους, καθεμία στον δικό της χώρο, χωρίς να αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο.

Η διαδικασία της κοινωνικής και επαγγελματικής ενσωμάτωσης αρχίζει τη στιγμή που επιλέγουμε να συγκεντρώσουμε αυτές τις διαφορετικές κούπες σε μια ενιαία συλλογή. Δεν πρόκειται για μια αυτόματη ή μηχανική διαδικασία· απαιτεί χρόνο, κατανόηση και γνήσια εκτίμηση της μοναδικότητας της κάθε κούπας.

Το πρώτο βήμα είναι να τοποθετήσουμε τις κούπες σε ένα κοινό ράφι. Παρόλο που παραμένουν διακριτές, αρχίζουν να αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου συνόλου. Αυτή η συμβολική πράξη υπογραμμίζει πως, παρά τις ατομικές διαφορές, κάθε άτομο μπορεί να βρει τη θέση του στην κοινωνία και να συμβάλει στο κοινό καλό.

Στη συνέχεια, προσθέτουμε συνδετικά στοιχεία στη συλλογή – ίσως κοινά σουβέρ ή έναν ειδικά διαμορφωμένο χώρο στην κουζίνα, όπου κάθε κούπα έχει τη δική της χρήση. Έτσι, η καθεμία, διατηρώντας τη μοναδικότητά της, γίνεται μέρος μιας κοινής καθημερινής τελετουργίας, συμβάλλοντας στην καλλιέργεια αμοιβαίων σχέσεων και στην προώθηση της ενσωμάτωσης. Τα πιατάκια, σε αυτό το πλαίσιο, μπορούν να συμβολίζουν τις κοινές αξίες ή στόχους που ενώνουν τους ανθρώπους πέρα από τις διαφορές τους.

Άλλωστε, χρησιμοποιούμε αυτές τις κούπες κάθε μέρα, ανεξάρτητα από την κατάσταση – είτε για τον πρωινό καφέ, το απογευματινό τσάι ή το βραδινό ποτό. Κάθε φορά που τις πιάνουμε στα χέρια μας, μας θυμίζουν τη δύναμη της διαφορετικότητας και τον πλούτο που γεννά η ένταξη. Υπενθυμίζουν ότι, παρά τις διαφορές, όλοι μπορούν να συνεισφέρουν στην εργασία και στην κοινότητα, ενδυναμώνοντας το κοινωνικό σύνολο.

Η διαδικασία της ενσωμάτωσης, όπως και η δημιουργία αυτής της συλλογής από κούπες, απαιτεί χρόνο, κατανόηση και υπομονή. Όμως το τελικό αποτέλεσμα είναι μια κοινωνία που γιορτάζει την ποικιλομορφία της, αναγνωρίζοντας ότι ο καθένας μας, ανεξάρτητα από το «σχήμα» και το «σχέδιο» του, έχει κάτι πολύτιμο να προσφέρει.

Επανάταξη vs. κούπα καφέ

Φανταστείτε μια κούπα καφέ που κάποια μέρα έπεσε και έσπασε. Αντί να την πετάξουν, επέλεξαν να την επισκευάσουν, χρησιμοποιώντας την παραδοσιακή ιαπωνική μέθοδο του kintsugi, η οποία ενώνει τα σπασμένα κομμάτια με χρυσό, ασήμι ή ακόμη και πολύτιμους λίθους. Αντί να κρύψει τις ρωγμές, αυτή η προσέγγιση τις αναδεικνύει, μετατρέποντας την κούπα σε κάτι ακόμη πιο όμορφο, πιο μοναδικό και πιο πολύτιμο απ' ό,τι ήταν πριν.

Στο πλαίσιο της κοινωνικής και επαγγελματικής επανάταξης, αυτή η επισκευασμένη κούπα συμβολίζει τη διαδικασία μέσα από την οποία ένα άτομο που έχει χάσει τη θέση του στην κοινωνία ή στην αγορά εργασίας, λόγω προκλήσεων όπως ο εθισμός, η εγκληματικότητα, η μακροχρόνια ανεργία ή η ψυχική ασθένεια, αποκτά την ευκαιρία για μια νέα αρχή. Η επανάταξη δεν σημαίνει κάλυψη των «ρωγμών» στο βιογραφικό ενός ανθρώπου, αλλά αναγνώριση και αξιοποίηση αυτών των εμπειριών ως πολύτιμων μαθημάτων που μπορούν να προσδώσουν μοναδική αξία στην κοινωνική και επαγγελματική του ζωή.

Κάθε χρυσή γραμμή στην κούπα αντιπροσωπεύει όχι μόνο τις δυσκολίες που έχει βιώσει το άτομο, αλλά και τη στήριξη που του προσφέρθηκε στη διαδρομή της αποκατάστασης – από την υποστήριξη της οικογένειας και των φίλων του, έως τη βοήθεια επαγγελματιών συμβούλων, θεραπευτών, καθώς και των προγραμμάτων επανάταξης που υλοποιούνται από ΜΚΟ και κρατικούς φορείς. Όλα αυτά τα στοιχεία συνδυάζονται για να χτίσουν μια νέα, ισχυρότερη δομή στη ζωή του ανθρώπου που επανεντάσσεται, ο οποίος είναι πλέον έτοιμος να διαδραματίσει ξανά ενεργό ρόλο στην κοινωνία.

Όπως μια κούπα που μετατρέπεται σε μοναδικό έργο τέχνης μέσα από τις χρυσές ρωγμές της, έτσι και τα άτομα που έχουν επανενταχθεί μπορούν να μετατρέψουν τις εμπειρίες τους σε πολύτιμους πόρους, εμπλουτίζοντας την επαγγελματική και κοινωνική τους ζωή και αποτελώντας πηγή έμπνευσης για τους άλλους.

Καινοτομία vs. κούπα καφέ

Καινοτομία vs. κούπα καφέ

Ακολουθώντας την αναλογία με τις διαφορετικές κούπες καφέ, ας εξετάσουμε πώς αυτή η εικόνα μπορεί να λειτουργήσει ως αναπαράσταση των διαδικασιών καινοτομίας στις κοινωνικές επιχειρήσεις.

Η διαδικασία καινοτομίας μέσα από το παράδειγμα της σπασμένης κούπας.

Φέρτε στο μυαλό σας την κούπα που επισκευάστηκε με τη μέθοδο kintsugi, όπου κάθε ρωγμή τονίστηκε με χρυσό, που τη μετέτρεψε σε κάτι μοναδικό και ακόμα πιο πολύτιμο. Στο πλαίσιο των κοινωνικών επιχειρήσεων, αυτή η κούπα λειτουργεί ως σύμβολο μιας καινοτόμου προσέγγισης στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων. Αντί να αγνοούν ή να καλύπτουν τις κοινωνικές «ρωγμές» (όπως η έλλειψη στέγης, η ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός ή η αναπηρία) οι κοινωνικές επιχειρήσεις τις αντιμετωπίζουν άμεσα, εφαρμόζοντας δημιουργικές και συχνά ασυνήθιστες λύσεις. Όπως το χρυσό στο kintsugi, οι παρεμβάσεις τους δεν επιδιορθώνουν απλώς το πρόβλημα, αλλά το μετατρέπουν σε στοιχείο που εμπλουτίζει την κοινότητα. Αυτή η προσέγγιση βασίζεται στην καινοτομία, στην αποδοχή νέων λύσεων και στην προθυμία πειραματισμού.

Η διαδικασία καινοτομίας μέσα από το παράδειγμα των ετερόκλητων κούπων.

Με τη σειρά τους, οι διαφορετικές κούπες που έχουν ενσωματωθεί σε μία συλλογή απεικονίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές επιχειρήσεις αξιοποιούν την ποικιλομορφία ως κινητήριο δύναμη για καινοτομία. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, η ποικιλία σκέψεων, εμπειριών και οπτικών γίνεται αποδεκτή και χρησιμοποιείται ως πολύτιμη πηγή δημιουργικότητας και αλλαγής. Η ενσωμάτωση διαφορετικών κούπων σε μία συλλογή συμβολίζει τη σύνθεση διεπιστημονικών ή πολυπολιτισμικών ομάδων στις κοινωνικές επιχειρήσεις, όπου κάθε μέλος, όπως και κάθε κούπα, συμβάλλει με τον δικό του μοναδικό τρόπο.

Η καινοτομία συχνά προκύπτει από τον συνδυασμό διαφορετικών οπτικών και δεξιοτήτων που, εκ πρώτης όψης, μπορεί να φαίνονται ασύμβατες. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις, φέρνοντας σε επαφή άτομα με διαφορετικό υπόβαθρο, είναι σε θέση να βρουν μοναδικές λύσεις σε δύσκολα κοινωνικά προβλήματα. Ακριβώς όπως τα κοινά σουβέρ μπορούν να συμβολίζουν κοινές αξίες και στόχους, τα κοινά έργα και οι πρωτοβουλίες των κοινωνικών επιχειρήσεων συνδυάζουν ποικίλα ταλέντα και ιδέες για το κοινό καλό.

Επομένως...

Και στις δύο περιπτώσεις, οι διαδικασίες καινοτομίας στις κοινωνικές επιχειρήσεις βασίζονται στην αναγνώριση και αξιοποίηση των μοναδικών «ρωγμών» και της ποικιλομορφίας. Όπως στην επισκευή μιας κούπας με τη μέθοδο kintsugi ή στη δημιουργία μιας συλλογής από διαφορετικές κούπες, το κλειδί για την καινοτομία είναι να βλέπουμε τις προκλήσεις και τις διαφορές όχι ως αδυναμίες, αλλά ως ευκαιρίες για τη διαμόρφωση νέων, πολύτιμων λύσεων – λύσεων που δεν περιορίζονται στην επίλυση προβλημάτων, αλλά εμπλουτίζουν την κοινότητα. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις, με την αποστολή και τις αξίες που ενσαρκώνουν, βρίσκονται σε μοναδική θέση να ηγηθούν αυτών των καινοτόμων μετασχηματισμών.

Εικόνα 2: Συνεργασία νέων και δημιουργική δράση στις κοινωνικές επιχειρήσεις

1.4

Αξίες στην πράξη – Κοινωνικές καινοτομίες στις κοινωνικές επιχειρήσεις

Οι κοινωνικές καινοτομίες δεν ξεκινούν πάντα από μεγάλες ιδέες. Μερικές φορές, ξεκινούν από κάτι τόσο απλό όσο μια αταίριαστη κούπα καφέ. Σε μια κοινωνική επιχείρηση, όπου η κοινότητα συναντά τον σκοπό και η επιχειρηματικότητα υπηρετεί την κοινωνική αλλαγή, ακόμη και το πιο μικρό στοιχείο μπορεί να εξελιχθεί σε σύμβολο μετασχηματισμού.

Αυτή είναι η ουσία της εφαρμογής των αξιών στην πράξη: να παίρνουμε ό,τι η κοινωνία συχνά θεωρεί ελαττωματικό – ανθρώπους που έχουν αποκλειστεί από την αγορά εργασίας, που βιώνουν έλλειψη στέγης, αναπηρία, εθισμό ή βαθιά μοναξιά – και να μην τους «επισκευάζουμε» απλώς, αλλά να τους εντάσσουμε ξανά στον κοινωνικό ιστό με τρόπους που ενισχύουν το σύνολο. Όπως στην ιαπωνική τέχνη του kintsugi, όπου τα ραγισμένα κεραμικά ανασυντίθενται με χρυσό, έτσι και οι κοινωνικές επιχειρήσεις αγκαλιάζουν τις ατέλειες και τις μετατρέπουν σε κάτι μοναδικά πολύτιμο.

Η καινοτομία, σε αυτό το πλαίσιο, δεν γεννιέται μέσα από κομψές αίθουσες συνεδριάσεων, αλλά μέσα από την προθυμία να δοκιμάσουμε, να ενσωματώσουμε, να ακούσουμε. Στην πράξη, αυτό μπορεί να σημαίνει τη συγκρότηση μιας ομάδας ανθρώπων με πολύ διαφορετικά υπόβαθρα και εμπειρίες – καθένας με τη δική του «μορφή» και το δικό του «μοτίβο» – και την ενεργή πρόσκλησή τους να συν-δημιουργήσουν λύσεις. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν ευδοκούν *παρά* την ποικιλομορφία τους, αλλά *χάρη* σε αυτήν.

Κοινά τραπέζια, κοινοί στόχοι, κοινές αξίες – εκεί γεννιούνται οι ιδέες. Όπως μια συλλογή από εκλεκτές κούπες καφέ μπορεί να μετατραπεί σε μια πολύτιμη σύνθεση, έτσι και οι κοινωνικές επιχειρήσεις χτίζουν κάτι μεγαλύτερο, αναγνωρίζοντας την αξία κάθε ατομικής συνεισφοράς. Η συνεργασία, ο πειραματισμός και η εμπιστοσύνη δημιουργούν τον χώρο όπου μπορούν να ριζώσουν απροσδόκητες ιδέες. Η κοινωνική καινοτομία σε αυτούς τους χώρους δεν είναι προϊόν – είναι διαδικασία. Είναι η καθημερινή δέσμευση να εφαρμόζουμε τις αξίες στην πράξη· να τις ζούμε, να τις υλοποιούμε και να αναδιαμορφώνουμε τα συστήματα αποκλεισμού, μετατρέποντάς τα σε χώρους που ανήκουν σε όλους.

Εικόνα 3: Κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση για την οικοδόμηση βιώσιμων κοινωνιών

1.5

Ενσωμάτωση και επανένταξη στο πλαίσιο των κοινωνικών επιχειρήσεων

Η κοινωνική ενσωμάτωση και επανένταξη στο πλαίσιο των κοινωνικών επιχειρήσεων αφορά τις διαδικασίες αποκατάστασης ή οικοδόμησης συνοχής μεταξύ των ατόμων και της κοινωνίας. Η καθημία από αυτές τις διαδικασίες έχει τους δικούς της συγκεκριμένους στόχους, μεθόδους και δυναμικές. Ας εξετάσουμε πιο προσεκτικά τις διαφορές και τα κοινά σημεία.

Ενσωμάτωση - Η κοινωνική ενσωμάτωση στις κοινωνικές επιχειρήσεις αναφέρεται στη διαδικασία συμπερίληψης ατόμων από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (π.χ. εθνοτικές μειονότητες, άτομα με αναπηρίες, άτομα που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της έλλειψης στέγης) στην κοινωνία, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνική, επαγγελματική και πολιτιστική ζωή. Ο στόχος της ενσωμάτωσης είναι η δημιουργία ενός ανοιχτού και πολυπολιτισμικού περιβάλλοντος που προάγει την ισότητα των ευκαιριών, την αποδοχή της διαφορετικότητας και τον αμοιβαίο σεβασμό. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις υποστηρίζουν αυτή τη διαδικασία, δημιουργώντας θέσεις εργασίας που ανταποκρίνονται σε διαφορετικές ανάγκες, οργανώνοντας εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες που προωθούν τη διαφορετικότητα και καταβάλλοντας προσπάθειες για τη μείωση των κοινωνικών και οικονομικών φραγμών.

Επανένταξη - Η κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη εστιάζει στην αποκατάσταση ατόμων που έχουν αποκλειστεί ή απομακρυνθεί από την κοινωνία για διάφορους λόγους (π.χ. πρώην κρατούμενοι, τοξικομανείς, μακροχρόνια άνεργοι, άτομα με αναπηρίες), ώστε να μπορούν να λειτουργήσουν στην κοινωνία. Ο στόχος της επανένταξης δεν είναι μόνο η εξεύρεση εργασίας, αλλά και η υποστήριξη για την επίλυση προσωπικών προβλημάτων, η βοήθεια για την οικοδόμηση κοινωνικών σχέσεων και η προώθηση υγιεινών τρόπων ζωής και ανεξαρτησίας. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις διαδραματίζουν βασικό ρόλο στη διαδικασία επανένταξης, προσφέροντας όχι μόνο απασχόληση, αλλά και κατάρτιση, καθοδήγηση, ψυχολογική υποστήριξη και βοήθεια για επαγγελματική επανένταξη. Ενώ η κοινωνική επανένταξη εστιάζει στις κοινωνικές, πολιτιστικές και ψυχολογικές πτυχές, η επαγγελματική επανένταξη εστιάζει στην προετοιμασία για την εργασία και την επαγγελματική ανάπτυξη.

Πώς επηρεάζει η αναδιάρθρωση των κοινωνικών ρόλων την επανένταξη;

Ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και της ταυτότητας - η επιτέλεση κοινωνικών ρόλων μπορεί να βοηθήσει τα άτομα που βρίσκονται σε διαδικασία επανένταξης να ανακτήσουν την αυτοεκτίμησή τους και να επαναπροσδιορίσουν την ταυτότητά τους. Η εκπλήρωση των προσδοκιών που συνδέονται με έναν ρόλο μπορεί να συμβάλει σε βελτιωμένη αίσθηση ευεξίας και σε αυξημένη αυτοπεποίθηση.

Αυξημένη κοινωνική δραστηριότητα - η συμμετοχή στην κοινωνία και η ανάληψη διάφορων κοινωνικών ρόλων ωθεί τους ανθρώπους να είναι πιο δραστήριοι και να συμμετέχουν σε μια ποικιλία δραστηριοτήτων, γεγονός που με τη σειρά του μπορεί να διευκολύνει τη δημιουργία σχέσεων και δικτύων υποστήριξης.

Βελτιωμένη ενσωμάτωση στην κοινωνία - η επιτέλεση κοινωνικών ρόλων διευκολύνει την ενσωμάτωση, καθώς το άτομο αρχίζει να αισθάνεται ότι αποτελεί πολύτιμο μέλος της κοινωνίας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, τα άτομα που επανεντάσσονται μπορούν καλύτερα να κατανοήσουν και να αποδεχτούν τα κοινωνικά πρότυπα και τις αξίες.

Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων - κατά την εκπλήρωση των διάφορων κοινωνικών ρόλων, τα άτομα αποκτούν νέες δεξιότητες, όπως η επικοινωνία, η συνεργασία και η επίλυση συγκρούσεων, οι οποίες είναι σημαντικές τόσο στην καθημερινή όσο και στην επαγγελματική ζωή.

1.5.1

Παραδείγματα δραστηριοτήτων κοινωνικής επανένταξης

Κοινωνική επανένταξη

Η εκπλήρωση κοινωνικών ρόλων αποτελεί βασικό στοιχείο της διαδικασίας κοινωνικής επανένταξης. Στο πλαίσιο αυτό, ο κοινωνικός ρόλος μπορεί να οριστεί ως το σύνολο των προσδοκιών, των προτύπων και των συμπεριφορών που η κοινωνία αποδίδει σε ένα άτομο, ανάλογα με τη θέση ή το κοινωνικό του καθεστώς. Συνεπώς, η κοινωνική επανένταξη δεν είναι μόνο η στήριξη μειονεκτούντων ατόμων για την εξεύρεση εργασίας ή τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, αλλά και η αποκατάσταση και η οικοδόμηση του κοινωνικού τους ρόλου. Αυτό σημαίνει ότι η επανένταξη αγγίζει διαστάσεις όπως η ικανότητα σύναψης και διατήρησης σχέσεων, η ενεργή συμμετοχή στην κοινωνική ζωή και η ενσωμάτωση σε διάφορους τομείς της κοινωνίας.

Προγράμματα καθοδήγησης - η σύνδεση ατόμων που βρίσκονται σε διαδικασία επανένταξης με μέντορες που μπορούν να μοιραστούν εμπειρίες από την προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική τους ζωή. Η καθοδήγηση συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη κοινωνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων, καθώς και στη δημιουργία δικτύων υποστήριξης. Ενδεικτικά παραδείγματα περιλαμβάνουν προγράμματα για πρώην κρατούμενους, τα οποία τους βοηθούν να προσαρμοστούν στη ζωή εκτός φυλακής, να χτίσουν σχέσεις, να βρουν εργασία και να ανταποκριθούν στις καθημερινές προκλήσεις.

Εργαστήρια και εκπαίδευση σε δεξιότητες ζωής - οργάνωση εργαστηρίων που διδάσκουν βασικές δεξιότητες ζωής, όπως η διαχείριση των οικονομικών, η επίλυση συγκρούσεων, οι τεχνικές επικοινωνίας και η οικοδόμηση διαπροσωπικών σχέσεων. Αυτές οι δεξιότητες είναι απαραίτητες για την επιτυχή επιτέλεση των κοινωνικών ρόλων και την ενσωμάτωση στην κοινωνία.

Εκπαιδευτικά προγράμματα για το κοινό - υλοποίηση εκστρατειών ενημέρωσης και εκπαίδευσης που απευθύνονται στο κοινό με στόχο τη μείωση του στιγματισμού και την προώθηση της αποδοχής των ατόμων που επανεντάσσονται στην κοινωνία. Η ευαισθητοποίηση του κοινού μπορεί να συμβάλει στην ευκολότερη αποδοχή και ενσωμάτωση αυτών των ατόμων.

Δημιουργία χώρων για κοινωνική αλληλεπίδραση - οργάνωση κοινωνικών εκδηλώσεων και συναντήσεων ομάδων υποστήριξης, οι οποίες βοηθούν τα άτομα που επανεντάσσονται να δημιουργήσουν κοινωνικά δίκτυα και να συμμετάσχουν στην κοινωνική ζωή. Αυτό θα μπορούσε να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, ομίλους ενδιαφερόντων, ομάδες υποστήριξης για άτομα που βρίσκονται σε παρόμοιες καταστάσεις ζωής ή κοινωνικές πρωτοβουλίες για την προώθηση του εθελοντισμού.

Η κοινωνική επανένταξη είναι μια πολύπλοκη και πολυδιάστατη διαδικασία. Η κοινωνική επανένταξη δεν αφορά την «υπόταξη» των ανθρώπων στην κανονικότητα, αλλά τη διαμόρφωση ενός κόσμου όπου οι διαφορετικές εμπειρίες δεν αποτελούν εμπόδιο, αλλά πηγή δύναμης. Πρόκειται για μια κοινότητα που δεν περιορίζεται στο να βλέπει απλώς τον άνθρωπο, αλλά του δίνει χώρο να συνδιαμορφώσει την πραγματικότητα.

Και αυτό ακριβώς εννοούμε όταν μιλάμε για εφαρμογή των αξιών στην πράξη.

Πώς επηρεάζει η επιτέλεση των κοινωνικών ρόλων την επανένταξη;

Ενισχύει την αυτοεκτίμηση και την ταυτότητα. Η επιτέλεση κοινωνικών ρόλων μπορεί να βοηθήσει τα άτομα που βρίσκονται σε διαδικασία επανένταξης να ανακτήσουν την αυτοεκτίμησή τους και να επαναπροσδιορίσουν την προσωπική τους ταυτότητα. Η εκπλήρωση των προσδοκιών που συνδέονται με έναν ρόλο μπορεί να συμβάλει σε βελτιωμένη αίσθηση ευεξίας και σε αυξημένη αυτοπεποίθηση.

Αυξημένη κοινωνική δραστηριότητα. Η συμμετοχή στην κοινωνία και η ανάληψη διάφορων κοινωνικών ρόλων ωθεί τους ανθρώπους να είναι πιο δραστήριοι και να συμμετέχουν σε μια ποικιλία δραστηριοτήτων, γεγονός που με τη σειρά του μπορεί να διευκολύνει τη δημιουργία σχέσεων και δικτύων υποστήριξης.

Βελτιωμένη ενσωμάτωση στην κοινωνία. Η επιτέλεση κοινωνικών ρόλων διευκολύνει την ενσωμάτωση, καθώς το άτομο αρχίζει να αισθάνεται ότι αποτελεί πολύτιμο μέλος της κοινωνίας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, τα άτομα που επανεντάσσονται βρίσκονται σε καλύτερη θέση να κατανοήσουν και να αποδεχτούν τα κοινωνικά πρότυπα και τις αξίες.

Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Κατά την εκπλήρωση των διάφορων κοινωνικών ρόλων, τα άτομα αποκτούν νέες δεξιότητες, όπως η επικοινωνία, η συνεργασία και η επίλυση συγκρούσεων, οι οποίες είναι σημαντικές τόσο στην καθημερινή όσο και στην επαγγελματική ζωή.

1.5.2 Παραδείγματα δραστηριοτήτων επαγγελματικής επανάταξης

Επαγγελματική επανάταξη

Η επαγγελματική επανάταξη εστιάζει σε πτυχές που σχετίζονται με την εργασία και το επάγγελμα, με στόχο την προετοιμασία των ατόμων για την ενεργή συμμετοχή στην αγορά εργασίας και την υποστήριξή τους στην επαγγελματική τους ανάπτυξη. Πρόκειται για μια διαδικασία που είναι ιδιαίτερα σημαντική για άτομα που, για διάφορους λόγους (π.χ. αναπηρία, μακροχρόνια απουσία από την εργασία, αλλαγή τομέα απασχόλησης), χρειάζονται υποστήριξη για την επανάταξη ή την είσοδο στην αγορά εργασίας. Η επαγγελματική επανάταξη περιλαμβάνει μια σειρά δραστηριοτήτων που αποσκοπούν όχι μόνο στην απόκτηση ή την επικαιροποίηση των προσόντων και των δεξιοτήτων, αλλά και στην προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και επαγγελματικές απαιτήσεις.

Εργαστήρια και μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης - αυτά τα προγράμματα κατάρτισης μπορούν να αφορούν συγκεκριμένες επαγγελματικές δεξιότητες, όπως μαθήματα μαγειρικής για μάγειρες που επιθυμούν να ειδικευτούν σε ένα συγκεκριμένο είδος κουζίνας, μαθήματα προγραμματισμού για όσους επιθυμούν να εργαστούν στον τομέα της πληροφορικής ή κατάρτιση στον τομέα της εξυπηρέτησης πελατών για όσους εργάζονται στον τομέα του λιανικού εμπορίου και των υπηρεσιών.

Προγράμματα πιστοποίησης και αδειοδότησης - παρέχουν τη δυνατότητα στα άτομα να αποκτήσουν επίσημες άδειες για ορισμένα επαγγέλματα, κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα επαγγέλματα που υπόκεινται σε ρυθμίσεις.

Πρακτική άσκηση και μαθητεία - επιτρέπουν στα άτομα να αποκτήσουν πρακτική εμπειρία σε ένα πραγματικό εργασιακό περιβάλλον, η οποία είναι πολύτιμη τόσο για αυτούς που βρίσκονται στην αρχή της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας όσο και για εκείνους που αλλάζουν κλάδο ή επιστρέφουν στην αγορά εργασίας μετά από μακρά απουσία.

Επαγγελματική συμβουλευτική και καθοδήγηση - οι ατομικές συνεδρίες με έναν σύμβουλο επαγγελματικού προσανατολισμού ή έναν μέντορα μπορούν να βοηθήσουν τα άτομα να προσδιορίσουν τους επαγγελματικούς τους στόχους, να αναπτύξουν στρατηγικές για την επίτευξή τους και να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που σχετίζονται με την εργασία.

Ανάπτυξη ήπιων και κοινωνικών δεξιοτήτων - δεξιότητες όπως η επικοινωνία, η ομαδική εργασία, η διαχείριση του χρόνου και η αντιμετώπιση του στρες είναι καθοριστικής σημασίας σε πολλά επαγγέλματα και μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην επαγγελματική επιτυχία.

Υποστήριξη για την έναρξη της δικής σας επιχείρησης - για όσους επιθυμούν να ξεκινήσουν τη δική τους επιχείρηση, η επαγγελματική επανάταξη μπορεί να περιλαμβάνει και υποστήριξη σε επιχειρηματικό επίπεδο, όπως συμβουλευτική καθοδήγηση, βοήθεια στην κατάρτιση επιχειρηματικού σχεδίου ή στήριξη για την εξασφάλιση χρηματοδότησης.

Πώς επηρεάζει η επιτέλεση των κοινωνικών ρόλων την επαγγελματική επανένταξη;

Η επιτέλεση των κοινωνικών ρόλων έχει σημαντικό αντίκτυπο στην επαγγελματική επανένταξη, καθώς η διαδικασία αυτή δεν αφορά μόνο την απόκτηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων ή επαγγελματικών προσόντων. Αφορά εξίσου την ενσωμάτωση στο εργασιακό περιβάλλον, την προσαρμογή στα πρότυπα και την κουλτούρα του, καθώς και τη διαμόρφωση μιας θετικής επαγγελματικής ταυτότητας.

Δημιουργία δικτύου υποστήριξης (δικτύωση, υποστήριξη από ομοτίμους). Η ενεργή συμμετοχή στην κοινότητα επιτρέπει στα άτομα να δημιουργήσουν ένα δίκτυο επαγγελματικών επαφών, το οποίο είναι ζωτικής σημασίας κατά την αναζήτηση εργασίας, ιδίως σε κλάδους όπου οι συστάσεις και οι γνωριμίες είναι σημαντικές. Παράλληλα, η συνεργασία και η ανταλλαγή εμπειριών με άλλα άτομα που βρίσκονται σε παρόμοια επαγγελματική κατάσταση μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση των προκλήσεων και να αποτελέσει κίνητρο για περαιτέρω ανάπτυξη.

Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Η αποτελεσματική επικοινωνία είναι απαραίτητη σε κάθε επάγγελμα. Η επιτέλεση ποικίλων κοινωνικών ρόλων επιτρέπει στο άτομο να εξασκήσουν και να αναπτύξουν επικοινωνιακές δεξιότητες σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Πολλά επαγγέλματα απαιτούν δεξιότητες ομαδικής εργασίας. Η κοινωνική αλληλεπίδραση διδάσκει τη διαπραγμάτευση, την ενσυναίσθηση και την ανάπτυξη συνεργατικών στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων.

Ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και της επαγγελματικής ταυτότητας. Η ενεργή συμμετοχή σε μια κοινότητα μπορεί να ενισχύσει το αίσθημα του ανήκειν και της αυτοεκτίμησης, τα οποία είναι βασικά στοιχεία για τη διατήρηση του κινήτρου και της επαγγελματικής δέσμευσης. Η ανάληψη ποικίλων κοινωνικών ρόλων συμβάλλει στη διαμόρφωση της επαγγελματικής ταυτότητας, βοηθώντας το άτομο να κατανοήσει καλύτερα τις ικανότητες και τις προτιμήσεις του σε σχέση με την επαγγελματική του σταδιοδρομία.

Προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες επαγγελματικές συνθήκες. Η μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας απαιτεί από τους εργαζόμενους διαρκή προσαρμοστικότητα στις νέες συνθήκες. Οι εμπειρίες από την ανάληψη διαφορετικών κοινωνικών ρόλων ενισχύουν την ευελιξία και συμβάλλουν στην ανάπτυξη ανθεκτικότητας απέναντι στο στρες. Παράλληλα, η συμμετοχή σε διάφορες κοινωνικές ομάδες μπορεί να καλλιεργήσει δημιουργική και καινοτόμο σκέψη, δεξιότητες ιδιαίτερα πολύτιμες σε ταχέως εξελισσόμενους τομείς.

Αύξηση της επαγγελματικής δραστηριότητας. Η επιτέλεση κοινωνικών ρόλων και η συμμετοχή στην κοινοτική ζωή μπορούν να αυξήσουν το κίνητρο για την ενεργή αναζήτηση εργασίας και την επαγγελματική ανάπτυξη. Η άτυπη μάθηση μέσω κοινωνικών δραστηριοτήτων μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη επαγγελματικών ικανοτήτων, διευκολύνοντας την απόκτηση νέων δεξιοτήτων και γνώσεων.

Κοινά σημεία

Αν και η κοινωνική ενσωμάτωση και η επανένταξη διαφέρουν ως προς τους στόχους και τις ομάδες-στόχους τους, υπάρχουν τομείς στους οποίους αλληλεπικαλύπτονται:

1. Και οι δύο στρατηγικές χρησιμοποιούν την απασχόληση ως βασικό στοιχείο για την υποστήριξη της διαδικασίας, προσφέροντας ευκαιρίες για την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την καλλιέργεια του αισθήματος της αξίας.
2. Η κοινωνική υποστήριξη και η εκπαίδευση διαδραματίζουν καίριο ρόλο και στις δύο προσεγγίσεις, καθώς συμβάλλουν στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, στην ικανότητα συμβίωσης μέσα στην κοινωνία και στην καλλιέργεια αμοιβαίας κατανόησης και σεβασμού.
3. Στο πλαίσιο και των δύο διαδικασιών, οι κοινωνικές επιχειρήσεις επιδιώκουν τη δημιουργία περιβάλλοντος ανοιχτού στη διαφορετικότητα και την προώθηση της ισότητας, καταπολεμώντας τις διακρίσεις και τα στερεότυπα.

Η κοινωνική ενσωμάτωση και η επανένταξη στο πλαίσιο των κοινωνικών επιχειρήσεων μπορεί να διαφέρουν ως προς το πεδίο εφαρμογής και τις μεθόδους τους, αλλά έχουν κοινό στόχο: την οικοδόμηση μιας κοινωνίας στην οποία όλοι έχουν ίσες ευκαιρίες να συμμετέχουν πλήρως και ενεργά. Οι επιχειρήσεις αυτές διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη του εν λόγω στόχου μέσω των πρωτοβουλιών και των προγραμμάτων τους, τα οποία ανταποκρίνονται τόσο στις ατομικές όσο και στις κοινωνικές ανάγκες.

1.6

Προκλήσεις στην επιτέλεση των κοινωνικών ρόλων

Οι προκλήσεις στην επιτέλεση των κοινωνικών ρόλων στο πλαίσιο της επαγγελματικής επανένταξης μπορεί να είναι αρκετά σύνθετες και να εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των λόγων που οδήγησαν στην ανάγκη επανένταξης και των προσωπικών συνθηκών του κάθε ατόμου. Ο στιγματισμός και η έλλειψη αποδοχής από τους πιθανούς εργοδότες και συναδέλφους μπορεί να δυσχεράνουν τη δημιουργία επαγγελματικών και κοινωνικών σχέσεων, ιδίως για όσους επιστρέφουν στην εργασία μετά από μακρά απουσία λόγω ασθένειας, αναπηρίας ή φυλάκισης.

Συχνά, είναι δύσκολο να συμβαδίσει κανείς με τις τεχνολογικές και οργανωσιακές αλλαγές, οι οποίες απαιτούν χρόνο, εκπαίδευση και υποστήριξη, ιδίως για άτομα που έχουν παραμείνει εκτός αγοράς εργασίας για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η μακροχρόνια απουσία μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της αυτοπεποίθησης και της επαγγελματικής αυτοεκτίμησης, ενώ η ανάπτυξη ή η ανανέωση βασικών δεξιοτήτων, όπως η επικοινωνία και η συνεργασία, είναι κρίσιμη για την αποτελεσματική ένταξη και λειτουργία μέσα σε μια ομάδα. Μια αλλαγή στο επάγγελμα ή στον τομέα απασχόλησης μπορεί να απαιτεί αναδιαμόρφωση της επαγγελματικής ταυτότητας, η οποία σχετίζεται με την εκ νέου ανακάλυψη του ρόλου του ατόμου στο εργασιακό περιβάλλον και την επαγγελματική κοινότητα. Επιπλέον, τα άτομα που επανεντάσσονται στην αγορά εργασίας ενδέχεται να αντιμετωπίσουν εμπόδια στην επικοινωνία, ιδίως όταν έχουν παραμείνει εκτός της αγοράς εργασίας ή της κοινότητας για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η προσαρμογή των επαγγελματικών προσδοκιών στην πραγματικότητα μπορεί να πάρει χρόνο και να αποτελέσει αιτία απογοήτευσης. Επιπλέον, η πρόσβαση σε κατάρτιση, εργαστήρια ή προγράμματα ανάπτυξης μπορεί να είναι περιορισμένη λόγω κόστους, τοποθεσίας ή άλλων εμποδίων, δυσχεραίνοντας την απόκτηση των απαραίτητων δεξιοτήτων και προσόντων.

Η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων απαιτεί τη στήριξη διαφόρων φορέων, όπως εργοδότες, δημόσιες υπηρεσίες, ΜΚΟ και δίκτυα κοινωνικής αρωγής. Η επιτυχής υπέρβαση αυτών των εμποδίων μπορεί όχι μόνο να διευκολύνει την επανένταξη στην αγορά εργασίας, αλλά και να συμβάλει στη μακροπρόθεσμη επαγγελματική επιτυχία και την προσωπική ανάπτυξη των ατόμων που βρίσκονται σε διαδικασία επανένταξης.

Για αυτό είναι κρίσιμο η διαδικασία επανένταξης να υποστηρίζεται από στοχευμένες στρατηγικές και δράσεις που να ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες προκλήσεις, όπως η καθοδήγηση (mentoring), η ψυχολογική υποστήριξη, οι εκπαιδευτικές εκστρατείες ευαισθητοποίησης του κοινού και η δημιουργία ασφαλών χώρων κοινωνικής αλληλεπίδρασης και αποδοχής.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις διαδραματίζουν βασικό ρόλο στη διαδικασία κοινωνικής επανένταξης, όχι μόνο δημιουργώντας θέσεις εργασίας, αλλά και προωθώντας την κοινωνική ένταξη, οικοδομώντας θετικές σχέσεις εντός και εκτός του χώρου εργασίας και υποστηρίζοντας την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη των ατόμων που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση.

Ατομική προσέγγιση

Το σημείο εκκίνησης για τον σχεδιασμό των δραστηριοτήτων επανένταξης είναι η επίγνωση της κατάστασης του ατόμου. Αυτό περιλαμβάνει την κατανόηση των αναγκών, των προκλήσεων, αλλά και των δυνατοτήτων του. Η διάγνωση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται με ολιστικό τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη διάφορες πτυχές της ζωής του ατόμου, όπως η σωματική και ψυχική υγεία, η οικογενειακή κατάσταση, η εκπαίδευση, η εργασία, καθώς και τα ενδιαφέροντα και τα πράγματα που το ενθουσιάζουν.

Κάθε ένας από αυτούς τους τομείς μπορεί να απαιτεί συγκεκριμένη υποστήριξη και παρέμβαση, γεγονός που υπογραμμίζει τη σημασία μιας εξατομικευμένης προσέγγισης στη διαδικασία κοινωνικής επανένταξης. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτό το πλαίσιο μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο, παρέχοντας όχι μόνο θέσεις εργασίας, αλλά και υποστήριξη στην προσωπική ανάπτυξη, την απόκτηση νέων δεξιοτήτων και την προσαρμογή στη ζωή σε ένα νέο περιβάλλον.

1.7

Ο ρόλος των κοινωνικών επιχειρήσεων στην κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις, παρότι λειτουργούν με βάση τις αρχές της αγοράς, θέτουν στο επίκεντρο κοινωνικούς στόχους. Σκοπός τους δεν είναι μόνο η κερδοφορία, αλλά κυρίως η συμβολή στην αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων. Στο πλαίσιο της επαγγελματικής και κοινωνικής επανένταξης, λειτουργούν ως πλατφόρμες που επιτρέπουν σε μειονεκτούντα άτομα να εισέλθουν ή να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας. Δημιουργώντας θέσεις απασχόλησης προσαρμοσμένες στις ανάγκες και τις δυνατότητές τους, προσφέρουν όχι μόνο εργασία, αλλά και ένα ευρύτερο πλαίσιο υποστήριξης για την προσωπική και επαγγελματική τους εξέλιξη.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν τη μοναδική ικανότητα να υποστηρίζουν την κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των ατόμων που βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας. Προσφέροντας προσαρμοσμένες θέσεις εργασίας, επαγγελματική κατάρτιση και ψυχολογική υποστήριξη, ανοίγουν τον δρόμο προς την απασχόληση για τους ανέργους, τα άτομα με αναπηρίες ή τους μετανάστες, τους τοξικομανείς, τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα στέγασης, τους ηλικιωμένους ή τους εργαζόμενους φτωχούς. Οι δραστηριότητες αυτές δεν ωφελούν μόνο άμεσα τα άτομα που συμμετέχουν, αλλά έχουν και θετικό αντίκτυπο στις τοπικές οικονομίες και κοινότητες, προωθώντας την ισότητα, την ενσωμάτωση και την κοινωνική συνοχή.

Τα οφέλη της επανένταξης

Η επαγγελματική και κοινωνική επανένταξη δεν ωφελεί μόνο τα άμεσα εμπλεκόμενα άτομα, αλλά και την κοινωνία στο σύνολό της. Τα άτομα που έχουν επωφεληθεί από τέτοια στήριξη συχνά γίνονται ενεργά και παραγωγικά μέλη της κοινωνίας, γεγονός που συμβάλλει στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού, στη μείωση του κόστους κοινωνικής πρόνοιας και στην οικοδόμηση μιας πιο συμπεριληπτικής κοινωνίας. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις, μέσω των δραστηριοτήτων επανένταξης που αναλαμβάνουν, διαδραματίζουν επομένως σημαντικό ρόλο στη δημιουργία μιας πιο ανοιχτής, ανεκτικής και υποστηρικτικής κοινότητας για όλα τα μέλη της, ιδίως για εκείνα που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ως κινητήρια δύναμη της κοινωνικής αλλαγής

Οι σύγχρονες κοινωνίες αντιμετωπίζουν πολλές προκλήσεις, όπως οι οικονομικές ανισότητες, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η κλιματική αλλαγή και η ταχεία αστικοποίηση. Μπροστά σε αυτά τα προβλήματα, οι παραδοσιακές μέθοδοι παρέμβασης αποδεικνύονται συχνά ανεπαρκείς ή αναποτελεσματικές. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αναδύονται ως απάντηση σε αυτές τις προκλήσεις, εισάγοντας καινοτόμες λύσεις που συνδυάζουν τις οικονομικές δυνατότητες με τους κοινωνικούς στόχους. Λειτουργώντας στο σταυροδρόμι του δημόσιου, του ιδιωτικού και του κοινωνικού τομέα, καταδεικνύουν πώς οι κοινωνικές προθέσεις μπορούν να μετατραπούν σε βιώσιμες επιχειρηματικές δράσεις. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελούν επίσης πλατφόρμες για την προώθηση της κοινωνικής καινοτομίας, προσφέροντας δημιουργικές λύσεις σε σύνθετα κοινωνικά προβλήματα. Μέσα από τον πειραματισμό με νέα επιχειρηματικά μοντέλα, προϊόντα ή υπηρεσίες, οι κοινωνικές επιχειρήσεις συμβάλλουν στην ανάπτυξη καινοτόμων προσεγγίσεων που μπορούν να αναπαραχθούν και να προσαρμοστούν από τρίτους, ενισχύοντας την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών παρεμβάσεων σε ευρύτερη κλίμακα.

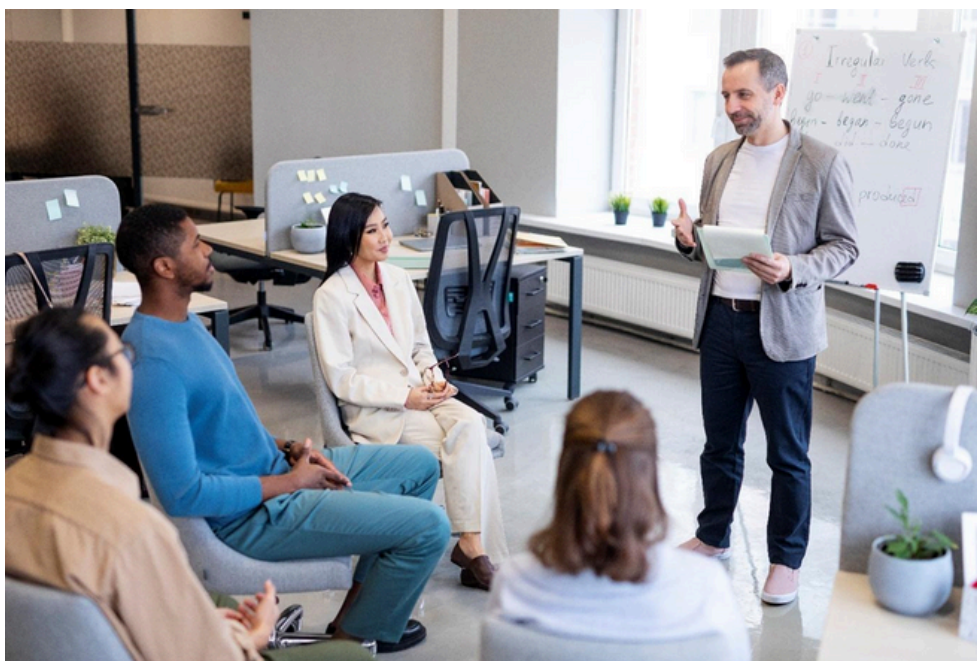
Η καινοτομία των κοινωνικών επιχειρήσεων δεν περιορίζεται στην εισαγωγή νέων προϊόντων ή υπηρεσιών. Η πραγματική καινοτομία τους έγκειται στην προσέγγισή τους όσον αφορά την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, τα οποία συχνά απαιτούν μια ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη προσέγγιση. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αναζητούν νέα επιχειρηματικά μοντέλα που είναι οικονομικά βιώσιμα και ταυτόχρονα μεγιστοποιούν τα κοινωνικά οφέλη. Η προσέγγιση αυτή δημιουργεί βιώσιμες και επεκτάσιμες λύσεις για τις τοπικές και τις παγκόσμιες κοινότητες.

Πρώθηση της κοινωνικής καινοτομίας

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις πρωτοστατούν, επίσης, στην πρώθηση της κοινωνικής καινοτομίας, δημιουργώντας λύσεις που μπορούν να προσαρμοστούν και να αναπαραχθούν σε ποικίλα πλαίσια. Οι δραστηριότητές τους συχνά υπερβαίνουν τα όρια της παραδοσιακής επιχειρηματικής δραστηριότητας, με τη συμμετοχή τοπικών κοινοτήτων και τη συνεργασία με ΜΚΟ, τον δημόσιο τομέα και άλλες επιχειρήσεις. Αυτή η ολιστική προσέγγιση της καινοτομίας ευνοεί τη δημιουργία οικοσυστημάτων, στα οποία η συνεργασία και η ανταλλαγή γνώσεων οδηγούν σε βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.

Το μέλλον και οι προκλήσεις

Παρόλο που οι κοινωνικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν σημαντικές δυνατότητες για την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, η ανάπτυξή τους ενέχει προκλήσεις. Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση, η επέκταση των δραστηριοτήτων, η μέτρηση του κοινωνικού αντίκτυπου και η διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ οικονομικών και κοινωνικών στόχων είναι μόνο μερικά από τα εμπόδια που μπορούν να υπονομεύσουν το δυναμικό τους. Η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων απαιτεί ολοκληρωμένες στρατηγικές, οι οποίες περιλαμβάνουν την υποστήριξη πολιτικών, την ανάπτυξη χρηματοδοτικής υποδομής και την ενημέρωση του κοινού σχετικά με την αξία και τις ευκαιρίες που προσφέρουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Η ενημέρωση και η καλύτερη κατανόηση του ρόλου που διαδραματίζουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων μπορούν να συμβάλουν στην καλύτερη ενσωμάτωσή τους στην παραδοσιακή αγορά εργασίας και στην κοινωνία.

Εικόνα 4: Δραστηριότητες κοινωνικής επανένταξης και ο ρόλος τους στην επαγγελματική επανένταξη

Σύνοψη

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις φέρνουν κοντά ανθρώπους με διαφορετικές ιστορίες, εμπειρίες και πλεονεκτήματα, δημιουργώντας ένα συνεκτικό σύνολο – σαν μια συλλογή από ετερόκλητες κούπες καφέ, η καθεμία με τη δική της θέση και τον δικό της σκοπό. Μέσω της επισκευής, της συνεργασίας και της φροντίδας, η κοινωνική καινοτομία μετατρέπει ό,τι είναι φθαρμένο σε κάτι πολύτιμο, δημιουργώντας χώρο για ποικιλομορφία και δεύτερες ευκαιρίες. Αυτές οι καινοτομίες δεν λύνουν απλώς προβλήματα – δίνουν δύναμη. Τα άτομα που κινδυνεύουν από αποκλεισμό δεν θεωρούνται πλέον παθητικοί αποδέκτες, αλλά ενεργοί δημιουργοί κοινωνικής αλλαγής.

Γιατί το κλείσιμο του κύκλου δεν αφορά μόνο τα υλικά ή τους πόρους – ξεκινά από τους ανθρώπους.
Ειδικά με εκείνους που κάποτε είχαν περιθωριοποιηθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Συνδέοντας την κοινωνική και την κυκλική οικονομία - Ανάλυση των χωρών-εταίρων

ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τα μαθησιακά αποτελέσματα του κεφαλαίου εστιάζουν στη βαθύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα μοντέλα της κυκλικής και της κοινωνικής οικονομίας μπορούν να συνδεθούν για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της κοινωνικής ένταξης σε διαφορετικά ευρωπαϊκά πλαίσια. Οι αναγνώστες αποκτούν γνώσεις για τα διάφορα στάδια ωριμότητας και εφαρμογής όσον αφορά την εφαρμογή των σχετικών πολιτικών στις χώρες-εταίρους: την Κύπρο, τη Γερμανία, τη Σλοβακία, την Πολωνία και την Ολλανδία, καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο οι εθνικές προσεγγίσεις αντανακλούν διαφορετικές θεσμικές δυνατότητες, προτεραιότητες και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά. Το κεφάλαιο δίνει έμφαση στη σημασία της χωρίς αποκλεισμούς απασχόλησης, ιδίως για τις ευάλωτες ομάδες, και τονίζει τον ρόλο των τοπικών αρχών, της εκπαίδευσης, των δημόσιων συμβάσεων και της διατμηματικής συνεργασίας στην προώθηση συστημικών αλλαγών. Επισημαίνει επίσης ότι η επιτυχής ενσωμάτωση των αρχών της κυκλικής και της κοινωνικής οικονομίας προϋποθέτει όχι μόνο περιβαλλοντική και οικονομική καινοτομία, αλλά και μια ισχυρή κοινωνική διάσταση, βασισμένη στην ισότητα, τη συμμετοχή και τη δημιουργία κοινής αξίας.

Εικόνα 5: Προσαρμογή των αρχών της κυκλικής οικονομίας

2.1

ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: Μόνο η Γη – και κανένας άλλος πλανήτης «B»

Στο σημερινό, ταχέως μεταβαλλόμενο παγκόσμιο περιβάλλον, η κοινωνική και η κυκλική οικονομία αναδεικνύονται ως κρίσιμα πλαίσια για την προώθηση βιώσιμης και συμπεριληπτικής ανάπτυξης. Τα δύο μοντέλα διασταυρώνονται ουσιαστικά, προσφέροντας μοναδικές δυνατότητες αντιμετώπισης κοινωνικών και περιβαλλοντικών προκλήσεων. Το παρόν έγγραφο εξετάζει τη μεταξύ τους συνέργεια, υπογραμμίζοντας τη σημασία της κατανόησης της αλληλεξάρτησής τους ως θεμελιώδους παράγοντα για την ολιστική πρόοδο.

Η βιομηχανική επανάσταση και η επακόλουθη μαζική παραγωγή ενίσχυσαν μια γραμμική προσέγγιση στη χρήση των πόρων, οδηγώντας σε υπερκατανάλωση, συσσώρευση αποβλήτων και σοβαρή περιβαλλοντική υποβάθμιση. Το μοντέλο αυτό της γραμμικής οικονομίας, που βασίζεται στον κύκλο «λήψη-παραγωγή-απόρριψη», είναι μη βιώσιμη και έχει συμβάλει σε κοινωνικά προβλήματα, οικονομικές ανισότητες και περιβαλλοντική ρύπανση. Η επιτακτική ανάγκη για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης και την αποφυγή περαιτέρω υπέρβασης των φυσικών ορίων του πλανήτη συνέβαλε στη διαμόρφωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), με τον ΣΒΑ 12 να εστιάζει ειδικά στην υπεύθυνη παραγωγή και κατανάλωση.

Εν μέσω αυτών των προκλήσεων, η κυκλική οικονομία έχει αναδειχθεί ως μια βιώσιμη εναλλακτική λύση. Στόχος της είναι ο διαχωρισμός της χρήσης πόρων από την οικονομική ανάπτυξη, μέσα από αρχές όπως η επιβράδυνση, το κλείσιμο και η μείωση των κύκλων των υλικών σε διάφορα επίπεδα. Αν και το μοντέλο αυτό έχει υιοθετηθεί ευρέως από επιχειρήσεις, θεσμούς και πολιτικούς φορείς, αυξάνεται η ανησυχία μεταξύ των ερευνητών για την περιορισμένη προσοχή που δίνεται στη διάσταση των κοινωνικών επιπτώσεων στις επικρατούσες προσεγγίσεις της κυκλικής οικονομίας.

Αλλά τι ακριβώς είναι η κυκλική οικονομία; Η κυκλική οικονομία είναι ένα οικονομικό μοντέλο που έχει σχεδιαστεί για να ελαχιστοποιεί τα απόβλητα και να αξιοποιεί στο έπακρο τους πόρους. Σε μια κυκλική οικονομία, τα προϊόντα, τα υλικά και οι πόροι διατηρούνται σε χρήση για όσο το δυνατόν περισσότερο, ενώ τα απόβλητα και η ρύπανση ελαχιστοποιούνται. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω πρακτικών όπως η ανακύκλωση, η ανακατασκευή και ο σχεδιασμός προϊόντων με έμφαση στην ανθεκτικότητα και την εύκολη επισκευή. Η κυκλική οικονομία στοχεύει να ξεφύγει από το παραδοσιακό γραμμικό μοντέλο «λήψη-παραγωγή-απόρριψη», δημιουργώντας κλειστούς κύκλους όπου τα υλικά επαναχρησιμοποιούνται και αναγεννώνται. Αυτή η προσέγγιση συμβάλλει στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, μειώνοντας την εξάντληση των πόρων και ελαχιστοποιώντας τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο της παραγωγής και της κατανάλωσης.

Αντίθετα, η κοινωνική οικονομία αναφέρεται σε ένα σύνολο οικονομικών δραστηριοτήτων και οργανισμών που δίνουν προτεραιότητα σε κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους έναντι των καθαρά κερδοσκοπικών κινήτρων. Περιλαμβάνει συνεταιρισμούς, κοινωνικές επιχειρήσεις, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και άλλους φορείς που επιδιώκουν την κάλυψη κοινωνικών αναγκών, την ενδυνάμωση των κοινοτήτων και τη μείωση των ανισοτήτων. Οι πρωτοβουλίες κοινωνικής οικονομίας βασίζονται σε αξίες όπως η αλληλεγγύη, η κοινωνική δικαιοσύνη και η βιωσιμότητα. Δίνουν έμφαση στη δημιουργία θετικού κοινωνικού αντίκτυπου και στην προώθηση χωρίς αποκλεισμούς οικονομικής ανάπτυξης, αντί της απλής μεγιστοποίησης του οικονομικού κέρδους [19][5].

Η κατανόηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας είναι ζωτικής σημασίας για τη βιώσιμη και συμπεριληπτική ανάπτυξη για πολλούς λόγους [16][24]:

Ολιστική βιωσιμότητα - Ο συνδυασμός των αρχών της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας επιτρέπει μια πιο ολοκληρωμένη και ολιστική προσέγγιση της βιωσιμότητας.

Μεγιστοποίηση του θετικού αντίκτυπου - Η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν τα μοντέλα της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας, μπορεί να μεγιστοποιήσει τον θετικό αντίκτυπο. Αυτό περιλαμβάνει την αξιοποίηση των πρακτικών της κυκλικής οικονομίας για την επίτευξη κοινωνικών οφελών, όπως η δημιουργία θέσεων εργασίας, η ενδυνάμωση των κοινοτήτων και η μείωση της φτώχειας.

Μείωση των ανισοτήτων - Η διασταύρωση μεταξύ κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας μπορεί να συμβάλει στη μείωση των ανισοτήτων. Οι κυκλικές πρακτικές που δίνουν προτεραιότητα στην ένταξη στον τομέα της απασχόλησης και της συμμετοχής της κοινότητας συμβάλλουν σε μια πιο δίκαιη κατανομή των οφελών σε ολόκληρη την κοινωνία.

Ευημερία της κοινότητας - Η ενοποίηση της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας προάγει την ευημερία της κοινότητας, εμπλέκοντας τις τοπικές κοινότητες στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, ενθαρρύνοντας τις βιώσιμες πρακτικές και καλλιεργώντας το αίσθημα της πρωτοβουλίας και της περηφάνειας για τις κυκλικές πρωτοβουλίες.

Δημιουργία θέσεων εργασίας και οικονομική ανάπτυξη - Οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας μπορούν να δημιουργήσουν νέες ευκαιρίες απασχόλησης, ιδίως σε τομείς όπως η ανακύκλωση, η ανακατασκευή και η επισκευή. Η κατανόηση αυτής της αλληλεπίδρασης είναι ζωτικής σημασίας για την αξιοποίηση των οικονομικών δυνατοτήτων των κυκλικών πρακτικών, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι τα οφέλη θα φτάσουν σε ένα ευρύ τμήμα του πληθυσμού.

Ανθεκτικότητα απέναντι στην οικονομική κρίση - Ο συνδυασμός στοιχείων κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας συμβάλλει στην οικονομική ανθεκτικότητα. Με τον εμπλουτισμό των οικονομικών δραστηριοτήτων και την προώθηση της τοπικής αυτάρκειας, οι κοινότητες γίνονται πιο ανθεκτικές σε εξωτερικούς οικονομικούς κραδασμούς.

Δέσμευση και ανάληψη ευθύνης από τους καταναλωτές - Η κατανόηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μοντέλων της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας συμβάλλει στη διαμόρφωση στρατηγικών για ανάληψη ευθύνης από τους καταναλωτές. Αυτό περιλαμβάνει την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα κοινωνικά οφέλη της υπεύθυνης κατανάλωσης και την ενθάρρυνση των καταναλωτών να συμμετέχουν ενεργά σε πρακτικές κυκλικής οικονομίας.

Ανάπτυξη πολιτικής - Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής μπορούν να σχεδιάσουν πιο αποτελεσματικές και ολοκληρωμένες πολιτικές αναγνωρίζοντας την αλληλεξάρτηση των στόχων της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας. Αυτό οδηγεί στη δημιουργία νομοθετικών πλαισίων που υποστηρίζουν τόσο την περιβαλλοντική βιωσιμότητα όσο και την κοινωνική ευημερία.

Μακροπρόθεσμη περιβαλλοντική και κοινωνική διαχείριση - Η αναγνώριση αυτής της αλληλεπίδρασης συμβάλλει στην καλλιέργεια μιας νοοτροπίας μακροπρόθεσμης περιβαλλοντικής και κοινωνικής διαχείρισης. Ενθαρρύνει πρακτικές που όχι μόνο προστατεύουν τους πόρους και τα οικοσυστήματα, αλλά και συμβάλλουν θετικά στις κοινωνικές δομές και τις κοινότητες μακροπρόθεσμα.

Η σύζευξη της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας ευθυγραμμίζεται με τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης που υιοθετήθηκαν από όλα τα κράτη-μέλη των Ηνωμένων Εθνών το 2015, στο πλαίσιο της Ατζέντας 2030 - όπως εκείνους που σχετίζονται με την αξιοπρεπή εργασία και την οικονομική ανάπτυξη, τη μείωση των ανισοτήτων, τις βιώσιμες πόλεις και κοινότητες, καθώς και την υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή.

2.2

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: Η βάση για ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς

Όπως επισημαίνεται στη βιβλιογραφία, είναι ζωτικής σημασίας να θεμελιωθούν σταθερές βάσεις για έναν αποτελεσματικό οδικό χάρτη προς την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη. Παρόλο που οι κατευθυντήριες αρχές των οργανισμών της κοινωνικής οικονομίας ενδέχεται να διαφέρουν, κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η έμφαση σε αξίες που προάγουν την ευημερία τόσο της κοινωνίας όσο και του περιβάλλοντος [11][4][3]. Οι αρχές που απαντώνται συχνότερα στη βιβλιογραφία περιλαμβάνουν:

- **Κοινωνική αλληλεγγύη** - Οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας καθοδηγούνται από τη δέσμευση για αλληλεγγύη και ευημερία της κοινότητας. Στόχος τους είναι η αντιμετώπιση των κοινωνικών προκλήσεων και η προώθηση της κοινωνικής συνοχής.
- **Κοινωνική δικαιοσύνη** - Η επιδίωξη της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι μια θεμελιώδης αρχή, που εστιάζει στην ισότιμη κατανομή των πόρων, των ευκαιριών και των οφελών εντός της κοινωνίας. Οι πρωτοβουλίες κοινωνικής οικονομίας συχνά αποσκοπούν στη μείωση των ανισοτήτων.
- **Δημοκρατική διακυβέρνηση** - Πολλοί οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας λειτουργούν με βάση δημοκρατικές αρχές, εμπλέκοντας τα μέλη ή τους ενδιαφερόμενους φορείς στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Αυτή η συμμετοχικότητα εξασφαλίζει μια πιο διαφανή προσέγγιση.
- **Βιωσιμότητα** - Η περιβαλλοντική βιωσιμότητα αποτελεί συχνά βασικό γνώμονα. Οι φορείς κοινωνικής οικονομίας προσπαθούν να ελαχιστοποιήσουν το οικολογικό τους αποτύπωμα και να συμβάλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη υιοθετώντας περιβαλλοντικά υπεύθυνες πρακτικές.
- **Ανάπτυξη της κοινότητας** - Οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας δίνουν προτεραιότητα στην ευημερία και την ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων. Οι πρωτοβουλίες μπορεί να περιλαμβάνουν τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την παροχή βασικών υπηρεσιών και την προώθηση της συμμετοχής της κοινότητας.
- **Μη κερδοσκοπικός προσανατολισμός** - Αν και οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας μπορούν να παράγουν έσοδα, δεν καθοδηγούνται αποκλειστικά από το κέρδος. Τα πλεονάσματα που προκύπτουν συνήθως επανεπενδύονται στην κοινωνική ή περιβαλλοντική αποστολή του οργανισμού.
- **Κοινωνική καινοτομία** - Οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας συχνά υιοθετούν την καινοτομία για να αντιμετωπίσουν τις αναδυόμενες κοινωνικές προκλήσεις. Αυτό περιλαμβάνει την ανάπτυξη νέων και βιώσιμων λύσεων για κοινωνικά προβλήματα.
- **Ηθικές επιχειρηματικές πρακτικές** - Οι ηθικές παράμετροι αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των δραστηριοτήτων των οργανισμών κοινωνικής οικονομίας. Δίνουν προτεραιότητα στις ηθικές επιχειρηματικές πρακτικές, το δίκαιο εμπόριο και την υπεύθυνη κατανάλωση.

Οι αρχές αυτές, στο σύνολό τους, διαφοροποιούν τους οργανισμούς της κοινωνικής οικονομίας από τους παραδοσιακούς κερδοσκοπικούς φορείς, αντανακλώντας μια βαθιά δέσμευση σε αξίες που σε αξίες που δίνουν προτεραιότητα στους ανθρώπους και τον πλανήτη, μαζί με, και όχι κάτω από, τις οικονομικές παραμέτρους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας αναδεικνύεται ως καθοριστικός για την ενδυνάμωση των κοινοτήτων και την καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Οι φορείς κοινωνικής οικονομίας, συμπεριλαμβανομένων των συνεταιρισμών, των μη κερδοσκοπικών οργανισμών και των κοινωνικών επιχειρήσεων, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμων κοινοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη τα ακόλουθα [14] [17][13]:

Ενδυνάμωση της κοινότητας: Η ενεργή συμμετοχή των μελών της κοινότητας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων αποτελεί βασικό στοιχείο της ενδυνάμωσής τους, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να συμβάλλουν ουσιαστικά στη δική τους ανάπτυξη και στην οικοδόμηση συλλογικών ικανοτήτων. Αυτό περιλαμβάνει την ενίσχυση δεξιοτήτων, την παροχή εκπαίδευσης και την υλοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης, που επιτρέπουν στα άτομα να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στην ευημερία της κοινότητάς τους.

 Δημιουργία θέσεων εργασίας και οικονομική ανάπτυξη - Η παροχή ευκαιριών τοπικής απασχόλησης μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας εντός της κοινότητας συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη και στη μείωση της ανεργίας.

 Βιώσιμες επιχειρηματικές πρακτικές - Οι επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας συχνά δίνουν προτεραιότητα σε βιώσιμες και ηθικές πρακτικές, συμβάλλοντας στη μακροπρόθεσμη οικονομική ανθεκτικότητα των κοινοτήτων. Αυτό περιλαμβάνει φιλικές προς το περιβάλλον μεθόδους παραγωγής και δίκαιες εργασιακές πρακτικές.

 Κοινωνική ένταξη και ποικιλομορφία - **α)** Συμπεριληπτικές πρακτικές πρόσληψης, με την παροχή ευκαιριών απασχόλησης σε περιθωριοποιημένες ή μειονεκτούσες ομάδες. Αυτό συμβάλλει στην κοινωνική ένταξη και την ποικιλομορφία του εργατικού δυναμικού, **β)** Κοινωνικές υπηρεσίες: Πολλοί φορείς κοινωνικής οικονομίας επικεντρώνονται στην παροχή βασικών κοινωνικών υπηρεσιών, όπως υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση και στέγαση, στην κάλυψη των βασικών αναγκών των μελών της κοινότητας και στην προώθηση της κοινωνικής ισότητας.

 Αναδιανομή του πλούτου - **α)** Συνεταιριστικά μοντέλα: Οι συνεταιριστικές δομές στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας συχνά περιλαμβάνουν τον καταμερισμό των κερδών και τη δημοκρατική λήψη αποφάσεων, εξασφαλίζοντας μια πιο δίκαιη κατανομή των πόρων, **β)** Κοινοτική ιδιοκτησία: Οι πρωτοβουλίες της κοινωνικής οικονομίας, ιδίως οι συνεταιρισμοί, ενθαρρύνουν την ιδιοκτησία των επιχειρήσεων από τα μέλη της κοινότητας. Αυτό το μοντέλο βοηθά στην αποτροπή της συγκέντρωσης του πλούτου και εξασφαλίζει ότι τα οικονομικά οφέλη παραμένουν και κυκλοφορούν εντός της κοινότητας.

 Καινοτόμες λύσεις σε κοινωνικές προκλήσεις - **α)** Κοινωνικές επιχειρήσεις: Οι κοινωνικές επιχειρήσεις στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας συχνά επικεντρώνονται στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων κοινωνικών προκλήσεων, όπως η φτώχεια, οι ανισότητες στην υγειονομική περίθαλψη και τα εκπαιδευτικά χάσματα, **β)** Επίλυση τοπικών προβλημάτων: Οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας διαθέτουν τη γνώση και την εγγύτητα που τους καθιστούν ιδανικούς για την κατανόηση και την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προκλήσεων των τοπικών κοινοτήτων. Η βαθιά εξοικείωση με το τοπικό πλαίσιο τους επιτρέπει να σχεδιάζουν παρεμβάσεις που ανταποκρίνονται ουσιαστικά στις ανάγκες του πληθυσμού.

 Δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου - **α)** Κοινοτικά δίκτυα: Οι φορείς κοινωνικής οικονομίας συμβάλλουν στην ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου μέσω της προώθησης ισχυρών κοινοτικών δικτύων. Τα δίκτυα αυτά ενισχύουν την κοινωνική συνοχή, τη συνεργασία και την αμοιβαία υποστήριξη μεταξύ των μελών της κοινότητας, **β)** Συλλογική λήψη αποφάσεων: Ο συμμετοχικός χαρακτήρας των οργανισμών κοινωνικής οικονομίας ενθαρρύνει τις διαδικασίες συλλογικής λήψης αποφάσεων. Αυτό όχι μόνο ενδυναμώνει τα άτομα, αλλά και ενισχύει τον κοινωνικό ιστό της κοινότητας.

Συνοψίζοντας, ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας στην προώθηση της ανάπτυξης των κοινοτήτων και στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων είναι πολυδιάστατος. Δίνοντας προτεραιότητα στους κοινωνικούς στόχους, υιοθετώντας πρακτικές χωρίς αποκλεισμούς και συμμετέχοντας ενεργά στις τοπικές κοινότητες, οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας συμβάλλουν στην οικοδόμηση ανθεκτικών, ισχυρών και δίκαιων κοινοτήτων.

2.2.1

Παραδείγματα επιτυχημένων πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας

Στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, έχει αναπτυχθεί παγκοσμίως πλήθος πρωτοβουλιών που συνδυάζουν επιχειρηματική στρατηγική με ισχυρή κοινωνική δέσμευση. Τα παρακάτω παραδείγματα αναδεικνύουν επιτυχημένες πρακτικές κοινωνικής οικονομίας, παρουσιάζοντας ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων με θετικό αντίκτυπο τόσο στις επιχειρήσεις όσο και στην κοινωνία.

Grameen Bank (Μπαγκλαντές) - Η Grameen Bank, που ιδρύθηκε από τον Muhammad Yunus, υπήρξε πρωτοπόρος στον τομέα της μικροχρηματοδότησης, προσφέροντας μικρά δάνεια σε φτωχούς ανθρώπους, κυρίως γυναίκες για να ξεκινήσουν δικές τους επιχειρήσεις. Ως κοινωνική επιχείρηση, έχει ενδυναμώσει εκατομμύρια άτομα και έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη μείωση της φτώχειας [23].

Mondragon Corporation (Ισπανία) - Η Mondragon αποτελεί μια ομοσπονδία εργατικών συνεταιρισμών με έδρα τη Χώρα των Βάσκων στην Ισπανία και δραστηριοποιείται σε τομείς όπως η μεταποίηση, οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και η εκπαίδευση. Ακολουθεί συνεταιριστικές αρχές, προάγοντας τη δημοκρατική διακυβέρνηση και διασφαλίζοντας την κατανομή των κερδών ανάμεσα στους εργαζομένους-ιδιοκτήτες της [21].

Fair Trade International (Διεθνώς/Γερμανία) - Οι πρωτοβουλίες δίκαιου εμπορίου, όπως η πιστοποίηση για γεωργικά προϊόντα, στοχεύουν στη διασφάλιση δίκαιων τιμών και αξιοπρεπών συνθηκών εργασίας για τους αγρότες στις αναπτυσσόμενες χώρες. Οργανισμοί όπως η Fair Trade USA και η Fairtrade International έχουν συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση μιας αγοράς για προϊόντα που παράγονται με ηθικό τρόπο [12].

The Big Issue (Ηνωμένο Βασίλειο) - Το Big Issue είναι ένα περιοδικό που πωλείται στον δρόμο από άστεγους και άτομα που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης. Οι πωλητές το αγοράζουν σε μειωμένη τιμή και το μεταπωλούν με κέρδος, αποκτώντας έτσι μια πηγή εισοδήματος. Το μοντέλο αυτό κοινωνικής επιχείρησης εφαρμόζεται σε πολλές χώρες, παρέχοντας υποστήριξη σε ανθρώπους που αντιμετωπίζουν στεγαστική επισφάλεια [22].

Aravind Eye Care System (Ινδία) - Η Aravind Eye Care System, με έδρα την Ινδία, αποτελεί ένα δίκτυο οφθαλμολογικών κέντρων που λειτουργεί με ένα καινοτόμο κοινωνικό επιχειρηματικό μοντέλο. Παρέχει υπηρεσίες υψηλής ποιότητας, όπως χειρουργικές επεμβάσεις καταρράκτη, σε όλους τους ασθενείς, ανεξαρτήτως της οικονομικής τους κατάστασης. Τα έσοδα από τους ασθενείς που πληρώνουν χρησιμοποιούνται για να καλυφθούν τα έξοδα των ασθενών που δεν μπορούν να πληρώσουν [10].

The Body Shop (Διεθνώς) - Το The Body Shop, που ιδρύθηκε από την Anita Roddick, είναι μια εταιρεία καλλυντικών και προϊόντων περιποίησης του δέρματος, γνωστή για τη δέσμευσή της σε ηθικές και βιώσιμες πρακτικές. Η εταιρεία δίνει έμφαση στην προμήθεια προϊόντων από δίκαιο εμπόριο, στα προϊόντα που δεν δοκιμάζονται σε ζώα και στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, επιδεικνύοντας έναν επιτυχημένο συνδυασμό επιχειρηματικής και κοινωνικής ευθύνης [15].

BRAC (Μπαγκλαντές) - Αρχικά γνωστή ως Bangladesh Rural Advancement Committee (Επιτροπή για την Ανάπτυξη της Υπαίθρου του Μπαγκλαντές), η BRAC είναι μία από τις μεγαλύτερες μη κυβερνητικές οργανώσεις ανάπτυξης στον κόσμο. Υλοποιεί ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων, μεταξύ των οποίων προγράμματα εκπαίδευσης, υγειονομικής περίθαλψης και μικροχρηματοδότησης, με έμφαση στην ενδυνάμωση των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων [1].

Danone Communities (Διεθνώς) - Η Danone Communities είναι ένα επενδυτικό ταμείο που συνδέεται με τον πολυεθνικό όμιλο τροφίμων Danone. Σκοπός του είναι η υποστήριξη κοινωνικών επιχειρήσεων που αντιμετωπίζουν κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις, ιδίως στους τομείς της διατροφής και της πρόσβασης στο νερό. Το ταμείο επενδύει, μεταξύ άλλων, σε πρωτοβουλίες όπως η Grameen Danone, η οποία παράγει φθηνό και θρεπτικό γιαούρτι για πληθυσμούς χαμηλού εισοδήματος [18].

Κοινοτικά Υποστηριζόμενη Γεωργία (Community-Supported Agriculture, CSA) - Τα προγράμματα CSA περιλαμβάνουν την άμεση συνεργασία μεταξύ καταναλωτών και τοπικών αγροτών. Τα μέλη πληρώνουν εκ των προτέρων για ένα μερίδιο των προϊόντων του αγροκτήματος και, σε αντάλλαγμα, λαμβάνουν τακτικά φρέσκα, εποχιακά προϊόντα. Οι πρωτοβουλίες CSA καλλιεργούν το αίσθημα της κοινότητας και υποστηρίζουν τη βιώσιμη γεωργία [9].

The Cooperative Group (Ηνωμένο Βασίλειο) - Η Cooperative Group είναι μια συνεταιριστική οργάνωση καταναλωτών στο Ηνωμένο Βασίλειο, η οποία δραστηριοποιείται σε διάφορους τομείς, όπως το λιανικό εμπόριο, οι υπηρεσίες κηδείων και οι ασφαλίσεις. Λειτουργεί βάσει των αρχών του συνεταιρισμού, δίνοντας στα μέλη της λόγο στη λήψη αποφάσεων και δυνατότητα συμμετοχής στη διανομή των κερδών [6].

Τα παραδείγματα αυτά καταδεικνύουν την ποικιλομορφία των επιτυχημένων πρωτοβουλιών κοινωνικής οικονομίας, που κυμαίνονται από τη μικροχρηματοδότηση και τους συνεταιρισμούς έως τις πρακτικές δίκαιου εμπορίου και τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Δείχνουν πώς οι κοινωνικοί και οικονομικοί στόχοι μπορούν να συνυπάρξουν προς όφελος τόσο των επιχειρήσεων όσο και των κοινοτήτων.

2.3

ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: Αρχές και πρακτικές

Η κυκλική οικονομία είναι ένα στρατηγικό οικονομικό μοντέλο που στοχεύει στη βελτιστοποίηση της χρησιμότητας και της αξίας των προϊόντων, των υλικών και των πόρων, ελαχιστοποιώντας ταυτόχρονα την παραγωγή αποβλήτων και τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο. Σε αντίθεση με τη συμβατική γραμμική οικονομία, η οποία ακολουθεί την προσέγγιση «παραγωγή, χρήση και απόρριψη», η κυκλική οικονομία υποστηρίζει ένα σύστημα κλειστού βρόχου, στο οποίο οι πόροι διατηρούνται ενεργά σε κυκλοφορία για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, ενσωματώνοντας πρακτικές όπως η ανακύκλωση, η ανακατασκευή και η επαναχρησιμοποίηση.

2.3.1

Βασικές αρχές της κυκλικής οικονομίας

Στην προσπάθειά μας για βιώσιμες και περιβαλλοντικά υπεύθυνες πρακτικές, έχει αναδυθεί μια ολιστική προσέγγιση όσον αφορά τον κύκλο ζωής των προϊόντων, η οποία περιλαμβάνει διάφορες αρχές και στρατηγικές. Αυτό το πλαίσιο, γνωστό ως Κυκλικός Σχεδιασμός, εστιάζει στην αναθεώρηση των παραδοσιακών μοντέλων παραγωγής και κατανάλωσης. Εδώ, θα εξετάσουμε μια σειρά αρχών που καθοδηγούν τον Κυκλικό Σχεδιασμό, ενθαρρύνοντας τη μετάβαση προς τη μεγαλύτερη διάρκεια ζωής, την αποδοτική χρήση των πόρων και τη συνεργατική δέσμευση. Από την προτεραιότητα στην ανθεκτικότητα και τον σχεδιασμό με γνώμονα την κυκλικότητα έως την υιοθέτηση καινοτόμων επιχειρηματικών μοντέλων και ψηφιακών τεχνολογιών, αυτές οι αρχές στοχεύουν να διαμορφώσουν εκ νέου την προσέγγισή μας στην παραγωγή και την κατανάλωση, ανοίγοντας τον δρόμο για μια πιο βιώσιμη και κυκλική οικονομία [19][20][8][2].

Σχεδιασμός για μεγαλύτερη διάρκεια ζωής και ανθεκτικότητα - Τα προϊόντα έχουν σχεδιαστεί για να είναι ανθεκτικά και να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια ζωής, μειώνοντας την ανάγκη για συχνές αντικαταστάσεις.

Κυκλικός σχεδιασμός και καινοτομία - Έμφαση στον σχεδιασμό προϊόντων με γνώμονα το τέλος του κύκλου ζωής τους, λαμβάνοντας υπόψη την ευκολία αποσυναρμολόγησης, την ανακυκλωσιμότητα και τη χρήση βιώσιμων υλικών.

Επαναχρησιμοποίηση και επισκευή - Ενθάρρυνση της επαναχρησιμοποίησης προϊόντων ή εξαρτημάτων και υποστήριξη των υπηρεσιών επισκευής για την παράταση της διάρκειας ζωής των προϊόντων.

Ανακατασκευή - Η διαδικασία ανακατασκευής και αποκατάστασης μεταχειρισμένων προϊόντων σε σχεδόν καινούργια κατάσταση, μειώνοντας τη ζήτηση για νέες πρώτες ύλες.

Ανακύκλωση και ανάκτηση υλικών - Εφαρμογή αποτελεσματικών διαδικασιών ανακύκλωσης για την ανάκτηση πολύτιμων υλικών από προϊόντα στο τέλος της ωφέλιμης ζωής τους, αποτρέποντας την απόρριψη σε χώρους ταφής και μειώνοντας την ανάγκη εξόρυξης νέων φυσικών πόρων.

Αποδοτική χρήση των πόρων - Βελτιστοποίηση της χρήσης των πόρων σε όλο τον κύκλο ζωής του προϊόντος, με στόχο την ελαχιστοποίηση της παραγωγής αποβλήτων και του περιβαλλοντικού αντίκτυπου.

Συστήματα κλειστού βρόχου - Δημιουργία συστημάτων όπου τα υλικά ανακυκλώνονται συνεχώς και ενσωματώνονται σε νέα προϊόντα, καταργώντας την έννοια της απόρριψης «στο τέλος του κύκλου ζωής».

- **Συνεργασία και συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών** - Ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρήσεων, των κυβερνήσεων και των καταναλωτών, με στόχο τη δημιουργία μιας ολιστικής και συνεκτικής κυκλικής οικονομίας.
- **Μοντέλα «Προϊόν ως Υπηρεσία» (Product-as-a-Service, PaaS)** - Υιοθέτηση μοντέλων βασισμένων σε υπηρεσίες και όχι στην παραδοσιακή ιδιοκτησία, στα οποία οι καταναλωτές αποκτούν πρόσβαση σε προϊόντα μέσω μίσθωσης ή συνδρομής, ενθαρρύνοντας τους κατασκευαστές να σχεδιάζουν ανθεκτικά και ανακυκλώσιμα προϊόντα.
- **Εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των καταναλωτών** - Ευαισθητοποίηση των καταναλωτών σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των επιλογών τους και προώθηση υπεύθυνων καταναλωτικών συνηθειών και συνηθειών απόρριψης.
- **Μείωση αποβλήτων και πρακτικές εξοικονόμησης πόρων** - Εφαρμογή πρακτικών βελτιστοποίησης της παραγωγής και της επιχειρηματικής δραστηριότητας για την ελαχιστοποίηση της παραγωγής αποβλήτων σε όλη την αλυσίδα παραγωγής και εφοδιασμού.
- **Ψηφιοποίηση και υιοθέτηση τεχνολογίας** - Χρήση ψηφιακών τεχνολογιών, όπως το Διαδίκτυο των Πραγμάτων (IoT), για την παρακολούθηση και βελτιστοποίηση της χρήσης των πόρων, του κύκλου ζωής των προϊόντων και της διαχείρισης των αποβλήτων.

Με την υιοθέτηση των αρχών της κυκλικής οικονομίας, η ανθρωπότητα επιδιώκει να δημιουργήσει ένα αναγεννητικό σύστημα που ελαχιστοποιεί τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και προάγει τη βιωσιμότητα και τη συμπεριληπτική ανάπτυξη εντός των ορίων της Γης. Οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας συμβάλλουν σημαντικά στην αποδοτική χρήση των πόρων και στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αναθεωρώντας ριζικά τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η χρήση, η διαχείριση και η ανάκτηση των πόρων στο πλαίσιο της οικονομίας. Ακολουθεί μια ανάλυση του τρόπου με τον οποίο αυτές οι πρακτικές επιτυγχάνουν τους στόχους τους:

- **Ελαχιστοποίηση της κατανάλωσης πόρων** - Παρατεταμένη διάρκεια ζωής των προϊόντων: Οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας δίνουν έμφαση στον σχεδιασμό προϊόντων με γνώμονα την ανθεκτικότητα, ώστε να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια ζωής. Αυτό μειώνει την ανάγκη για συχνές αντικαταστάσεις, με τελικό αποτέλεσμα τη μείωση της κατανάλωσης πόρων.
- **Αρθρωτότητα και δυνατότητα αναβάθμισης των προϊόντων** - Τα προϊόντα που έχουν σχεδιαστεί με γνώμονα την κυκλικότητα είναι συχνά αρθρωτά, επιτρέποντας εύκολη αναβάθμιση ή επισκευή. Αυτό παρατείνει τη διάρκεια ζωής των εξαρτημάτων, μειώνοντας τη ζήτηση για νέα υλικά και προϊόντα.
- **Μείωση και ανακύκλωση αποβλήτων** - Ανακύκλωση κλειστού βρόχου: Τα μοντέλα κυκλικής οικονομίας δίνουν προτεραιότητα στα συστήματα ανακύκλωσης κλειστού βρόχου, όπου τα υλικά ανακυκλώνονται συνεχώς και επιστρέφουν στην παραγωγική διαδικασία. Αυτό ελαχιστοποιεί την ανάγκη εξόρυξης νέων πρώτων υλών.
- **Ανάκτηση υλικών από προϊόντα στο τέλος του κύκλου ζωής τους** - Αντί να απορρίπτονται, τα προϊόντα αντιμετωπίζονται ως πολύτιμοι πόροι στο τέλος του κύκλου ζωής τους. Οι διαδικασίες ανακύκλωσης ανακτούν υλικά από τα προϊόντα, αποτρέποντας την απόρριψή τους σε χώρους υγειονομικής ταφής και μειώνοντας τη ζήτηση για νέες πρώτες ύλες.
- **Προώθηση βιώσιμων υλικών, χρήση ανανεώσιμων πόρων** - Οι αρχές της κυκλικής οικονομίας ενθαρρύνουν τη χρήση ανανεώσιμων και βιώσιμων υλικών στον σχεδιασμό των προϊόντων. Αυτό συμβάλλει στη μείωση του περιβαλλοντικού αντίκτυπου που συνδέεται με την εξόρυξη και την επεξεργασία μη ανανεώσιμων πόρων.
- **Βιοδιασπώμενα υλικά** - Όπου είναι δυνατόν, προωθείται η χρήση βιοδιασπώμενων υλικών, ώστε τα προϊόντα να αποσυντίθενται φυσικά στο τέλος του κύκλου ζωής τους χωρίς να βλάπτουν το περιβάλλον.

Αποτελεσματική διαχείριση της εφοδιαστικής αλυσίδας: Τοπική παραγωγή - Οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας συχνά υποστηρίζουν την τοπική παραγωγή, μειώνοντας τις εκπομπές αερίων που σχετίζονται με τις μεταφορές και το συνολικό περιβαλλοντικό αποτύπωμα που συνδέεται με την αλυσίδα εφοδιασμού.

Αντίστροφη εφοδιαστική - Τα μοντέλα κυκλικής οικονομίας ενσωματώνουν αποτελεσματική αντίστροφη εφοδιαστική, επιτρέποντας τη συλλογή, την ανακατασκευή και την ανακύκλωση των προϊόντων στο τέλος του κύκλου ζωής τους. Αυτό μειώνει τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο της απόρριψης αποβλήτων και προωθεί την επαναχρησιμοποίηση των υλικών.

Ενεργειακή απόδοση - Μειωμένη κατανάλωση ενέργειας: Οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας στοχεύουν στην ελαχιστοποίηση της κατανάλωσης ενέργειας σε όλο τον κύκλο ζωής του προϊόντος. Αυτό περιλαμβάνει τη χρήση ενεργειακά αποδοτικών διαδικασιών παραγωγής και τον σχεδιασμό προϊόντων που απαιτούν λιγότερη ενέργεια για την παραγωγή και τη λειτουργία τους.

Ανάκτηση ενέργειας από απόβλητα - Όταν η ανακύκλωση δεν είναι εφικτή, οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας συχνά δίνουν προτεραιότητα στην ενεργειακή αξιοποίηση των αποβλήτων, μετατρέποντάς τα σε χρήσιμη πηγή ενέργειας αντί να τα αφήνουν να επιβαρύνουν το περιβάλλον.

Καινοτομία στις βιώσιμες τεχνολογίες - Τεχνολογικές λύσεις: Οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας ενθαρρύνουν την ανάπτυξη και την υιοθέτηση καινοτόμων τεχνολογιών που διευκολύνουν την ανάκτηση πόρων, τη μείωση των αποβλήτων και τη βιώσιμη παραγωγή.

Ψηφιακές τεχνολογίες - Η ενσωμάτωση ψηφιακών τεχνολογιών, όπως το Διαδίκτυο των Πραγμάτων (IoT) και η ανάλυση δεδομένων, συμβάλλει στην βελτιστοποίηση της χρήσης των πόρων, στην παρακολούθηση του κύκλου ζωής των προϊόντων και στη βελτίωση της αποδοτικότητας των κυκλικών διαδικασιών.

Ενθάρρυνση της βιώσιμης καταναλωτικής συμπεριφοράς: Μοντέλα «Προϊόν ως υπηρεσία» (PaaS) - Οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας ενισχύουν τα μοντέλα τύπου Προϊόν ως υπηρεσία, στα οποία οι καταναλωτές δεν αγοράζουν τα προϊόντα, αλλά τα μισθώνουν ή τα χρησιμοποιούν μέσω συνδρομών. Με αυτόν τον τρόπο, η ευθύνη για τον πλήρη κύκλο ζωής του προϊόντος μετατίθεται στον παραγωγό,

Ευαισθητοποίηση των καταναλωτών - Οι πρωτοβουλίες κυκλικής οικονομίας περιλαμβάνουν, συνήθως, εκπαιδευτικές προσπάθειες για την ευαισθητοποίηση των καταναλωτών σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των επιλογών τους, ενθαρρύνοντας υπεύθυνες πρακτικές κατανάλωσης και απόρριψης.

2.4

Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στην ΚΥΠΡΟ

Το 2021, η Κύπρος έκανε ένα σημαντικό βήμα προς την προώθηση της κυκλικής οικονομίας με την υιοθέτηση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Κυκλική Οικονομία 2021-2027. Ο ολοκληρωμένος χάρτης πορείας στοχεύει σε βασικά υλικά και τομείς, όπως ο πρωτογενής τομέας, ο τομέας της μεταποίησης και ο τομέας των υπηρεσιών, με ιδιαίτερη έμφαση στην οριζόντια πολιτική για τα απόβλητα ως θεμελιώδη και διατομεακή συνιστώσα. Το Σχέδιο Δράσης περιγράφει πολιτικές και δράσεις που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της μετάβασης προς μια κυκλική οικονομία.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του σχεδίου περιλαμβάνουν την καλλιέργεια μιας κουλτούρας κυκλικής οικονομίας σε όλα τα επίπεδα, από τη βιομηχανία και τις επιχειρήσεις έως τους ίδιους τους καταναλωτές. Το σχέδιο εισάγει κίνητρα για επενδύσεις σε κυκλικές πρακτικές, ενισχύοντας την κυκλικότητα, την αποδοτική αξιοποίηση των πόρων και τη δημιουργία ευνοϊκού πλαισίου αγοράς για προϊόντα και υπηρεσίες που στηρίζονται σε κυκλικά μοντέλα. Τελικός στόχος είναι η διασφάλιση βιώσιμων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης.

Ανακοινώθηκαν διάφορα προγράμματα (βλ. παρακάτω) με σκοπό την ανάδειξη των ευκαιριών και των επιχειρηματικών δυνατοτήτων της κυκλικής οικονομίας. Τα προγράμματα αυτά αποσκοπούν στη χρηματοδότηση της ανάπτυξης νέων κυκλικών προϊόντων και υπηρεσιών, στην ευθάρρυνση των επενδύσεων στην κυκλική οικονομία σε διάφορους τομείς, στη διευκόλυνση της δημιουργίας διαδικτυακών πλατφόρμων για την κοινή χρήση υλικού και στην υποστήριξη της ανάπτυξης προτύπων και πιστοποιήσεων για συστήματα διαχείρισης, προϊόντα και υπηρεσίες που συμβάλλουν στην κυκλική οικονομία.

Επιπλέον, το σχέδιο δίνει έμφαση στη διαχείριση των αποβλήτων ως πόρων, με μέτρα που αποσκοπούν στην αύξηση της χωριστής συλλογής των αστικών αποβλήτων. Η έμφαση αυτή στη διαχείριση των αποβλήτων αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας των διαδικασιών ανακύκλωσης, συμβάλλοντας στους γενικούς στόχους βιωσιμότητας που περιγράφονται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κυκλική Οικονομία.

Τα μέτρα του σχεδίου δράσης περιγράφονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1

Τ
α
μ
έ
τ
ρ
α
τ
ο
υ
σ
χ
έ
δ
ι
ο
υ
δ
ρ
ά
σ
η
ς

ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ			
Δράση	Περιγραφή	Χρονοδιάγραμμα	Προϋπολογισμός
Σχέδιο επικοινωνίας	Ενημέρωση της επιχειρηματικής κοινότητας και των καταναλωτών σχετικά με τις προοπτικές και τις επιχειρηματικές ευκαιρίες που προσφέρει η κυκλική οικονομία. Πληροφορίες σχετικά με τις δράσεις που έχουν υλοποιηθεί.	2022	EUR 500 000
Επιχειρηματική καθοδήγηση	Παροχή επιχειρηματικής καθοδήγησης και καλλιέργειας δεξιοτήτων από υπηρεσίες ανάπτυξης. Η καθοδήγηση Ιανουαρίου θα περιλαμβάνει και διαγνωστική έκθεση για τις υφιστάμενες επιχειρήσεις, με σκοπό να εντοπιστούν τα απαραίτητα βήματα για την επιτυχή μετάβαση σε ένα κυκλικό μοντέλο λειτουργίας.	Από τον Ιανουάριο 2022, ανοιχτής διάρκειας	EUR 1 000 000
Σχέδιο «Go Circular» για την ενίσχυση των επιχειρηματικών επενδύσεων προς μια κυκλική οικονομία	Χρηματοδότηση έργων έρευνας και ανάπτυξης (E&A) που αποσκοπούν στην ανάπτυξη νέων κυκλικών προϊόντων και υπηρεσιών.	Από το 2022, ανοιχτής διάρκειας	EUR 1 000 000
Σχέδιο για την ενίσχυση των επιχειρηματικών επενδύσεων στην κυκλική οικονομία	Υποβολή ολοκληρωμένης πρότασης για την υλοποίηση επενδυτικών προτάσεων, συμπεριλαμβανομένης της πιστοποίησης, καθώς και προώθηση προτάσεων σχετικά με βέλτιστες πρακτικές για τη στήριξη των συμπράξεων.	Από τον Ιούνιο 2022, ανοιχτής διάρκειας	EUR 13 300 000
Εφαρμογή της κυκλικής οικονομίας στον ξενοδοχειακό τομέα	Παροχή εκπαίδευσης και καθοδήγησης για τη διευκόλυνση της μετάβασης σε ένα κυκλικό μοντέλο λειτουργίας στον ξενοδοχειακό τομέα.	Από τον Ιανουάριο 2022, ανοιχτής διάρκειας	EUR 1 400 000
Δημιουργία διαδικτυακής πλατφόρμας για την ανταλλαγή πόρων (μια	Δημιουργία μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας που θα επιτρέπει στις επιχειρήσεις, τη βιομηχανία και τους δημόσιους οργανισμούς να	2022	EUR 20 000 συν κόστος συντήρησης

ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ			
Δράση	Περιγραφή	Χρονοδιάγραμμα	Προϋπολογισμός
Ψηφιακή αγορά για την κυκλική οικονομία)	να μοιράζονται εξοπλισμό, υπηρεσίες, εγκαταστάσεις, απόβλητα, υλικά και προσωπικό.		
Διαχείριση δημοτικών αποβλήτων	Πρόγραμμα τεχνοοικονομικής υποστήριξης των τοπικών αρχών για τη δημιουργία συστήματος χωριστής συλλογής αστικών στερεών αποβλήτων και την εφαρμογή συστήματος πληρωμής ανάλογα με την ποσότητα των απορριμμάτων.	2022-2027	EUR 25 000 000
	Πρόγραμμα μείωσης δημοτικών στερεών αποβλήτων παραλιακών ξενοδοχειακών μονάδων και συναφών τουριστικών υποδομών σε Λεμεσό και Πάφο.	2022-2023	EUR 6 400 000
	Πρόγραμμα πρόληψης, χωριστής συλλογής και ανάκτησης αστικών αποβλήτων για τις ορεινές περιοχές της Κύπρου.	2021-2026	EUR 1 500 000
	Δημιουργία συντονιστικού φορέα μεταξύ της κεντρικής κυβέρνησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης για τη διαχείριση των αποβλήτων.	2023-2025	EUR 900 000
	Εγκατάσταση 50 αυτόνομων μηχανικών κομποστοποιητών σε απομακρυσμένες και ημι-απομακρυσμένες περιοχές.	2022-2025	EUR 7 000 000
	Δημιουργία δύο κέντρων επαναχρησιμοποίησης και επισκευής και ενός δικτύου καταστημάτων.	2022-2025	EUR 4 000 000
	Εγκατάσταση 50 πράσινων περιπτέρων σε απομακρυσμένες και ημι-απομακρυσμένες περιοχές.	2022-2025	EUR 3 300 000

Πίνακας 1: Εθνικό σχέδιο δράσης της Κύπρου για την κυκλική οικονομία

Η Κύπρος έχει ενσωματώσει τις αρχές της κυκλικής οικονομίας στη στρατηγική της για τη διαχείριση αποβλήτων μέσω του Εθνικού Σχεδίου Διαχείρισης Δημοτικών Αποβλήτων (2022–2028) και του Εθνικού Προγράμματος Πρόληψης Δημιουργίας Αποβλήτων (2022–2028). Τα δύο αυτά σχέδια, υπό κυβερνητική εποπτεία και πλήρως ευθυγραμμισμένα με την οδηγία-πλαίσιο της ΕΕ για τα απόβλητα, αποσκοπούν στην εκπλήρωση των ευρωπαϊκών υποχρεώσεων της χώρας και στη μετάβαση σε μια οικονομία μηδενικών αποβλήτων, προωθώντας την επαναχρησιμοποίηση και την ανακύκλωση.

Αυτά τα σχέδια διαχείρισης αποβλήτων συμπληρώνονται από ευρύτερες πολιτικές, όπως η Νέα Βιομηχανική Πολιτική της Κύπρου 2019-2030 και το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κυκλική Οικονομία 2021-2027. Και οι δύο πολιτικές ευθυγραμμίζονται με τη φιλοδοξία της μετάβασης από μια γραμμική σε μια κυκλική οικονομία, με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης μέσω της καινοτομίας - τόσο από τις υφιστάμενες όσο και από τις νέες επιχειρήσεις - και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε διάφορους τομείς.

2.4.1

Κυκλική οικονομία και κοινωνική ένταξη στην Κύπρο

Η Κύπρος προσεγγίζει το ζήτημα της κοινωνικής ένταξης μέσω ποικίλων πρωτοβουλιών. Η κυπριακή κυβέρνηση, μέσω των πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας, επιδιώκει να διασφαλίσει την ισότιμη πρόσβαση όλων των κατοίκων στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη και τις κοινωνικές υπηρεσίες, προωθώντας έτσι την κοινωνική ενσωμάτωση. Παράλληλα, ο Κυπριακός Ερυθρός Σταυρός διαδραματίζει ενεργό ρόλο στην ενίσχυση της ένταξης, παρεμβαίνοντας σε καταστάσεις κρίσης και προσφέροντας υποστήριξη σε ευάλωτες ομάδες, όπως πρόσφυγες και μετανάστες.

Στην Κύπρο έχουν αναδυθεί κοινωνικές επιχειρήσεις που δεν περιορίζονται μόνο στην αντιμετώπιση κρίσεων, αλλά συμβάλλουν μακροπρόθεσμα στην κοινωνικο-περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Green Dot Cyprus, μια μη κερδοσκοπική οργάνωση που προωθεί την ανακύκλωση και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. Εξίσου σημαντική είναι η Caritas Cyprus, η οποία υλοποιεί προγράμματα κοινωνικής ένταξης που περιλαμβάνουν την υποστήριξη μεταναστών και προσφύγων, την επαγγελματική κατάρτιση και την ενίσχυση της τοπικής κοινότητας.

2.5

Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στη ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Η Γερμανία προωθεί ενεργά την ατζέντα της για την κυκλική οικονομία, ευθυγραμμισμένη με τις οδηγίες της ΕΕ και τις διεθνείς τάσεις. Η μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία θεωρείται κρίσιμη για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που σχετίζονται με το κλίμα, τους φυσικούς πόρους, τη βιοποικιλότητα και τη δημόσια υγεία, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει την ανταγωνιστικότητα, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και τη βιώσιμη ευημερία. Παρά τη δημόσια χρηματοδότηση και τις διάσπαρτες πρωτοβουλίες, απουσιάζει μια συνεκτική κοινωνική στρατηγική που να συνδυάζει την αποσύνδεση της κατανάλωσης πόρων από την οικονομική ανάπτυξη με ένα ενιαίο, ολοκληρωμένο κανονιστικό πλαίσιο.

Η εθνική στρατηγική για την κυκλική οικονομία – η Πρωτοβουλία για την Κυκλική Οικονομία της Γερμανίας (Circular Economy Initiative Deutschland, CEID) – έχει σημειώσει σημαντικά βήματα στη μετάβαση από ένα γραμμικό, εντατικό σε πόρους μοντέλο σε μια κυκλική και αποδοτική ως προς τους πόρους οικονομία. Η CEID, που ιδρύθηκε το 2019, εμπλέκει τρία υπουργεία, 24 επιχειρήσεις, 22 ερευνητικά ιδρύματα και την κοινωνία των πολιτών, με στόχο την προώθηση μιας συστημικής μεταμόρφωσης. Ο Χάρτης Πορείας για την Κυκλική Οικονομία σκιαγραφεί ένα όραμα για τη Γερμανία, προσφέροντας συστάσεις πολιτικής για μια προοδευτική μετάβαση έως το 2030. Οραματίζεται η χώρα ως κόμβο κυκλικών προϊόντων, με έμφαση στο «Made with Germany», ενισχύοντας τη διεθνή της θέση και ευθυγραμμίζοντάς την με την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία. Η στρατηγική εστιάζει στην ενίσχυση κυκλικών επιχειρηματικών μοντέλων, στις βιώσιμες συσκευασίες και στην κυκλική διαχείριση των μπαταριών έλξης, προωθώντας παράλληλα νέες μορφές επιχειρηματικότητας που δίνουν έμφαση στις «κυκλικές υπηρεσίες», στην κυκλική οικονομία πλαστικών και στην ανακύκλωση και επαναχρησιμοποίηση κρίσιμων πρώτων υλών μέσω ολοκληρωμένων συστημάτων διαχείρισης μπαταριών.

2.5.1

Κυκλική οικονομία στο Βερολίνο – κοινωνικές επιχειρήσεις vs. κοινωνικές επιχειρήσεις

Η κατάσταση της κυκλικής οικονομίας στο Βερολίνο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς η πόλη είναι πρωτοπόρος στη Γερμανία ως προς τον αριθμό πρωτοβουλιών, δημόσιων έργων και δράσεων ευαισθητοποίησης. Περισσότερες από 200 διαφορετικές πρωτοβουλίες, που περιλαμβάνουν ΜΚΟ, νεοφυείς επιχειρήσεις, καλλιτέχνες, εταιρείες, επιστημονικά ιδρύματα, πανεπιστήμια και συμβούλους, δραστηριοποιούνται για την επίτευξη αλλαγής. Τα ιδρύματα Circular Berlin, Impact Hub και Re-Use διαδραματίζουν ηγετικό ρόλο στην προσπάθεια αυτή. Η τοπική κυβέρνηση διαθέτει μια συοχευμένη πολιτική για τη βιώσιμη ανάπτυξη, της οποίας η κυκλική οικονομία αποτελεί σημαντικό κομμάτι. Υποστηρίζει επίσης μοναδικές πρωτοβουλίες, όπως το Nochmal (ένα κέντρο μεταχειρισμένων ειδών), προάγοντας την επαναχρησιμοποίηση και ενθαρρύνοντας την αλλαγή στις καταναλωτικές συνήθειες. Το 2020, καταγράφηκαν τουλάχιστον 400 εταιρείες με πάνω από 8.500 εργαζομένους που δραστηριοποιούνταν στον τομέα της κυκλικής οικονομίας στην πόλη.

2.5.2

Κοινωνική ένταξη στη Γερμανία

Πολλές ομάδες πληθυσμού σε όλο τον κόσμο αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια στην πλήρη συμμετοχή τους στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή, εξαιτίας νομικών, οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων. Παράμετροι όπως το φύλο, η ηλικία, η εκπαίδευση, η γεωγραφική θέση, το επάγγελμα, η φυλή, η εθνικότητα, η θρησκεία, η ιθαγένεια, η αναπηρία ή ο σεξουαλικός προσανατολισμός ενισχύουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, στερώντας από τους ανθρώπους την αξιοπρέπεια και τις ευκαιρίες για μια καλύτερη ζωή. Η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών του διαρθρωτικού αποκλεισμού και των διακρίσεων είναι καθοριστική για την επίτευξη βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης, καθώς και για την ουσιαστική μείωση της φτώχειας. Η κοινωνική ένταξη διασφαλίζει ότι τα άτομα και οι ομάδες που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση λόγω της ταυτότητάς τους συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία, ενισχύοντας τις ικανότητές τους, διευρύνοντας τις ευκαιρίες τους και προάγοντας την αξιοπρέπειά τους.

Η γερμανική κοινωνία, επηρεασμένη από την ιστορική εμπειρία του ναζισμού και τις δημοκρατικές παραδόσεις που διαμορφώθηκαν μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις ίσες ευκαιρίες, την ανεκτικότητα, την πολιτική του «Willkommen» (καλωσορίσματος) και την κοινωνική ένταξη. Ωστόσο, ο όρος «κοινωνική ένταξη» στη Γερμανία χρησιμοποιείται κυρίως για να περιγράψει την ένταξη ηλικιωμένων και ατόμων με αναπηρίες. Όταν πρόκειται για τη συμπερίληψη μεταναστών, χρησιμοποιείται ο όρος «κοινωνική ενσωμάτωση», με στόχο την ενθάρρυνση της συμμετοχής τους στην κοινωνική ζωή.

Η Γερμανία προωθεί ενεργά την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία και των ηλικιωμένων. Η κυβέρνηση, μέσω του Εθνικού Σχεδίου Δράσης (NAP 2.0), έχει εφαρμόσει 175 μέτρα σε 13 τομείς δράσης, δίνοντας έμφαση στην προετοιμασία των νέων με αναπηρία για την αγορά εργασίας. Η πρόοδος είναι εμφανής, σύμφωνα με εκθέσεις του 2018, ιδίως στον τομέα της ευαισθητοποίησης για τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Οι ηλικιωμένοι, που αποτελούν πάνω από το 1/5 του πληθυσμού, αναγνωρίζονται για τη συμβολή, την εμπειρία και τις δεξιότητές τους, με τη βοήθεια 540 πολυγενεακών κατοικιών που προωθούν τον διάλογο μεταξύ των γενεών. Τα νομικά πλαίσια, συμπεριλαμβανομένου του Βασικού Νόμου και των διεθνών συμβάσεων, διασφαλίζουν την ισότητα και απαγορεύουν τις διακρίσεις. Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων επικεντρώνεται στην κατάρτιση, την απασχόληση, την αποκατάσταση και την προσβασιμότητα. Η Γερμανία αντιμετωπίζει σοβαρή έλλειψη εργατικού δυναμικού και η ένταξη των ατόμων με αναπηρία αναγνωρίζεται ως στρατηγική λύση. Η αξιοποίηση των προσόντων τους με μέτρα ένταξης, όπως τεχνικά βοηθήματα και ευέλικτα μοντέλα εργασίας, μπορεί να ενσωματώσει αποτελεσματικά αυτόν τον πληθυσμό στο εργατικό δυναμικό, συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση της έλλειψης εργατικού δυναμικού.

2.5.3

Κοινωνικές επιχειρήσεις στη Γερμανία

Μια κοινωνική επιχείρηση αποτελεί έναν ιδιαίτερο τύπο επιχειρηματικής οντότητας, της οποίας οι δραστηριότητες δεν στοχεύουν στη μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά στην επίτευξη κοινωνικών στόχων. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να λειτουργούν υπό διάφορες νομικές μορφές, όπως κοινωνικοί συνεταιρισμοί, ενώσεις, ιδρύματα, μη κερδοσκοπικές εταιρείες και αμοιβαίες εταιρείες. Το κοινό χαρακτηριστικό τους είναι ότι τα πλεονάσματα που προκύπτουν επανεπενδύονται για την υλοποίηση της αποστολής τους, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των μελών ή των ωφελούμενων τους, καθώς και για δράσεις που ωφελούν την τοπική κοινωνία.

Στη Γερμανία, ο τομέας της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ιδίως στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας και της αγοράς, αποτελεί ένα πεδίο δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί, πιθανόν περιλαμβάνοντας δεκάδες χιλιάδες οργανισμούς. Σύμφωνα με διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, ο λεγόμενος «τρίτος τομέας» περιλαμβάνει περίπου 105.000 οργανισμούς, οι οποίοι συνεισφέρουν έως και 90 δισεκατομμύρια ευρώ στο κοινωνικό ΑΕΠ (αντιστοιχεί στο 4,1% του εθνικού ΑΕΠ το 2007). Ωστόσο, ο ακριβής αριθμός των κοινωνικών επιχειρήσεων που δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην κοινωνική καινοτομία είναι δύσκολο να εκτιμηθεί, εξαιτίας της έλλειψης συστηματικών δεδομένων για την καινοτομία στον κοινωνικό τομέα. Οι εκτιμήσεις κάνουν λόγο για έναν μάλλον περιορισμένο αριθμό, που κυμαίνεται σε χαμηλό τετραψήφιο επίπεδο.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις κερδίζουν έδαφος στη Γερμανία, συνδυάζοντας τη βιωσιμότητα με τον κοινωνικό αντίκτυπο. Ο τομέας, ο οποίος έχει ποικιλόμορφη δομή, αντιμετωπίζει προκλήσεις όσον αφορά τον ορισμό και τη διαφάνεια των δεδομένων. Η κυβέρνηση υποστηρίζει ενεργά αυτές τις πρωτοβουλίες. Η έκθεση καλεί για βελτίωση των δομών χρηματοδότησης και για μεγαλύτερη ευθυγράμμιση μεταξύ της πολιτικής, της οικονομίας και της κοινωνίας των πολιτών. Τονίζει την ανάγκη διεύρυνσης της έννοιας της καινοτομίας, πέρα από την τεχνολογία, και υπογραμμίζει το δυναμικό των κοινωνικών επιχειρήσεων στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων. Συνολικά, η έκθεση προσφέρει πληροφορίες για την ενίσχυση του πλαισίου στήριξης για τη συνεχή ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων στη Γερμανία.

Στη Γερμανία, τα δεδομένα για την κοινωνική επιχειρηματικότητα παραμένουν περιορισμένα, κυρίως λόγω του ασαφούς ορισμού του φαινομένου και της έλλειψης αξιόπιστων πληροφοριών για τον τρίτο τομέα, από τον οποίο αντλεί η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Παρ' όλα αυτά, διάφορες μελέτες προσφέρουν πληροφορίες σχετικά με την έκταση, το μέγεθος, το στάδιο ανάπτυξης, τις δομές διακυβέρνησης και τις συνθήκες χρηματοδότησης των οργανισμών που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό. Ο ακριβής αριθμός των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι δύσκολο να προσδιοριστεί, ωστόσο οι εκτιμήσεις τον τοποθετούν σε ένα χαμηλό τετραψήφιο επίπεδο. Οι μελέτες επικεντρώνονται κυρίως σε τομείς όπως οι κοινωνικές υπηρεσίες, η εκπαίδευση, η ένταξη στην απασχόληση, η κοινωνική ένταξη και η στέγαση.

2.6

Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στην ΙΤΑΛΙΑ

Το ζήτημα της εφαρμογής πρακτικών κυκλικής οικονομίας αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στο ιταλικό πλαίσιο – μια προσπάθεια που ενθαρρύνεται κυρίως από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς – φτάνοντας σε σημείο που τα τελευταία χρόνια έχει προσελκύσει σημαντικό ενδιαφέρον τόσο από δημόσιους όσο και από ιδιωτικούς φορείς. Το οικονομικό σύστημα εξελίσσεται ραγδαία, αναθερώντας και αναδιοργανώνοντας τις διαδικασίες του βάσει νέων στόχων, όπως η μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης, η απεξάρτηση από τον άνθρακα, η αξιοποίηση περιβαλλοντικά φιλικών πηγών ενέργειας και η ενίσχυση επιχειρηματικών μοντέλων που είναι βιώσιμα τόσο περιβαλλοντικά όσο και κοινωνικά.

Στην Ιταλία, χάρη στην ευρωπαϊκή χρηματοδότηση και στα κονδύλια του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (PNRR), τα τελευταία χρόνια κατέστη δυνατή η υλοποίηση πολλών πρωτοβουλιών στον τομέα της κυκλικής οικονομίας και της **κοινωνικής επιχειρηματικότητας**. Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Δικτύου Κυκλικής Οικονομίας, σε συνεργασία με την ENEA, παρατηρείται **παγκοσμίως** πτωτική τάση στον δείκτη κυκλικότητας της οικονομίας. Παρ' όλα αυτά, η Ιταλία εξακολουθεί να κατατάσσεται πρώτη μεταξύ των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών οικονομιών. Ωστόσο, δεν λείπουν οι ανησυχίες, καθώς καταγράφεται επιδείνωση σε κρίσιμους δείκτες, όπως το ποσοστό χρήσης κυκλικών υλικών και η παραγωγικότητα των πόρων.

Ο ιδιωτικός τομέας, περισσότερο από τον δημόσιο, φαίνεται να αποτελεί την κινητήρια δύναμη πίσω από την υιοθέτηση της κυκλικότητας, κυρίως λόγω των σημαντικών εξοικονομήσεων που είναι εγγενείς σε αυτήν τη λογική: σε ένα κυκλικό σύστημα, **τα απόβλητα δεν υφίστανται**, αλλά μετατρέπονται σε πόρους, καθιστώντας την επιλογή τόσο οικονομικά όσο και οικολογικά βιώσιμη. Οι ιταλικές βιομηχανίες έχουν υιοθετήσει παραδειγματικά αυτή τη μετάβαση, υποκινούμενες από οικονομικά κίνητρα και την αυξανόμενη καταναλωτική ζήτηση για βιώσιμα προϊόντα. Παράλληλα, σε συνεργασία με παραδοσιακούς βιομηχανικούς φορείς, οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν συμβάλει στην καινοτομία της παραγωγής, ενισχύοντας τη δημιουργία βιώσιμων και κοινωνικά ευαίσθητων αλυσίδων αξίας. Ορισμένα **παραδείγματα** (δείτε πιο κάτω άλλες σημαντικές πρωτοβουλίες) σε εθνικό επίπεδο περιλαμβάνουν την Edilatte και τη Gioosto (η τελευταία ενσωματώνει και κοινωνική διάσταση, διαχειριζόμενη προϊόντα που παράγονται από άτομα σε καθεστώς φυλάκισης ή σε περιοχές που έχουν απελευθερωθεί από το καποραλάτο). Ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Edilana στη Σαρδηνία.

2.6.1

Κυκλική οικονομία και κοινωνική ένταξη στον τομέα των επιχειρήσεων

Ωστόσο, αυτή η διαδικασία δεν μπορεί να λάβει υπόψη τον αντίκτυπο που έχουν οι επιχειρήσεις μόνο από αυστηρά οικονομική άποψη, αλλά και από κοινωνική και περιβαλλοντική άποψη. Σε αυτό το πλαίσιο, έχουν εισαχθεί στην Ιταλία διάφορα **εργαλεία μέτρησης και αξιολόγησης** (επισκεφθείτε τον σύνδεσμο αν θέλετε να δείτε μια επισκόπηση των μέτρων που έχουν ληφθεί σε επίπεδο ΕΕ) για όλες τις επιχειρήσεις που διευκολύνουν και υποστηρίζουν αυτές τις διαδικασίες.

Το Νομοθετικό Διάταγμα αριθ. 254 της 30/12/2016 προβλέπει την υποχρέωση μεγάλων επιχειρήσεων (όπως εισηγμένες εταιρείες, τράπεζες και μεγάλες ασφαλιστικές εταιρείες) και ή μεγάλων ομίλων να δημοσιοποιούν συγκεκριμένες μη χρηματοοικονομικές πληροφορίες, οι οποίες συνοδεύουν τις ετήσιες και ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις τους. Οι πληροφορίες αυτές παρουσιάζονται σε μια «ατομική μη χρηματοοικονομική δήλωση», η οποία τίθεται στη διάθεση του κοινού. Το έγγραφο περιλαμβάνει στοιχεία που σχετίζονται με τους στόχους και τα αποτελέσματα στους τομείς της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, της κοινωνικής ευθύνης, των εργασιακών θεμάτων, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της πρόληψης τόσο της ενεργητικής όσο και της παθητικής διαφθοράς.

Παράλληλα, οι μικρότερες επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να συντάσσουν, σε εθελοντική βάση, Έκθεση Βιωσιμότητας (Bilancio di Sostenibilità). Μέσω αυτής της πρωτοβουλίας, μπορούν να αιτηθούν τη δημοσίευση των δραστηριοτήτων τους στο Μητρώο Εταιρειών, προκειμένου να ενισχύσουν τη δημόσια εικόνα τους απέναντι σε ενδιαφερόμενους φορείς και να αποκομίσουν επιχειρηματικά οφέλη. Επιπλέον, η δημοσιοποίηση αυτή μπορεί να λειτουργήσει θετικά στο πλαίσιο αξιολόγησης της πιστοληπτικής τους ικανότητας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ISTAT για το 2022, το 59,5% των μεταποιητικών επιχειρήσεων στην Ιταλία έχουν υιοθετήσει μέτρα που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα. Συγκεκριμένα, το 50,3% εφαρμόζει δράσεις για την περιβαλλοντική προστασία, το 44,6% προωθεί την κοινωνική βιωσιμότητα και το 36,8% εστιάζει στην οικονομική βιωσιμότητα. Οι μεγάλες επιχειρήσεις αναδεικνύονται ως οι πιο δραστήριες: πάνω από το 80% (81,5%) έχουν υιοθετήσει πρακτικές βιωσιμότητας, σε αντίθεση με μόλις το 36,1% των μικρότερων επιχειρήσεων. Επιπλέον, ένας αυξανόμενος αριθμός εταιρειών επιδιώκει την πιστοποίηση BCorp, μια διεθνώς αναγνωρισμένη διάκριση που αξιολογεί τον κοινωνικό και περιβαλλοντικό τους αντίκτυπο.

Στον τομέα των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών, το 50,4% υιοθέτησε μέτρα βιωσιμότητας κατά τη διάρκεια του 2022. Από αυτές, το 42,1% εφάρμοσε δράσεις για την περιβαλλοντική προστασία, το 40,3% ανέλαβε πρωτοβουλίες κοινωνικής βιωσιμότητας, ενώ το 35,2% υιοθέτησε μέτρα που σχετίζονται με την οικονομική βιωσιμότητα. Αναφορικά με τα κυβερνητικά κίνητρα για την προώθηση επιχειρήσεων που βασίζονται στην κυκλική οικονομία και την κοινωνική ένταξη, σημαντική στήριξη παρέχεται μέσω χρηματοδοτικών προγραμμάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πρωτοβουλία Italia Economia Sociale, μέσω της οποίας έχουν διατεθεί 223 εκατομμύρια ευρώ για την ενίσχυση σχετικών έργων.

2.6.2

Κυκλική οικονομία και κοινωνική ένταξη πίσω από την επιχειρηματικότητα

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά τη σύνδεση μεταξύ κυκλικής οικονομίας και κοινωνικής ένταξης στο πλαίσιο της προώθησης έργων, στην Ιταλία παρατηρούνται διάφορες μορφές πρωτοβουλιών (βλ. παρακάτω για χαρακτηριστικά παραδείγματα). Οι περισσότερες φαίνεται να προέρχονται από οργανισμούς και ενώσεις του «τρίτου τομέα», οι οποίοι επικεντρώνονται στην κοινωνική ένταξη μέσω της υιοθέτησης πρακτικών κυκλικής οικονομίας και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Πιο συγκεκριμένα, η σύνδεση αυτή υλοποιείται κυρίως μέσω φορέων που ενσωματώνουν στο εργατικό τους δυναμικό περιθωριοποιημένα άτομα, όπως μετανάστες, αιτούντες άσυλο, φυλακισμένους ή αποφυλακισμένους. ★

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

<https://www.istat.it/it/archivio/283952>

<https://bs.camcom.it/ambiente-e-sviluppo-sostenibile/economia-circolare-e-responsabilita-sociale>

<https://www.incentivi.gov.it/it/catalogo/italia-economia-sociale>

<https://www.invitalia.it/cosa-facciamo/rafforziamo-le-impreselitalia-economia-sociale>

2.7

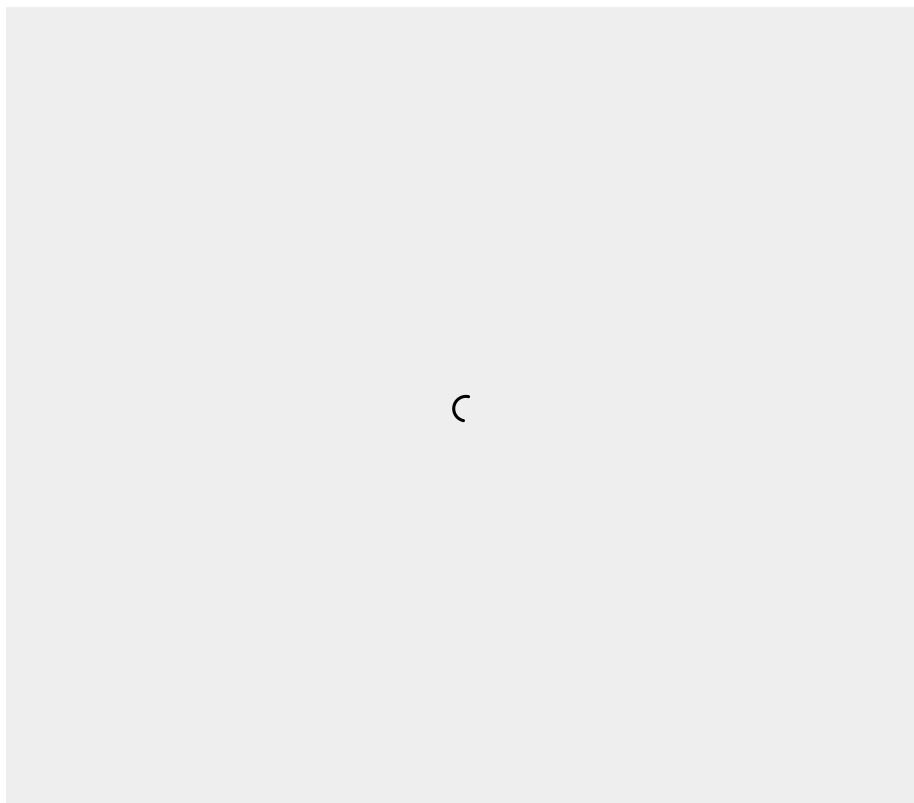
Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στην ΠΟΛΩΝΙΑ

Η Πολωνία βρίσκεται σε επίπεδο κυκλικότητας 10,2%, με το λεγόμενο «χάσμα στην κυκλική οικονομία» να αγγίζει το 89,8%. Ο όρος αυτός περιγράφει την απόσταση που απομένει για την πλήρη επίτευξη μιας ιδανικά κυκλικής εθνικής οικονομίας. Σε σύγκριση με τον παγκόσμιο μέσο όρο, όπου η οικονομία είναι κυκλική μόλις κατά 7,2%, η Πολωνία παρουσιάζει καλύτερες επιδόσεις κατά περίπου 3 ποσοστιαίες μονάδες. Ωστόσο, όπως και σε πολλές άλλες χώρες, παραμένουν σημαντικές προκλήσεις στην προσπάθεια ενίσχυσης της κυκλικότητας.

Σύμφωνα με τον Χάρτη Πορείας της Πολωνίας για την Κυκλική Οικονομία, το μοντέλο αυτό οφείλει να είναι ορθολογικό, καινοτόμο, ανταγωνιστικό και χαμηλών εκπομπών, και να προωθείται ενεργά. Η προσέγγιση της κυκλικής οικονομίας στην Πολωνία επικεντρώνεται κυρίως στη μείωση της κατανάλωσης πρώτων υλών και της παραγωγής αποβλήτων, στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, καθώς και στον περιορισμό της κατανάλωσης ενέργειας. Το υφιστάμενο «χάσμα κυκλικότητας» υποδεικνύει την ανάγκη υιοθέτησης στρατηγικών που θα ενισχύσουν την κυκλικότητα:

Δημιουργία ενός κυκλικού δομημένου περιβάλλοντος
Προώθηση ενός κυκλικού συστήματος τροφίμων
Αναθεώρηση της κινητικότητας
Προώθηση της κυκλικής παραγωγής
Διατήρηση των προϊόντων σε άριστη κατάσταση για όσο το δυνατόν περισσότερο
Εφοδιασμός της Πολωνίας με καθαρή ενέργεια

Επιχειρηματικό μοντέλο και οικονομικός αντίκτυπος – Η υιοθέτηση ενός μοντέλου κυκλικής οικονομίας δεν ωφελεί μόνο το περιβάλλον, αλλά διαφοροποιεί τις επιχειρήσεις στην πολωνική αγορά, μειώνει τα λειτουργικά κόστη και αναβαθμίζει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Οι καταναλωτές διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην υποστήριξη αυτών των αλλαγών, επιλέγοντας προϊόντα και υπηρεσίες από επιχειρήσεις που ευθυγραμμίζονται με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι πελάτες δίνουν ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση στις περιβαλλοντικές διαστάσεις κατά την επιλογή των προϊόντων.

Εικόνα 6: Βιωσιμότητα και εταιρικές δράσεις – Οι έννοιες της βιωσιμότητας μετατρέπονται σταδιακά από διακηρύξεις επενδυτικών φυλλαδίων σε ουσιαστικές δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος και τη συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων. Εταιρείες, τόσο μεγάλες όσο και μικρές, υιοθετούν μέτρα για τη μείωση του περιβαλλοντικού τους αποτυπώματος.

2.7.1

Κοινωνική ένταξη

Η κοινωνική ένταξη, ο αποκλεισμός και η ενσωμάτωση είναι μερικές μόνο από τις έννοιες που έχουν ευρέως καθιερωθεί στην Πολωνία τον 21ο αιώνα. Συνδέονται με τις αλλαγές που συντελούνται στη χώρα μας στον οικονομικό και, κατά συνέπεια, στον κοινωνικό τομέα, καθώς και – πιο πρόσφατα – στον τομέα της επικοινωνίας και του κλίματος. Αφορούν κυρίως άτομα με αναπηρίες, μακροχρόνια ανέργους, τοξικομανείς, άστεγους, ηλικιωμένους ή εργαζόμενους που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας και, από την έναρξη της σύγκρουσης στην Ουκρανία, και πρόσφυγες. Από αυτές τις ομάδες προέρχονται, μεταξύ άλλων, οι εργαζόμενοι σε κοινωνικές επιχειρήσεις ή οι συμμετέχοντες σε ομίλους και κέντρα κοινωνικής ένταξης. Οι δραστηριότητες των τελευταίων, καθώς και η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού, εντάχθηκαν στο νομοθετικό πλαίσιο με τον νόμο περί κοινωνικής απασχόλησης του 2003.

Το αντίθετο του αποκλεισμού είναι η κοινωνική ένταξη, η ενσωμάτωση· δηλαδή, η λήψη μέτρων για την προώθηση της συμμετοχής και την αύξηση της πρόσβασης των ομάδων που κινδυνεύουν με περιθωριοποίηση στην εκπαίδευση, την απασχόληση, την υγεία, τις πολιτιστικές και άλλες υπηρεσίες, σε ισότιμη βάση με τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες. Η συμμετοχή αυτή αποτελεί τον πυρήνα μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς, καθώς ενισχύει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των διάφορων κοινωνικών ομάδων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης, τόσο μεταξύ διαφορετικών ομάδων όσο και σε διάφορους τομείς της ζωής, και σημαντικοί πόροι από τον προϋπολογισμό της διατίθενται για τη στήριξη αυτών των δράσεων. Ωστόσο, η αξιοποίηση των κονδυλίων αυτών εξαρτάται από την ψήφιση της κατάλληλης νομοθεσίας και την εφαρμογή συγκεκριμένων λύσεων από την εκάστοτε χώρα.

Στην Πολωνία, ως παραδείγματα των προαναφερθέντων εγγράφων και δράσεων – εκτός του νόμου για την κοινωνική απασχόληση – μπορούν να αναφερθούν, μεταξύ άλλων:

- Η Στρατηγική για την Ένταξη και την Ποικιλομορφία της Πολωνικής Εθνικής Υπηρεσίας του Προγράμματος Erasmus+ και του Ευρωπαϊκού Σώματος Αλληλεγγύης για την περίοδο 2022-2027
- Το Εθνικό Πρόγραμμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού. Επικαιροποίηση 2021-2027 με προοπτικές έως το 2030
- Το Εθνικό Πρόγραμμα για την Ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας έως το 2030. Οικονομία Κοινωνικής Αλληλεγγύης
- Ο νόμος για τους κοινωνικούς συνεταιρισμούς
- Ο νόμος για την κοινωνική οικονομία

Προγράμματα και κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του EKT+ ή FST (Κατευθυντήριες γραμμές για την υλοποίηση έργων με τη χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου Plus στο πλαίσιο των περιφερειακών προγραμμάτων 2021–2027· περιφερειακά προγράμματα, π.χ. Ευρωπαϊκά Ταμεία για τη Wielkopolska 2021–2027, τα οποία περιλαμβάνουν πολυάριθμα μέτρα για την κοινωνική οικονομία, την κοινωνική ένταξη και την ενεργή ένταξη, εφαρμογή του Προγράμματος για την Κοινή Γεωργική Πολιτική 2021–2027.

Η θέσπιση, στην Καγκελαρία του Πρωθυπουργού, θέσης Υπουργού για την Κοινωνική Ένταξη (A. Ścigaj, 2022–2023) και Υπουργού για την Ισότητα (K. Kotula, από το 2023).

Τα υφιστάμενα έγγραφα, προγράμματα, κατευθυντήριες γραμμές και, κυρίως, η πρόσβαση σε κονδύλια της ΕΕ θα επιτρέψουν, τα επόμενα χρόνια, την υλοποίηση δράσεων κοινωνικής ένταξης στον τομέα της κλιματικής αλλαγής, συμπεριλαμβανομένων και των αρχών της κυκλικής οικονομίας. Πρόκειται για δράσεις που αφορούν τον καθένα μας και δεν απαιτούν απαραίτητα τη διάθεση πρόσθετων πόρων. Αντιθέτως, μπορούν να συμβάλουν όχι μόνο στην προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και στην ενίσχυση του οικογενειακού προϋπολογισμού.

2.7.2

Κοινωνικές επιχειρήσεις στην Πολωνία

Τον Δεκέμβριο του 2023, στην Πολωνία υπήρχαν 830 κοινωνικές επιχειρήσεις (**επικαιροποίηση: Ιούνιος 2025 – 1.500 κοινωνικές επιχειρήσεις**), με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση στις περιφέρειες Podkarpackie (119), Śląskie (112) και Lubelskie (83). Οι φορείς που μπορούν να αποκτήσουν το καθεστώς κοινωνικής επιχείρησης περιλαμβάνουν κοινωνικούς συνεταιρισμούς, ιδρύματα, συλλόγους, ενώσεις ενώσεων, μη κερδοσκοπικές εταιρείες, κύκλους αγροτικών νοικοκυριών, εθελοντικές πυροσβεστικές ομάδες και εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα. Εκτός από τις οντότητες της κοινωνικής οικονομίας, και ένα νομικό πρόσωπο που δημιουργεί μονάδα κοινωνικής οικονομίας μπορεί να υποβάλει αίτηση για την απόκτηση του καθεστώτος κοινωνικής επιχείρησης. Σύμφωνα με τον ορισμό του άρθρου 2, παράγραφος 3, του νόμου για την κοινωνική οικονομία, ως τέτοια ορίζεται μια οντότητα που έχει ιδρύσει και διαχειρίζεται μονάδα επανένταξης: εργαστήριο επαγγελματικής αποκατάστασης (WTZ), μονάδα επαγγελματικής δραστηριότητας (ZAZ), κέντρο κοινωνικής ένταξης (CIS) ή λέσχη κοινωνικής ένταξης (KIS). Μια μονάδα επανένταξης δεν μπορεί να αποκτήσει από μόνη της το καθεστώς κοινωνικής επιχείρησης: η σχετική αίτηση πρέπει να υποβληθεί από τον φορέα που τη διαχειρίζεται (WTZ, ZAZ, CIS ή KIS).

Έμφαση στον κοινωνικό αντίκτυπο: Αν και η οικονομική βιωσιμότητα είναι σημαντική για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, προτεραιότητα έχει η κοινωνική διάσταση, ιδίως η ένταξη ατόμων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες πρόσβασης στην απασχόληση. Η πολωνική κυβέρνηση, μέσω του Υπουργείου Οικογένειας και Κοινωνικής Πολιτικής, έχει δρομολογήσει προγράμματα όπως το «Ανθεκτικότητα και ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας» για την περίοδο 2023–2025, προσφέροντας σημαντική στήριξη στις κοινωνικές επιχειρήσεις. Το εν λόγω πρόγραμμα καλύπτει τρεις βασικούς άξονες: την επανένταξη ατόμων που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό σε κοινωνικές επιχειρήσεις και φορείς κοινωνικής απασχόλησης, την ενίσχυση του δυναμικού των κοινωνικών επιχειρήσεων και των φορέων κοινωνικής οικονομίας για την παροχή μη ιδρυματικών κοινωνικών υπηρεσιών, καθώς και τη βελτίωση της ανθεκτικότητας και της ανάπτυξής τους.

Κάντε κλικ εδώ για να δείτε το μητρώο κοινωνικών επιχειρήσεων στην Πολωνία

Η Πολωνία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη μετατόπιση της κοινωνικής ένταξης προς τη μέγιστη ευθυγράμμιση με τους στρατηγικούς στόχους της Πράσινης Συμφωνίας της ΕΕ, αξιοποιώντας ως εργαλείο τη βαθμολόγηση των αιτήσεων χρηματοδότησης που υποβάλλονται στο πλαίσιο των σχετικών προγραμμάτων. Οι αιτήσεις αυτές αξιολογούνται με βάση κριτήρια που σχετίζονται με την πράσινη και την ψηφιακή μετάβαση, την προσβασιμότητα για άτομα με αναπηρίες, καθώς και την τήρηση της αρχής των ίσων ευκαιριών και της μη διάκρισης. Ως αποτέλεσμα της ενσωμάτωσης αυτών των στρατηγικών κριτηρίων για την πράσινη μετάβαση, από τις συνολικά 1.090 συγχρηματοδοτούμενες αιτήσεις, οι 324 αφορούν επενδύσεις που συνδέονται άμεσα με την κυκλική οικονομία και τις δράσεις βιώσιμης ανάπτυξης.

Οι εξελίξεις αυτές αντανακλούν τη σταθερή δέσμευση της Πολωνίας για βιώσιμες οικονομικές πρακτικές και κοινωνική ένταξη μέσω της στήριξης και της ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι η χώρα καταβάλλει ενεργές προσπάθειες για τη στήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων μέσω διαφόρων κυβερνητικών προγραμμάτων και κανονιστικών ρυθμίσεων που διαμορφώνουν την κοινωνική οικονομία και παρέχουν θεσμική στήριξη.

2.8

Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στη ΣΛΟΒΑΚΙΑ

Ο οργανισμός NARA-SK συμμετέχει στο πρόγραμμα Hands On Plastic Environment [25], το οποίο εισήγαγε την έννοια της κυκλικής οικονομίας στη Σλοβακική Δημοκρατία ήδη από την έναρξη της εφαρμογής του Σχεδίου Δράσης της ΕΕ για την Κυκλική Οικονομία. Ως μέλος της κοινοπραξίας του προγράμματος, η NARA-SK ηγήθηκε των διαπραγματεύσεων για τη δημιουργία μιας εθνικής πλατφόρμας κυκλικής οικονομίας στη Σλοβακική Δημοκρατία, η οποία παρουσιάστηκε επίσημα στις 30 Νοεμβρίου 2018, παρουσία – μεταξύ άλλων – και του διευθυντή του Holland Circular Hotspot, Freek van Eijk [27].

Η πλατφόρμα CIRCULAR SLOVAKIA ιδρύθηκε στη Σλοβακία στις 2 Δεκεμβρίου 2019. Το 2024, το σημαντικότερο γεγονός της εθνικής πλατφόρμας για την κυκλική οικονομία ήταν η Σύνοδος Κορυφής για την Κυκλική Οικονομία. Το Βασίλειο των Κάτω Χωρών αποτελεί επίσης μέλος της πλατφόρμας, καθώς η Ολλανδία υπήρξε και παραμένει πρωτοπόρος και βασικός παράγοντας στην προώθηση της κυκλικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήδη από τα πρώτα της βήματα [30].

Ο εγγυητής της εφαρμογής της πολιτικής για την κυκλική οικονομία στη Σλοβακία είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος, το οποίο έχει δημιουργήσει διάφορα βασικά εργαλεία για την επιτάχυνση της υλοποίησης των σχετικών πολιτικών. Το εγχειρίδιο με ISBN 970-80-8213-001-3, με τίτλο *Η κυκλική οικονομία – το μέλλον της ανάπτυξης της Σλοβακίας* (2019), αποτελεί μια αποκλειστική έκδοση 100 σελίδων και λειτουργεί ως βασικό εγχειρίδιο προσανατολισμού για τους νέους αναγνώστες και όσους ενδιαφέρονται για τη μετάβαση από το «γραμμικό» μοντέλο οικονομίας σε μοντέλα κυκλικής οικονομίας. Το περιεχόμενό του δομείται γύρω από πέντε διατομεακές θεματικές ενότητες (1+4):

Εισαγωγή: Διασαφηνίζει τι σημαίνει η μετάβαση από ένα γραμμικό σε ένα κυκλικό οικονομικό μοντέλο και, σε κάθε ενότητα, αποτυπώνει την κατάσταση στη Σλοβακική Δημοκρατία, εντάσσοντάς τη σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Η προσέγγιση βασίζεται στην ανάλυση τάσεων σε χρονικούς ορίζοντες δεκαετίας, εμπλουτισμένη με σχόλια ειδικών αναλυτών και προβλέψεις.

Ενότητα ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ: Δεδομένου ότι η κυκλική οικονομία αφορά πρωτίστως την οικονομική παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών/εθνικού οικονομικού προϊόντος, στην έκδοση του Υπουργείου Περιβάλλοντος, καταλαμβάνουν σημαντική θέση το Υπουργείο Οικονομίας και το Υπουργείο Γεωργίας της Σλοβακίας.

Ενότητα ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ: Δεδομένου ότι η παραγωγή αποβλήτων αποτελεί πρόβλημα που διατρέχει όλους τους τομείς της κοινωνίας, η πλέον αποτελεσματική προσέγγιση φαίνεται να είναι η ανάδειξη βέλτιστων πρακτικών διαχείρισης αποβλήτων από τις βιομηχανικές επιχειρήσεις του δήμου, η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων, καθώς και η παρουσίαση επιτυχημένων παραδειγμάτων εφαρμογής της διευρυμένης ευθύνης του παραγωγού ή αποτελεσματικών συστημάτων ανακύκλωσης [34].

Ενότητα ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ: Και σε αυτή την περίπτωση, η έκδοση αξιοποιεί παραδείγματα καλών πρακτικών για να αναδείξει τις ανεξάντλητες δυνατότητες αξιοποίησης των δευτερογενών πρώτων υλών ως πρώτων υλών για νέα παραγωγή. Παρουσιάζει λύσεις που συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης, όπως οι πράσινες στέγες [36], καθώς και στρατηγικές για τη μείωση της υπερβολικής και ταχείας κατανάλωσης μέσω του οικολογικού σχεδιασμού και της βιώσιμης διαμόρφωσης προϊόντων. Επίσης, εξετάζει τρόπους διαχείρισης της μικροκατανάλωσης και αποτελεσματικής ανακύκλωσής της [25].

Ενότητα ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ: Λόγω της επείγουσας ανάγκης για άμεσες λύσεις στο ζήτημα των πετρελαιοπαραγόμενων πλαστικών, περιλαμβάνεται μια σημαντική συνέντευξη με τον καθηγητή Alexy, έναν παγκοσμίου φήμης επιστήμονα, ο οποίος κατέστησε τη Σλοβακία σημείο αναφοράς στον παγκόσμιο χάρτη επιστημονικών καινοτομιών, χάρη στην εφεύρεση βιοπλαστικών από ανανεώσιμες πηγές και την ανάπτυξη του «πράσινου πολυπροπυλενίου». Στο ίδιο πλαίσιο, παρουσιάζεται και ο σλοβακικός διαγωνισμός καινοτομίας Zelený Merkúr, που προωθεί ιδέες για ένα πράσινο μέλλον [41].

Επιπλέον, δημιουργήθηκε η διαδικτυακή πλατφόρμα «Πράσινη Οικονομία», η οποία χαρτογραφεί σε συνεχή βάση το νομοθετικό πλαίσιο για την εφαρμογή αυτού του νέου οικονομικού παραδείγματος. Το πιο σημαντικό τμήμα αυτής της διαδικτυακής πύλης ενημέρωσης και εκπαίδευσης αποτελείται από παραδείγματα καλών πρακτικών, τα οποία εφαρμόζονται από όλους τους φορείς της σλοβακικής κοινωνίας – επιχειρήσεις, κρατική διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση, επιστημονικούς και ερευνητικούς φορείς – στους εξής βασικούς τομείς: προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, κυκλική οικονομία και βιώσιμη χρήση των πόρων, βιώσιμες μεταφορές, ενεργειακή αποδοτικότητα, πράσινα κτίρια και κατοικίες, βιώσιμη διαχείριση της υπαίθρου και βιώσιμη βιοοικονομία [43].

Ωστόσο, η κυκλική οικονομία δεν συνιστά απλώς μια αλλαγή στην οικονομική πολιτική, αλλά μια βαθιά παραδειγματική μεταβολή που επηρεάζει το σύνολο της κοινωνίας. Είναι, επομένως, κατανοητό ότι σε κάθε κράτος η μετάβαση δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω αλλαγών πολιτικής ή συμπεριφορών σε επίπεδο κεντρικής διοίκησης. Η κυκλική οικονομία οφείλει να διαπερνά ολόκληρη την κοινωνική δομή, εμπλέκοντας ενεργά όλους τους φορείς της ΤΕΤΡΑΠΛΗΣ ΕΛΙΚΑΣ.

2.8.1

Κυκλική οικονομία στον επιχειρηματικό τομέα

Η κυκλική οικονομία αποτελεί, πρωτίστως, μια αλλαγή στον τρόπο παραγωγής του οικονομικού προϊόντος· κατά συνέπεια, κύριος φορέας της μετάβασης προς την κυκλική οικονομία είναι η διοίκηση και διαχείριση των παραγωγικών και οικονομικών μονάδων του κράτους.

Σχεδόν όλοι οι οργανισμοί υποστήριξης επιχειρήσεων – ανεξαρτήτως ιδιοκτησιακού καθεστώτος, νομικής μορφής ή μορφής ιδιοκτησίας – έχουν εντάξει στο χαρτοφυλάκιό τους ένα ευρύ φάσμα δράσεων ενημέρωσης, προβολής και, κυρίως, άτυπης εκπαίδευσης. Είναι πρακτικά αδύνατο να συνοψιστούν, να δομηθούν και να ταξινομηθούν όλες οι διαθέσιμες προσφορές για την ενίσχυση των δεξιοτήτων και των γνώσεων στον τομέα της κυκλικής οικονομίας. Αντιθέτως – κάθε προσπάθεια ιεράρχησης, «πιστοποίησης» ή συγκέντρωσης αυτών των πρωτοβουλιών σε μια τοποθεσία (όπως μια «κυκλική ενιαία υπηρεσία») έρχεται, εξ ορισμού, σε αντίθεση με τη φιλοσοφία της αλλαγής που προσβέπει η κυκλικότητα. Ο ίδιος ο εκπαιδευόμενος καλείται να αναλάβει ενεργό ρόλο: να κινηθεί μέσα σε ένα ανοιχτό, πολυεπίπεδο περιβάλλον πληροφόρησης, να αντλήσει γνώσεις από ποικίλες πηγές και να αποδείξει την ικανότητά του να αξιολογεί και να ταξινομεί την πληροφόρηση που του προσφέρεται.

Οι εκπρόσωποι των επιχειρήσεων, των βιομηχανικών και των κλαδικών ενώσεων έχουν ήδη αναπτύξει μηχανισμούς και θεσμούς που μπορούν να στηρίξουν τη μετάβαση προς την κυκλική οικονομία – ξεκινώντας από τις εκπαιδευτικές εκδηλώσεις και φτάνοντας έως την υλοποίηση συγκεκριμένων επενδυτικών έργων. Ακόμη και οι ίδιες οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε τομείς οι οποίοι θεωρούνται προβληματικοί από την οπτική της κυκλικής οικονομίας (π.χ. Waste2Energy), επιδεικνύουν αυξανόμενο ενδιαφέρον για την προώθηση της κυκλικότητας, πέραν των τεχνικών λύσεων που προτείνουν, ενισχύοντας παράλληλα την κοινωνική ευαισθητοποίηση γύρω από το ζήτημα [43].

Σε επίπεδο Σλοβακίας, μία από τις σημαντικότερες αλλαγές αφορά την παύση της εξόρυξης λιγνίτη στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας «Περιφέρειες άνθρακα της ΕΕ σε μετάβαση» [44], με επίκεντρο την άνω περιοχή της Νίτρα. Η σχετική νομική διαδικασία ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2021, ενώ η πολυεπίπεδη διαχείριση αυτής της μετάβασης – που αγγίζει ένα ζήτημα με ιστορικό βάθος 100 ετών εργασιακής εμπειρίας για περισσότερους από 2.600 ανθρακωρύχους και τις οικογένειές τους – συνιστά ταυτόχρονα μια πρότυπη, πανευρωπαϊκή προσέγγιση. Στον περιφερειακό κατάλογο περιλαμβάνονται περισσότερα από 150 έργα, με στόχο μια πιο πράσινη και ανθεκτική ανάπτυξη, συνολικής αξίας 1,5 δισεκατομμυρίων ευρώ.

Το βιομηχανικό σύμπλεγμα στη Σλοβακική Δημοκρατία είναι ιδιαίτερα ενεργοβόρο, με την παραγωγή μετάλλων και μεταλλικών προϊόντων να αντιστοιχεί στο 13,01% της κατανάλωσης ενέργειας στον συγκεκριμένο τομέα. Παράλληλα, βρίσκεται σε εξέλιξη μια εντατική μετάβαση προς την πράσινη ενέργεια, μέσω της αύξησης του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών, καθώς και της ανάπτυξης τεχνολογιών παραγωγής ενέργειας από υδρογόνο [48]. Σε όλο το εύρος της βιομηχανίας – από τις πολύ μικρές έως τις πολύ μεγάλες επιχειρήσεις – παρατηρείται σταδιακή κάλυψη του υφιστάμενου κενού στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας [49].

Η βιομηχανική παραγωγή της Σλοβακίας υποστηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από την αυτοκινητοβιομηχανία, η οποία συμβάλλει κατά 12% στο ΑΕΠ της χώρας, ενώ η συνολική βιομηχανική παραγωγή – συμπεριλαμβανομένης ολόκληρης της αλυσίδας αξίας – ανέρχεται στο 43% [50]. Στη Σλοβακία δραστηριοποιούνται πέντε παγκόσμιοι κατασκευαστές αυτοκινήτων (Volkswagen, Kia, PSA Peugeot, Jaguar Land Rover, Volvo), ολοκληρώνοντας την παραγωγή τους στη χώρα. Η πράσινη κινητικότητα, ως παγκόσμια προτεραιότητα, εφαρμόζεται άμεσα από όλους τους κατασκευαστές μέσω της ανάπτυξης τεχνολογιών ηλεκτροκίνησης και υδρογόνου.

Παράλληλα, σε όλους τους τομείς της βιομηχανικής παραγωγής, οι διοικήσεις των επιχειρήσεων προετοιμάζονται για την ενσωμάτωση του κριτηρίου του οικολογικού σχεδιασμού: την ανάπτυξη προϊόντων που, ήδη από το στάδιο του σχεδιασμού τους, ανταποκρίνονται στις αυστηρότερες απαιτήσεις για βιώσιμη χρήση καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους. Η κατεύθυνση αυτή ενισχύεται και από την επικαιροποιημένη Οδηγία της ΕΕ στο πλαίσιο του νέου Σχεδίου Δράσης για την Κυκλική Οικονομία [61].

Κυκλική οικονομία στους δήμους και την τοπική αυτοδιοίκηση

Οι δημόσιες πολιτικές στις κατώτερες διοικητικές μονάδες της Σλοβακικής Δημοκρατίας ευθυγραμμίζονται πλήρως με τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω της αξιοποίησης ευρωπαϊκών ταμείων, των προτεραιοτήτων των προγραμμάτων και της υλοποίησης έργων που ανταποκρίνονται στη ζήτηση. Σύμφωνα με την επικαιροποιημένη Οδηγία του νέου Σχεδίου Δράσης της ΕΕ για την Κυκλική Οικονομία, έχουν θεσπιστεί συμφωνίες εταιρικής σχέσης μεταξύ της ΕΕ και των κρατών μελών για την τρέχουσα επταετή προγραμματική περίοδο 2020–2027 – κάτι που ισχύει και για τη Σλοβακική Δημοκρατία.

Οι συμφωνημένες επενδύσεις της Σλοβακικής Δημοκρατίας για την προγραμματική περίοδο 2021–2027 ευθυγραμμίζονται με τους πέντε βασικούς στόχους της πολιτικής συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης: 1. μια πιο ανταγωνιστική και έξυπνη Ευρώπη, μια πιο πράσινη και χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα Ευρώπη, 2. μια πιο συνδεδεμένη Ευρώπη, 3. μια πιο κοινωνική και συμπεριληπτική Ευρώπη, 4. μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες, 5. Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης. Η συνολική διαδικασία σχεδιασμού, κατανομής και παρακολούθησης της Συμφωνίας Εταιρικής Σχέσης της Σλοβακίας για την εν λόγω περίοδο βασίζεται στις αρχές της τετραπλής έλικας, εξασφαλίζοντας τη συμμετοχή των κοινωνικοοικονομικών εταίρων, σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 240/2014 της Επιτροπής, της 7ης Ιανουαρίου 2014, για τον Ευρωπαϊκό Κώδικα Δεοντολογίας για την Εταιρική Σχέση στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων.

2.8.2

Κυκλική οικονομία στα εκπαιδευτικά ιδρύματα

Μια πιο ανταγωνιστική και έξυπνη Ευρώπη – αυτή είναι μια πρόκληση κυρίως για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τους «ιδιοκτήτες» των επίσημων εκπαιδευτικών προγραμμάτων (πανεπιστήμια, σχολεία), αλλά και για όλες τις άτυπες, μη τυπικές μορφές εκπαίδευσης (κυβερνητικές, αυτοδιοικούμενες, μη κυβερνητικές οργανώσεις).

Η κυκλική οικονομία, ως παραδειγματική καινοτομία, περιλαμβάνεται σε πολλές προτεραιότητες της Εθνικής Στρατηγικής για την Έρευνα, την Ανάπτυξη και την Καινοτομία 2030 στους ακόλουθους τρεις (από τους πέντε) λειτουργικούς τομείς: 3.1 Διαχείριση αποστολών (έξυπνη εξειδίκευση μέσω της σύνδεσης των φορέων του οικοσυστήματος μέσω κοινού οράματος και παράλληλων δράσεων), 3.3 Αλυσίδες αξίας (επαναπροσανατολισμός της οικονομίας προς δραστηριότητες με υψηλότερη προστιθέμενη αξία), 3.5 Κοινωνικές καινοτομίες: δημιουργία συνθηκών και έναρξη καινοτομιών για την επίλυση πολύπλοκων προβλημάτων.

Το υποκεφάλαιο 3.1. αποσκοπεί στη διαμόρφωση έξυπνων περιφερειών (Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης/RIS3), δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη σύντομων οικονομικών κύκλων παραγωγής και, κατά συνέπεια, για τη μείωση της έντασης εκπομπών άνθρακα στη βιομηχανική παραγωγή, χωρίς να επηρεάζεται το επίπεδο ευημερίας του πληθυσμού στις ευρωπαϊκές περιφέρειες.

Η κυκλική οικονομία στον μη κυβερνητικό τομέα – οι οργανισμοί του «τρίτου τομέα» στη Σλοβακία συνιστούν ένα δυναμικό και ευέλικτο «εργαστήριο» δράσης, με ποικίλες θεσμικές μορφές. Με κύριο κινητήριο μοχλό την πρωτοβουλία των ίδιων των φορέων και βασική πηγή χρηματοδότησης τα έργα που υλοποιούν, εφαρμόζουν στην πράξη τις αρχές της κυκλικής οικονομίας μέσα από εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και μικρής κλίμακας έργα.

Η SAŽP, ως φορέας προγραμμάτων του Υπουργείου Περιβάλλοντος της Σλοβακικής Δημοκρατίας, εργάζεται εδώ και πολύ καιρό για τη συστηματοποίηση των άτυπων, μη τυπικών, αλλά και τυπικών εκπαιδευτικών επιλογών που αποσκοπούν στη βελτίωση της ανθεκτικότητας του περιβάλλοντος και, στο πλαίσιο αυτό, στη διάδοση της έννοιας της κυκλικής οικονομίας - EWOBX - πύλη περιβαλλοντικής εκπαίδευσης [57].

2.8.3

Κοινωνικές επιχειρήσεις στη Σλοβακία

Η πλέον σχετική μελέτη για τη γενική εικόνα της ανάπτυξης και της τρέχουσας κατάστασης της κοινωνικής οικονομίας παρέχεται από την έκθεση *Social Enterprises and Their Ecosystems in Europe* (Κοινωνικές επιχειρήσεις και τα οικοσυστήματά τους στην Ευρώπη) [58], η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο πανευρωπαϊκής έρευνας για την αποτύπωση της κατάστασης αυτής της μορφής οικονομικής πρακτικής σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ [59].

Στην ιστορία της Σλοβακίας, η κοινωνική οικονομία έχει βαθιές ρίζες και μακρά παράδοση κοινοτικής αυτοβοήθειας, που αναπτύχθηκε στον χώρο όπου ζούσε και ζει οργανωμένα ο τοπικός πληθυσμός. Ωστόσο, ιστορικά, οι μορφές αυτές συνεργασίας στηρίζονταν κυρίως σε εθιμικές πρακτικές και όχι σε θεσμοθετημένες νομικές μορφές. Η βιβλιογραφία αναγνωρίζει το έτος 1845 ως την πρώτη ιστορικά τεκμηριωμένη νομική περίπτωση, με την ίδρυση της συνεταιριστικής οργάνωσης *Gazdovský spolok* στο *Sobotište* από τον εκπαιδευτικό *Samuel Jurkovič*. Η σταδιακή, από τη βάση προς την κορυφή, ανάπτυξη των οργανώσεων αυτοβοήθειας διακόπηκε από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και, κυρίως, από την άνοδο του κομμουνισμού το 1948 στη μεταπολεμική Τσεχοσλοβακία (1945–1989). Η ένωση πολιτών για σκοπούς αυτοβοήθειας, ειδικά στον τομέα της οικονομικής συνεργασίας, καταργήθηκε και, σε όσες μορφές επιβίωσε κατά την κομμουνιστική περίοδο, εντάχθηκε πλήρως στον κρατικό έλεγχο υπό το Κομμουνιστικό Κόμμα της Τσεχοσλοβακίας. Οι αγροτικοί και γεωργικοί συνεταιρισμοί υπέστησαν πλήρη ιδεολογική χειραγώγηση, και η δήμευση της ιδιωτικής περιουσίας των μελών των ενώσεων και συνεταιρισμών ενίσχυσε μια διαχρονική δυσπιστία των τοπικών φορέων απέναντι σε κάθε νέα πρωτοβουλία για την οικοδόμηση κοινωνικής οικονομίας «από τα κάτω».

Η κοινωνική επιχείρηση, ως φαινόμενο και μορφή οικονομικής δραστηριότητας, εμφανίστηκε στη Σλοβακία μετά την οικονομική μεταρρύθμιση του 1989, με τη θεσμοθέτησή της να λαμβάνει χώρα το 2008 (Νόμος αριθ. 5/2004 Coll.). Η ανάδυση αυτού του θεσμού αποτέλεσε απάντηση στην εξαιρετικά δυσμενή εξέλιξη της ανεργίας στη χώρα, ως συνέπεια της κατάρρευσης του κομμουνιστικού παραγωγικού συστήματος, της εκτεταμένης ιδιωτικοποίησης (τόσο μεγάλης όσο και μικρής κλίμακας), καθώς και της διάλυσης των σοσιαλιστικών αλυσίδων εφοδιασμού. Σε ορισμένες περιοχές, τα ποσοστά ανεργίας άγγιξαν ακόμη και το 40%. Η εν λόγω νομοθετική ρύθμιση επέκτεινε την έννοια της κοινωνικής και εργασιακής ένταξης και σε εργαζόμενους εκτός της κατηγορίας των ατόμων με αναπηρία, για τους οποίους υπήρχαν ήδη υφιστάμενα εργαλεία υποστηριζόμενης απασχόλησης, όπως τα προστατευόμενα εργαστήρια και οι προστατευόμενοι χώροι εργασίας. Τα εργαλεία αυτά αποτέλεσαν, εν μέρει, συνέχεια των λεγόμενων *Výrobné družstvo invalidov* (Συνεταιρισμοί παραγωγής ατόμων με αναπηρία), μιας εξειδικευμένης μορφής απασχόλησης που λειτουργούσε στο κομμουνιστικό καθεστώς υπό κεντρική διοίκηση και αφορούσε άτομα με αναπηρία που είχαν αναγνωριστεί από το κράτος ως δικαιούχοι κοινωνικής προστασίας.

Είναι προφανές ότι μία από τις βασικές κινητήριες δυνάμεις για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας στο περιβάλλον της Σλοβακίας προήλθε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω της κοινοτικής πρωτοβουλίας EQUAL – μίας εκ των τεσσάρων κοινοτικών πρωτοβουλιών που υλοποιήθηκαν στην ΕΕ κατά την περίοδο 2000–2006. Ο στόχος αυτού του «ζωντανού εργαστηρίου του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου» ήταν η προώθηση της ανάπτυξης και εφαρμογής κοινωνικών καινοτομιών στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής οικονομίας, με έμφαση στην παραγωγή κοινωνικών αγαθών που συμβάλλουν μετρήσιμα στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν.

Στόχος ήταν η ανάπτυξη, η επαλήθευση και η εφαρμογή νέων λύσεων για την αντιμετώπιση επίμονων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι πλέον μειονεκτούσες ομάδες στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία – όπως οι μακροχρόνια άνεργοι, τα άτομα με χαμηλά προσόντα, οι απόφοιτοι, οι ηλικιωμένοι, τα άτομα με αναπηρίες, οι εθνοτικές μειονότητες, οι γυναίκες, οι αιτούντες άσυλο και οι αλλοδαποί – οι οποίοι συχνά βρίσκονται αντιμέτωποι με πολλαπλές προκλήσεις [60]. Ο μακροπρόθεσμος στόχος ήταν η όσο το δυνατόν ευρύτερη διάδοση των πλέον αποτελεσματικών κοινωνικών καινοτομιών στην πολιτική και την πράξη, ή ακόμη και η ενσωμάτωσή τους ως μοχλών συστημικής αλλαγής.

Τα αποτελέσματα αυτής της πρωτοβουλίας στη Σλοβακία, η οποία βρισκόταν τότε σε φάση έντονης και αδιάλλακτης οικονομικής μετάβασης, υπήρξαν αδύναμα έως και κατώτερα του μέσου όρου. Επιπλέον, σε διοικητικό και πολιτικό επίπεδο, παρερμηνεύτηκαν ως ευκαιρία για την οικοδόμηση κοινωνικής συνοχής και την ενίσχυση της ανθεκτικότητας των πολιτών.

Μόνο το 2015 εισήχθη ρητά στη σλοβακική νομοθεσία ο όρος «φορέας κοινωνικής οικονομίας». Η διατύπωση αυτή υποδηλώνει ότι η κοινωνική οικονομία στη Σλοβακία είναι πολύ ευρύτερη έννοια από την απλή επίλυση του προβλήματος της ανεργίας, και ειδικότερα της μακροχρόνιας ανεργίας. Ο ορισμός του «φορέα κοινωνικής οικονομίας» εισήχθη ως προϋπόθεση για την άντληση ευρωπαϊκών πόρων κατά την προγραμματική περίοδο 2014–2020. Ωστόσο, η εισαγωγή του όρου δεν συνοδεύτηκε από ανάλογη προσαρμογή σε άλλους σχετικούς νόμους που ρυθμίζουν την άμεση λειτουργία και υποστήριξη των κοινωνικοοικονομικών οργανώσεων. Μόνο μετά από μήνες κοινωνικής διαβούλευσης και πολιτικής εργασίας σε κυβερνητικό και κοινοβουλευτικό επίπεδο, συντάχθηκε και τελικά εγκρίθηκε, στις 13 Μαρτίου 2018, ο πρώτος αυτοτελής νόμος για την κοινωνική οικονομία: ο Νόμος 112/2018 Coll. (πηγή).

Στο άρθρο 3, η κοινωνική οικονομία ορίζεται ως «το σύνολο παραγωγικών, διανεμητικών ή καταναλωτικών δραστηριοτήτων που ασκούνται μέσω οικονομικής ή μη οικονομικής δραστηριότητας, ανεξάρτητα από τις κρατικές αρχές, με κύριο στόχο την επίτευξη θετικού κοινωνικού αντίκτυπου». Ο ορισμός της κοινωνικής επιχείρησης στον εν λόγω νόμο είναι συμβατός με το ευρωπαϊκό πρότυπο που θεσπίστηκε με τον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 1296/2013 για το πρόγραμμα στον τομέα της απασχόλησης και της κοινωνικής καινοτομίας (EaSI). Μπορούμε να πούμε ότι μόνο με την υιοθέτηση αυτού του αυτοτελούς νομοθετικού πλαισίου διαμορφώθηκε στη Σλοβακική Δημοκρατία η τυπική, δυτικοευρωπαϊκή αντίληψη της έννοιας «κοινωνική οικονομία», ανεξάρτητα από τους προηγούμενους, περιοριστικούς κανόνες που συνέδεαν την κοινωνική επιχειρηματικότητα αποκλειστικά με την απασχόληση ατόμων με αναπηρία αναγνωρισμένων από το κράτος. Μόνο με την έγκριση του συγκεκριμένου νόμου μπορούμε να μιλάμε για τη συγκρότηση ενός διακριτού τομέα οικονομικής δραστηριότητας, στον οποίο οι εργαζόμενοι στις οντότητες κοινωνικής οικονομίας – ανεξαρτήτως νομικής μορφής – δεν αντιμετωπίζουν τη δημιουργία οικονομικού κέρδους ως μοναδικό σκοπό της επιχειρηματικής δράσης.

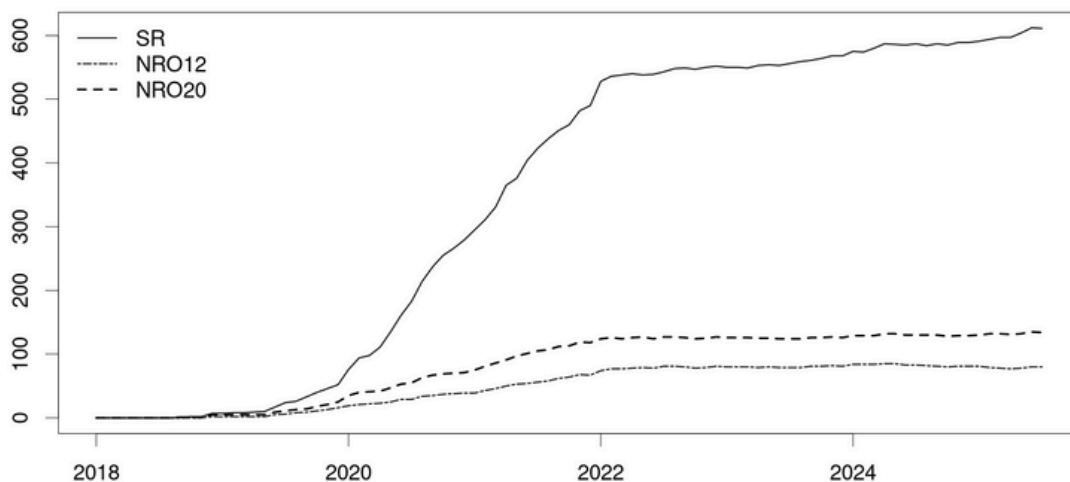
2.8.4

Το οργανωτικό τοπίο της κοινωνικής οικονομίας στη Σλοβακία

Δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί με ακρίβεια ο αριθμός των υφιστάμενων και λειτουργικών κοινωνικών επιχειρήσεων στη Σλοβακική Δημοκρατία (πηγή), καθώς μια επιχείρηση που χρησιμοποιεί την οικονομική δραστηριότητα ως μέσο – και όχι ως αυτοσκοπό – για την επίτευξη της ευημερίας των μελών και των εργαζομένων της, μπορεί επί του παρόντος να εκτιμηθεί μόνο με βάση δύο κριτήρια. Το πρώτο αφορά τη νομική μορφή του φορέα κοινωνικής οικονομίας (ένωση πολιτών, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, ίδρυμα, μη επενδυτικό ταμείο, εκκλησιαστική εγκατάσταση ειδικού σκοπού, εμπορική εταιρεία, συνεταιρισμός, φυσικό πρόσωπο – επιχειρηματίας), με τον αντίστοιχο εκτιμώμενο αριθμό κοινωνικών επιχειρήσεων να ανέρχεται σε περίπου 1.318. Το δεύτερο κριτήριο σχετίζεται με την επίσημη πιστοποίηση της οντότητας ως κοινωνικής επιχείρησης, βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας: είτε ως καταχωρημένη κοινωνική επιχείρηση (Νόμος 112/2018 Coll.), είτε ως προστατευόμενο εργαστήριο (Νόμος 5/2004 Coll.), είτε ως πάροχος κοινωνικών υπηρεσιών (Νόμος 448/2008 Coll.), με εκτιμώμενο αριθμό περίπου 1.151 επιχειρήσεων.

Ταυτόχρονα με την έναρξη ισχύος του Νόμου 112/2018 Coll., ξεκίνησε και το εθνικό πρόγραμμα που χρηματοδοτείται από την ΕΕ – Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας [28]. Το πρόγραμμα αυτό αποτελεί μια συστηματικά υποστηριζόμενη πρωτοβουλία σε εθνικό επίπεδο, υπό την αιγίδα εγγυητή που λειτουργεί στο πλαίσιο συγκεκριμένης τομεακής κρατικής πολιτικής, με στόχο την αντιμετώπιση ενός σαφώς οριοθετημένου εθνικού προβλήματος. Στο πλαίσιο του προγράμματος δημιουργήθηκε εξειδικευμένος οργανισμός με άρτια καταρτισμένο προσωπικό σε όλες τις οκτώ περιφέρειες της Σλοβακίας (NUTS3), με σκοπό την παροχή καθοδήγησης για την κατάρτιση επιχειρηματικών σχεδίων κοινωνικών επιχειρήσεων, καθώς και – μετά την επίσημη εγγραφή τους – τη δυνατότητα πρόσβασης σε χρηματοδοτική στήριξη για την έναρξη της δραστηριότητάς τους. Ως αποτέλεσμα της υλοποίησης του προγράμματος κατά την προγραμματική περίοδο 2014–2020, καταγράφηκε εντυπωσιακή αύξηση στον αριθμό των κοινωνικών επιχειρήσεων που ιδρύθηκαν με βάση το νέο νομοθετικό πλαίσιο, ο οποίος ανήλθε σε 583 νομικές οντότητες μέχρι το τέλος του 2023 [62].

Αριθμός κοινωνικών επιχειρήσεων

Εικόνα 8: Αύξηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στη Σλοβακία (2018–2024)

Σε απάντηση στο ιδιαίτερα αυξημένο ενδιαφέρον των τοπικών αρχών της Σλοβακίας για τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων – σε μια χώρα όπου λειτουργούν σήμερα 2.890 ανεξάρτητοι δήμοι, χωρίς την έννοια των ενωμένων δήμων και με εκλεγμένους εκπροσώπους που υποχρεούνται να προασπίζονται τα συμφέροντα των επιμέρους τοπικών οικισμών – το Ανώτατο Ελεγκτικό Γραφείο της Σλοβακίας δημοσίευσε ειδική έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της κοινωνικής οικονομίας στη Σλοβακική Δημοκρατία (40). Στην έκθεση περιλαμβάνονται βασικές συστάσεις [30], οι σημαντικότερες από τις οποίες είναι οι εξής:

- για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, είναι ζωτικής σημασίας το ζήτημα αυτό να αποκτήσει διατηρητικό χαρακτήρα,
- ενίσχυση της δραστηριότητας ελέγχου των κοινωνικών επιχειρήσεων, διεύρυνση των δυνατοτήτων εκπαίδευσης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, τήρηση πλήρων αρχείων όλων των μορφών στήριξης και επανεκτίμηση των προϋποθέσεων χορήγησης εκείνων των μορφών στήριξης που αποδείχθηκαν μη λειτουργικές κατά την περίοδο ελέγχου.
- εκπόνηση ανάλυσης αναγκών των κοινωνικών επιχειρήσεων, ιδίως σε σχέση με την απασχόληση ατόμων πέραν των ατόμων με αναπηρία, και, αναλόγως,
- ενίσχυση της άμεσης στήριξης με στόχο την προώθηση της απασχόλησης αυτής της ομάδας ατόμων και ουσιαστική ενδυνάμωση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, προωθώντας τη συνεργασία και τον συντονισμό σε διατηρητικό επίπεδο.
- συμμετοχή στην ομάδα εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις, με σκοπό την εφαρμογή καινοτόμων και αποτελεσματικών πρακτικών από το εξωτερικό.

2.8.5

Ένταξη του πληθυσμού Ρομά

Ένα μακροχρόνιο ζήτημα για την κοινωνική πολιτική στη Σλοβακία είναι η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο πληθυσμός των Ρομά. Αξίζει να σημειωθεί ότι η περιθωριοποίηση αυτών των ομάδων αποτελεί ιστορικό πρόβλημα, το οποίο δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στην ανεπαρκή ποιότητα των εθνικών πολιτικών στους τομείς της απασχόλησης, της κοινωνικής πρόνοιας και της εκπαίδευσης. Το σημείο εκκίνησης των Ρομά στη μετακομμουνιστική μετάβαση της Σλοβακίας μετά το 1989 ήταν, τυπικά, το ίδιο με εκείνο του ευρύτερου πληθυσμού. Ωστόσο, παράγοντες όπως η αρχική στεγαστική κατάσταση, η γλωσσική και εκπαιδευτική ανεπάρκεια, καθώς και η παραδοσιακή τους απασχόληση στη βιομηχανία – η οποία κατέρρευσε στο πλαίσιο της οικονομικής μεταμόρφωσης – συνέβαλαν καθοριστικά στην πολιτισμική και κοινωνική υποβάθμιση της πλειονότητας των Ρομά στη Σλοβακία, η οποία αποδείχθηκε πολύ πιο έντονη από την αντίστοιχη που βίωσε ο υπόλοιπος πληθυσμός.

Σύμφωνα με τον Άτλαντα των Ρομά Κοινοτήτων 2013, καταγράφηκαν περίπου 402.840 Ρομά, δηλαδή άτομα που θεωρούνται Ρομά από το κοινωνικό τους περιβάλλον, αριθμός που αντιστοιχεί στο 7,45% του συνολικού πληθυσμού της Σλοβακίας. Ακόμη κι αν δεχτούμε αυτό το πιο αντιπροσωπευτικό στοιχείο της δημογραφικής εικόνας, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι πολλοί Ρομά δηλώνουν πως ανήκουν στην πλειοψηφούσα εθνοτική ομάδα.

Για τον λόγο αυτό, η σλοβακική νομοθεσία για την κοινωνική οικονομία προβλέπει τη δημιουργία της ειδικής κατηγορίας «Ένταξιακή Κοινωνική Επιχείρηση» (Integrative Social Enterprise), δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ένταξη πληθυσμιακών ομάδων που αντιμετωπίζουν προκλήσεις. Σύμφωνα με τον νόμο, επιχείρηση ένταξης θεωρείται μια καταχωρημένη κοινωνική επιχείρηση, της οποίας κύριος στόχος είναι η ενίσχυση της απασχόλησης, και η οποία απασχολεί τουλάχιστον το 30% ατόμων που ανήκουν σε μειονεκτούσες, σημαντικά μειονεκτούσες ή ευάλωτες ομάδες, επί του συνολικού αριθμού των εργαζομένων της. Οι επιχειρήσεις ένταξης δικαιούνται να υποβάλουν αίτηση για επιδόματα τοποθέτησης και εξισορρόπησης (§19a και §19b), που αποσκοπούν στη στήριξη της επαγγελματικής ένταξης των εν λόγω ομάδων. Επιπλέον, με ξεχωριστή διαδικασία έγκρισης, μπορούν να χορηγηθούν ενισχύσεις αποζημίωσης (§19), επενδυτικές ενισχύσεις (§17), καθώς και έμμεσες φορολογικές ελαφρύνσεις, όπως μειώσεις στον φόρο εισοδήματος ή στον ΦΠΑ. Παρέχεται επίσης η δυνατότητα απόκτησης ακινήτων από το κράτος, τους δήμους ή τις αυτόνομες περιφερειακές διοικήσεις (VÚC), η εφαρμογή κοινωνικών δημόσιων συμβάσεων μέσω κρατήσεων παραγγελιών, καθώς και η ενίσχυση της ζήτησης μέσω εργαλείων όπως τα κουπόνια υπηρεσιών.

Οι δυνατότητες που προσφέρει η πράσινη οικονομία, η βιομάζα και η αγροτική οικονομία για την απασχόληση περιθωριοποιημένων ομάδων με χαμηλά προσόντα επισημάνθηκε από διάφορα καινοτόμα έργα. Πρόκειται για μια αντίδραση στη δυσμενή κατάσταση ολόκληρων κοινοτήτων Ρομά, ιδίως σε γεωγραφικά απομονωμένες αγροτικές περιοχές εκτός των κύριων ζωνών ανάπτυξης της Σλοβακίας μετά το 1989. Το έργο BFB-PA21-009 [66] (Νορβηγικός Χρηματοδοτικός Μηχανισμός) έχει χρησιμεύσει ως φάρος για το εγγύς μέλλον όσον αφορά την κυκλική και κοινωνική οικονομία για τους Ρομά στη Σλοβακία:

Η τοπική διάσταση προσφέρει το πλεονέκτημα της ταυτόχρονης εστίασης σε όλους τους βασικούς τομείς που απαιτούν παράλληλη αντιμετώπιση, όταν στόχος είναι η κοινωνική ένταξη των κατοίκων αποκλεισμένων οικισμών. Οι τομείς αυτοί περιλαμβάνουν: (i) τη στέγαση, (ii) την υγεία, (iii) την οικονομική σταθερότητα, (iv) την εκπαίδευση και (v) την απόκτηση εργασιακών συνθηκών, δεξιοτήτων και σταθερής απασχόλησης.

Ο βασικός ρόλος των τοπικών αρχών στην ένταξη των Ρομά στην πράσινη οικονομία, καθώς αυτή η ομάδα κατοίκων χαρακτηρίζεται από χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και, ως εκ τούτου, από περιορισμένη κινητικότητα και ικανότητα αλλαγής τύπου διαμονής και παραδοσιακών κοινωνικών δεσμών.

Ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου και προγράμματος δράσης για την ανάπτυξη θέσεων εργασίας χαμηλής ειδίκευσης στην πράσινη οικονομία στο πλαίσιο των συνθηκών της Σλοβακίας.

Ενεργή εφαρμογή της κοινωνικής και περιβαλλοντικής διάστασης των δημόσιων συμβάσεων.

2.9

Κυκλική/Κοινωνική οικονομία στην Ολλανδία

Κυκλική οικονομία στην Ολλανδία

Η Οδηγία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Κλείνοντας τον κύκλο – Σχέδιο δράσης της ΕΕ για την κυκλική οικονομία» (COM/2015/0614), η οποία εγκρίθηκε οριστικά και δημοσιεύθηκε στις 2 Δεκεμβρίου 2015 ([πηγή](#)) αποτελεί την αφετηρία για τη θεσμική υλοποίηση της κυκλικής οικονομίας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με την ανάληψη της εκ περιτροπής προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ την 1η Ιανουαρίου 2016, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών κατέστησε την κυκλική οικονομία κορυφαία πολιτική προτεραιότητα της προεδρικής του θητείας. Έκτοτε, η Ολλανδία, μαζί με τη Σουηδία και τη Φινλανδία, συγκαταλέγεται στους πρωτοπόρους της ΕΕ στην προώθηση της κυκλικότητας στις εθνικές τους οικονομίες.

Η εθνική κυβέρνηση της Ολλανδίας συνεργάζεται στενά με όλους τους δημόσιους φορείς, τα ερευνητικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα, τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, τη βιομηχανία, τα συνδικάτα, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, με στόχο την εξεύρεση πιο έξυπνων και αποδοτικών τρόπων χρήσης των προϊόντων και των πρώτων υλών. Σε εθνικό επίπεδο, ο απώτερος στόχος είναι η πλήρης μετάβαση της ολλανδικής οικονομίας σε ένα μοντέλο κυκλικής οικονομίας έως το 2050. Στο πρόσφατο Εθνικό Πρόγραμμα για την Κυκλική Οικονομία 2023–2030, η ολλανδική κυβέρνηση ορίζει τέσσερις βασικούς άξονες δράσης:

Μείωση της χρήσης πρώτων υλών: Η ολλανδική οικονομία θα χρειαστεί λιγότερες πρώτες ύλες αν οι καταναλωτές αγοράζουν λιγότερα προϊόντα, χρησιμοποιούν από κοινού τα προϊόντα που ήδη διαθέτουν και παράγουν προϊόντα με μεγαλύτερη αποδοτικότητα.

Αντικατάσταση πρώτων υλών: Όπου απαιτούνται νέες πρώτες ύλες, πρέπει να χρησιμοποιούνται, στο μέτρο του δυνατού, πρώτες ύλες που παράγονται με βιώσιμο τρόπο, είναι ανανεώσιμες και ευρέως διαθέσιμες. Για παράδειγμα, η βιομάζα, που είναι πρώτη ύλη που παράγεται από φυτά, δέντρα και απορρίμματα τροφίμων. Αυτό θα μειώσει την εξάρτηση της Ολλανδίας από τους ορυκτούς πόρους και θα είναι πιο φιλικό προς το περιβάλλον.

Παράταση της διάρκειας ζωής των προϊόντων: Η επαναχρησιμοποίηση και η επισκευή προϊόντων και εξαρτημάτων επιτρέπουν τη μακροχρόνια και εντατικότερη χρήση τους, επιβραδύνοντας τη ζήτηση και νέων προϊόντων και πρώτων υλών.

Υψηλής ποιότητας επεξεργασία: Η ανακύκλωση υλικών και πρώτων υλών με τρόπο που διατηρεί την ποιότητά τους επιτρέπει τη χρήση τους για την παραγωγή νέων προϊόντων. Αυτό μειώνει την ποσότητα αποβλήτων που καταλήγουν σε χώρους υγειονομικής ταφής ή αποτέφρωσης, ενώ ταυτόχρονα αυξάνει τη διαθεσιμότητα βιώσιμων πρώτων υλών.

Σύμφωνα με το Εθνικό Πρόγραμμα για την Κυκλική Οικονομία 2023-2030, περιλαμβάνονται μέτρα για καθεμία από αυτές τις τέσσερις προσεγγίσεις. Περιλαμβάνονται επίσης μέτρα για συγκεκριμένες ομάδες προϊόντων, όπως έπιπλα ή κατοικίες, καθώς και υποστηρικτικά μέτρα για συγκεκριμένους τομείς προτεραιότητας, όπως η εκπαίδευση, οι κυκλικές προμήθειες και τα κυκλικά επιχειρηματικά μοντέλα.

Η Ολλανδία έχει εξελιχθεί σε βασικό παγκόσμιο κόμβο εισαγωγών και εξαγωγών. Για την κατανόηση του συνολικού μακροοικονομικού αποτυπώματος υλικών της χώρας, αξίζει να σημειωθεί ότι περίπου το ένα τρίτο των εισαγόμενων ποσοτήτων – περίπου 145 εκατομμύρια τόνοι – επανεξάγεται απευθείας. Το συνολικό υλικό αποτύπωμα αυτών των επανεξαγωγών ανέρχεται σε 412 εκατομμύρια τόνους. Από το συνολικό αποτύπωμα 735 εκατομμυρίων τόνων (χωρίς τις επανεξαγωγές), η πλειονότητα των υλικών χρησιμοποιείται για την κάλυψη κοινωνικών αναγκών και επιθυμιών εκτός των ολλανδικών συνόρων. Μέσω ιδιαίτερα αποδοτικών εμπορικών πρακτικών, η Ολλανδία έχει καταστεί παγκόσμιος προμηθευτής τροφίμων και ορυκτών καυσίμων, υπερβαίνοντας κατά πολύ τον φαινομενικά περιορισμένο γεωγραφικό και φυσικό της δυναμισμό. Από τα 221 εκατομμύρια τόνους επεξεργασμένων υλικών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή τελικών προϊόντων, μόνο περίπου το ένα τρίτο προορίζεται για εγχώρια κατανάλωση, ενώ τα υπόλοιπα δύο τρίτα εξάγονται.

Η Ολλανδία διαθέτει μια μακρά και πλούσια ιστορία στον τομέα του παγκόσμιου εμπορίου, η οποία εκτείνεται σε πολλούς αιώνες. Ως διεθνής παράγοντας με ιστορική εμπειρία και αίσθημα ευθύνης, η χώρα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη διάδοση παραδειγματικών οικονομικών μεταρρυθμίσεων, ιδίως στον τομέα της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας, της εμπορικής διπλωματίας και της γενικότερης προβολής της κυκλικής οικονομίας. Άλλωστε, οι αλυσίδες εφοδιασμού πρώτων υλών, οι παραγωγικές διαδικασίες και οι ροές αποβλήτων έχουν παγκόσμιο χαρακτήρα. Για τον λόγο αυτό, η ολλανδική κυβέρνηση επιδιώκει στενή συνεργασία με άλλες χώρες, τόσο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών.

Η Ολλανδία, ως παραγωγός σημαντικής ποσότητας αποβλήτων, σημείωσε σημαντική πρόοδο στη διαχείρισή τους. Με ολοκληρωμένες κυβερνητικές πολιτικές, τεχνική καινοτομία και επενδύσεις στην αποδοτικότητα των υλικών, η χώρα έχει επιτύχει ποσοστό κυκλικότητας σημαντικά υψηλότερο από τον παγκόσμιο μέσο όρο του 8,6%.

Η Ολλανδία αναμένεται να φτάσει τους 18 εκατομμύρια κατοίκους έως το 2035, αγγίζοντας τα υψηλότερα επίπεδα αστικοποίησης και πληθυσμιακής πυκνότητας παγκοσμίως. Η εξέλιξη αυτή καθιστά επιτακτική την ανάγκη να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στην εφαρμογή των βέλτιστων διαθέσιμων τεχνολογιών (BAT) για έξυπνες και βιώσιμες αστικές λύσεις. Με έναν τόσο πυκνό και διαρκώς αυξανόμενο πληθυσμό, η χώρα καλείται να αντιμετωπίσει σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά τη διαχείριση της κατανάλωσης πόρων και της παραγωγής αποβλήτων.

Σε γενικές γραμμές, η Ολλανδία έχει αναδειχθεί σε πρωτοπόρο της μετάβασης προς την κυκλική οικονομία. Η εξέλιξη αυτή προσφέρει στη χώρα μια στρατηγική ευκαιρία να αξιοποιήσει την εμπειρία και τις γνώσεις που έχει αποκτήσει στον τομέα της κυκλικότητας, μετατρέποντάς τις σε εξαγωγίμο προϊόν. Μέσω της διάδοσης πολύτιμων γνώσεων, δεξιοτήτων και τεχνολογικών λύσεων σε διεθνές επίπεδο, η Ολλανδία μπορεί να ενισχύσει περαιτέρω τη θέση της ως παγκόσμιας εμπορικής δύναμης. Ταυτόχρονα, διαδραματίζει ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση του παγκόσμιου διαλόγου για τη βιωσιμότητα και την αποδοτική χρήση των πόρων, δημιουργώντας ευκαιρίες αμοιβαίου οφέλους τόσο για την ίδια όσο και για τη διεθνή κοινότητα (PACE, 2020).

Ένας από τους βασικούς κινητήριους μοχλούς της κυκλικής οικονομίας στην Ολλανδία είναι η άνοδος των θετικών κινήσεων και πρωτοβουλιών «από τη βάση προς την κορυφή». Αυτές οι προσπάθειες των πολιτών έχουν υποστηριχθεί από ενθαρρυντικές κυβερνητικές πολιτικές και μέτρα, δημιουργώντας ένα περιβάλλον που ευνοεί την καινοτομία και τη βιωσιμότητα. Ως αποτέλεσμα, η Ολλανδία μπορεί πλέον να αξιοποιήσει την εμπειρογνομοσύνη της στον τομέα της κυκλικότητας και να την μετατρέψει σε εξαγωγίμο προϊόν που μπορεί να διαδοθεί σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στην τρέχουσα οικονομία, το πραγματικό κόστος της παραγωγής – συμπεριλαμβανομένων των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, της ρύπανσης και της οικολογικής υποβάθμισης – συχνά δεν λαμβάνεται υπόψη. Αυτό σημαίνει ότι το κόστος αυτό μετακυλιέται στις μελλοντικές γενιές, αντί να βαρύνει τους υπαίτιους. Σε μια κυκλική οικονομία, είναι επιτακτική ανάγκη οι παραγωγοί και οι καταναλωτές να πληρώνουν μια δίκαιη τιμή για τους πόρους, τα υλικά και τα προϊόντα, λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικό κόστος που συνδέεται με την παραγωγή τους. Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» πρέπει να καθοδηγεί τους μηχανισμούς τιμολόγησης, ενώ παράλληλα πρέπει να ανταμείβεται η παροχή οικοσυστημικών υπηρεσιών και η δημιουργία κοινωνικοοικονομικής αξίας. Για να υποστηρίξει τη μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία, η κυβέρνηση είναι αποφασισμένη να λάβει μέτρα για να αλλάξει το οικονομικό, φυσικό και κοινωνικό πλαίσιο, ώστε να καταστεί ευκολότερο και πιο ελκυστικό για τις επιχειρήσεις και τους πολίτες να επιλέγουν βιώσιμα, κυκλικά προϊόντα. Αυτά περιλαμβάνουν την προώθηση της ζήτησης για βιώσιμα προϊόντα, την εξάλειψη των κινδύνων, την εισαγωγή πολιτικών για κοινωνικά υπεύθυνες αγορές, τον καθορισμό προτύπων και την ομαλοποίηση, καθώς και φορολογικές προσαρμογές και ολοκληρωμένες στρατηγικές τιμολόγησης (Ολλανδία, 2023-2030).

Επομένως, η μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που να αντιμετωπίζει σημαντικά κοινωνικά ζητήματα, όπως οι κλιματικοί στόχοι, η ενεργειακή μετάβαση, οι περιβαλλοντικές προκλήσεις, τα βιώσιμα συστήματα τροφίμων, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Η εστίαση σε αυτούς τους βασικούς τομείς και η αξιοποίηση των ευκαιριών που προσφέρει η ψηφιακή μετάβαση θα οδηγήσουν όχι μόνο στη διατήρηση των θέσεων εργασίας και της οικονομικής αξίας, αλλά και στη βελτίωση της ποιότητας της απασχόλησης και στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης σε όλους τους τομείς της κοινωνίας (Ολλανδία, 2023-2030).

2.9.2

Κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ολλανδία

Η Ολλανδία συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών που δεν διαθέτουν ειδικό νομοθετικό πλαίσιο για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Η προσέγγιση αυτή αντανάκλα την πολιτική επιλογή της ολλανδικής κυβέρνησης να υποστηρίζει την κοινωνική επιχειρηματικότητα ως μορφή επιχειρηματικής δράσης, παρόμοια με άλλες καινοτόμες ή φιλόδοξες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, και όχι ως έναν συγκεκριμένο νομικά τυποποιημένο τύπο οργανισμού. Ως αποτέλεσμα, η κρατική υποστήριξη παρέχεται μέσω μηχανισμών και χρηματοδοτικών εργαλείων που είναι προσβάσιμα σε όλες τις επιχειρήσεις. Παρά τη ραγδαία αύξηση του αριθμού των κοινωνικών επιχειρήσεων και το αυξανόμενο ενδιαφέρον των εμπλεκόμενων φορέων, δεν φαίνεται να προκύπτει άμεση ανάγκη για την υιοθέτηση ξεχωριστού νομικού πλαισίου, καθώς το υπάρχον οικοσύστημα αποδεικνύεται λειτουργικό. Ωστόσο, ο κριτικός αναστοχασμός για την αναπτυξιακή πορεία του τομέα υποδεικνύει ότι η θέσπιση μιας νομικής μορφής, προσαρμοσμένης στις ιδιαιτερότητες του ολλανδικού πλαισίου, θα μπορούσε να ενισχύσει περαιτέρω την ανάπτυξή του – μια διαδικασία που βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη.

Η Ολλανδία στηρίζεται σε μια μακρά παράδοση που συνδυάζει την επιχειρηματικότητα με τη δημιουργία κοινωνικής αξίας. Κατά συνέπεια, πολλά στοιχεία του οικοσυστήματος κοινωνικής επιχειρηματικότητας λειτουργούσαν ήδη πριν καν καθιερωθεί ο όρος «κοινωνική επιχείρηση» στη χώρα. Ορισμένοι ειδικοί υποστηρίζουν μάλιστα ότι, ενδεχομένως, δεν είναι απαραίτητη η ύπαρξη αυτής της ορολογίας, καθώς οι κοινωνικές επιχειρήσεις θα μπορούσαν να αποτελέσουν το νέο επιχειρηματικό πρότυπο. Σήμερα, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ένταξη στην αγορά εργασίας και στην προώθηση της κυκλικής οικονομίας, με εταιρείες όπως η Fairphone και η Tony's Chocolonely να πρωτοστατούν στην καινοτομία και τον κοινωνικό αντίκτυπο, αποτελώντας παραδείγματα επιχειρήσεων που επιδιώκουν τη βελτίωση των παγκόσμιων αλυσίδων αξίας.

Τέλος, παρόλο που οι κοινωνικές επιχειρήσεις φαίνεται να αναδύονται εν μέρει ως απόκριση στις πιέσεις που ασκούνται στο ολλανδικό κράτος πρόνοιας, παραμένει ασαφές πώς και σε ποιο βαθμό μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στη διατήρηση του υφιστάμενου συστήματος κοινωνικής προστασίας. Είναι, ωστόσο, σαφές ότι η εποχή κατά την οποία οι κοινωνικές επιχειρήσεις θεωρούνταν απλώς ως μια θετική αλλά δευτερεύουσα πρωτοβουλία έχει παρέλθει. Πλέον, ο επαγγελματισμός και η ένταξή τους στο υφιστάμενο οικοσύστημα κρίνονται απαραίτητα προκειμένου να παραχθεί κοινωνική αξία που να είναι μετρήσιμη, διαχειρίσιμη και βιώσιμη.

2.10

Η σχέση μεταξύ κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας

Η μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία δεν αφορά μόνο την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αλλά έχει και σημαντικές κοινωνικοοικονομικές προεκτάσεις. Για να εξασφαλιστεί η επιτυχία της μετάβασης, είναι ζωτικής σημασίας να ληφθούν υπόψη οι κοινωνικοοικονομικές πτυχές αυτής της αλλαγής. Αυτές περιλαμβάνουν:

διασφάλιση καλών και ασφαλών συνθηκών εργασίας, καθώς και κατάλληλων όρων απασχόλησης για όλα τα άτομα που συμμετέχουν στην κυκλική οικονομία,

επενδύσεις και κατάρτιση των εργαζομένων, ώστε να διασφαλιστεί ότι διαθέτουν τις δεξιότητες που απαιτούνται για να ευδοκιμήσουν σε μια κυκλική οικονομία,

δημιουργία συμπεριληπτικών εργασιακών περιβαλλόντων που προάγουν την ποικιλομορφία και την ισότητα,

διασφάλιση της δίκαιης κατανομής των οφελών και των βαρών μεταξύ των πολιτών και των επιχειρήσεων, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, και μεταξύ των διαφορετικών γενεών.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτούς τους παράγοντες, μπορεί να διασφαλιστεί ότι η μετάβαση προς μια κυκλική οικονομία θα είναι δίκαιη και θα αποφέρει οφέλη σε όλα τα μέλη της κοινωνίας. Το Κοινωνικό και Οικονομικό Συμβούλιο της Ολλανδίας έχει τονίσει τη σημασία του καθορισμού σαφών κατευθυντήριων στόχων για το 2030, με σκοπό να διευκρινιστούν οι επιδιώξεις και τα επιθυμητά αποτελέσματα αυτής της μετάβασης.

Με τον καθορισμό των εθνικών στόχων για το 2030 το 2024, θα υπάρχει ένας σαφής χάρτης πορείας για την πρόοδο, με έμφαση στον τρόπο με τον οποίο κάθε κατηγορία προϊόντων μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη αυτών των γενικών στόχων. Το Εθνικό Σχέδιο Περιβαλλοντικής Πολιτικής (National Environmental Policy Plan, NEPP) διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη μετατροπή του οράματος της βιώσιμης ανάπτυξης στην Ολλανδία σε εφαρμόσιμες περιβαλλοντικές πολιτικές. Μία από τις βασικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει το NEPP είναι η πραγμάτωση μιας βιώσιμης, κυκλικής οικονομίας. Με την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής στις κοινωνικές προκλήσεις που περιγράφονται στην Εθνική Στρατηγική για τον Χωροταξικό Σχεδιασμό και το Περιβάλλον, μπορεί να αναπτυχθεί ένα ολοκληρωμένο και μακροπρόθεσμο πρόγραμμα δράσης για την προώθηση της μετάβασης προς μια κυκλική οικονομία (Ολλανδία, 2023-2030).

Σύνοψη

Το κεφάλαιο αυτό παρέχει μια ολοκληρωμένη ανάλυση του τρόπου με τον οποίο αναπτύσσονται και εφαρμόζονται οι έννοιες της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας στις χώρες-εταίρους, συμπεριλαμβανομένης της Κύπρου, της Γερμανίας, της Σλοβακίας, της Πολωνίας και της Ολλανδίας. Υπογραμμίζει τις διάφορες εθνικές στρατηγικές, τα νομοθετικά πλαίσια και τις πρακτικές πρωτοβουλίες που αποσκοπούν στην προώθηση βιώσιμων οικονομικών μοντέλων που ανταποκρίνονται τόσο στις περιβαλλοντικές προκλήσεις όσο και στην κοινωνική ένταξη. Πιο λεπτομερείς αναλύσεις και παραδείγματα από όλες τις χώρες της κοινοπραξίας διατίθενται στο εκπαιδευτικό υλικό που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου (**Εκπαιδευτικό υλικό CIRC**) και στην πλατφόρμα του έργου (**Πλατφόρμα CIRC**). Σε γενικές γραμμές, το κεφάλαιο αυτό καταδεικνύει ότι η σύνδεση μεταξύ της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας απαιτεί συντονισμένη δράση σε πολλαπλά επίπεδα, προκειμένου να διασφαλιστεί η οικονομική ανθεκτικότητα, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα και η κοινωνική ευημερία, ανοίγοντας τον δρόμο για ένα συμπεριληπτικό και βιώσιμο μέλλον σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Αναφορές

- [1] BRAC. (n.d.). BRAC: Empowering people and communities. Retrieved August 19, 2025, from <https://www.brac.net>
- [2] Cullen Jonathan M, Circular Economy (2017): Theoretical Benchmark or Perpetual Motion Machine Journal of Industrial Ecology,
- [3] Amin Ash, Cameron Angus, (2002): "Placing the Social Economy", Published in Routledge
- [4] Amin Ash , Roberts Joanne, (2008) :Community, Economic Creativity, and Organization Oxford University Press,
- [5] Bocken Nancy, Pauw Ingrid, Conny Bakker and Bram van der Grinten (2016) Product design and business model strategies for a circular economy 2016. Journal of Industrial and Production Engineering
- [6] Wilson, J. F., Webster, A., & Vorberg-Rugh, R. (2013). Building Co-operation: A Business History of The Co-operative Group, 1863–2013. Oxford University Press.
- [7] Una Quinn, Paul McCusker, Gallagher (2025) Social enterprise development in Ireland: making a case for actor-network-theory. Journal of Business and Socio-Economic Development
- [8] Kirchherr Julian , Reiki Denise, Hekkert Marko (2017) Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. Resources, Conservation and Recycling
- [9] Hinrichs, C. C., & Lyson, T. A. (2007). "Remaking the North American Food System: Strategies for Sustainability." University of Nebraska Press.
- [10] The Aravind Eye Care System: Delivering the Most Precious Gift|| in C.K. Prahalad (2004), The Fortune at the Bottom of the Pyramid. N.J.: Wharton Publishing.
- [11] McKinsey Global Institute , 2012 "The Social Economy: Unlocking Value and Productivity Through Social Technologies", Published by McKinsey & Company.
- [12] Moore, G., Gibbon, J., & Slack, R. (2006). "The mainstreaming of Fair Trade: a macromarketing perspective." Journal of Strategic Marketing, 14(4), 329-352.
- [13] Defourny, J., & Nyssens, M. (2017). "Fundamentals for an international typology of social enterprise models." Voluntas, 28, 2469–2497.
- [14] Ridley-Duff Rory and Bull Mike, 2011"Social Enterprise and Community Development: Conceptualizing the Missing Link" International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research
- [15] Roddick, A. (1991). "Body and Soul: Profits with Principles - The Amazing Success Story of Anita Roddick & The Body Shop." Crown Business.
- [16] Blanca Corona , Li Shen, Denise Reike, Jesús Rosales Carreón, Ernst Worrell (2019) . Towards Sustainable Development through the Circular Economy – A Review. Journal of Resources, Conservation & Recycling
- [17] Scott, W. R. (2001). "Institutions and Organizations." Sage Publications.
- [18] Tréguer, D., & Peillon, S. (2010). "Grameen Danone Foods: A Social Business Experiment." INSEAD Case Study.
- [19] Walter Stahel, (2015) "Circular Economy: An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context" Journal of Business Ethics
- [20] Webster, K. (2015). The Circular Economy: A Wealth of Flows (2nd ed., 2017). Ellen MacArthur Foundation Publishing.
- [21] Whyte, W. F., & Whyte, K. K. (1991). "Making Mondragon: The Growth and Dynamics of the Worker Cooperative Complex." Cornell University Press.
- [22] Young, D. R. (2007). Street Papers and Homelessness: An Analysis of Social Enterprise and Empowerment. Homeless Research Institute.
- [23] Yunus, M. (1998). "Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty." PublicAffairs.
- [24] Jinhui Li and Xianlai Zeng (2019). Circular Economy towards Sufficiency Economy: Case of P. R. China Ninth Regional 3R Forum in Asia and the Pacific, 4-6 March 2019, Bangkok, Thailand
- [25] ERAZMUS project Hands On Plastic Environment project <https://handsonplastic.wordpress.com/>
- [26] RTVS, <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/13982/173367#2077>
- [27] Holland Circular Hotspot: <https://hollandcircularhotspot.nl/news/freek-van-eijk-appointed-as-director-holland-circular-hotspot/>
- [28] CIRCULAR SLOVAKIA: <https://circular-slovakia.sk/>
- [29] Circular Summit 2024 <https://circular-summit.eu/summit/>
- [30] <https://kenniskaarten.hetgroenebrein.nl/en/kenniskaart/circular-economy>.
- Obehové hospodárstvo – budúcnosť rozvoja Slovenska (2019): <https://www.enviroportal.sk/spravy/detail/9202>
- [31] Circulárny Žiar: <https://www.ziar.sk/ekopodujatie-cirkularny-ziar-uz-20.-marca/?f=>
- [32] SEWA: (<https://www.sewa.sk/>)
- [33] KURUC COMPANY, spol. s.r.o. https://www.kuruc.sk/?page_id=74
- [34] AVE SK odpadové hospodárstvo s.r.o.: <https://avesk.sk/>
- [35] MDM Slovakia s.r.o.: <https://www.mdm.sk/>
- [36] PURE JUNK: <http://www.purejunk.sk/>
- [37] WAKY WAKY: <https://www.wakivaky.eu/>
- [38] Profesor Pavol Alexy: Bioplasty zo Slovenska obdivuje aj svet: (https://www.stuba.sk/sk/diani-na-stu/profesor-pavol-alexu-bioplasty-zo-slovenska-obdivuje-aj-svet-vedanadosah.sk.html?page_id=13028
- [39] Novplasta s.r.o.: <https://novplasta.sk/>
- [40] SAŽP-Zelený Merkúr: <https://www.sazp.sk/zivotne-pred%C5%99etie/environmentalne-manazerstvo/konferencie-seminare-projekty/zeleny-merkur-2024>

Αναφορές

- [41] Zelené hospodárstvo-Informačná platforma, Ministerstvo životného prostredia SR, Sekcia zahraničných vzťahov a environmentálnej politiky <https://www.zelenehospodarstvo.sk/>
- [42] Zelené hospodárstvo-Informačná platforma – register riešení: <https://www.zelenehospodarstvo.sk/riesenia/1>
- [43] EWIA: <https://www.ewia.sk/in-the-trnava-district-a-center-of-circular-economy-inspired-by-Scandinavian-model/>
- [44] EU coal regions in transition: https://energy.ec.europa.eu/topics/oil-gas-and-coal/eu-coal-regions-transition_en
- [45] Decarbonization and Just Transition in the V4: <https://europeum.org/data/articles/empowering-serbian-csos-involved-in-the-decarbonization-process-through-the-v4-experience.pdf>
- [46] PRAVDA: Bane o pár rokov končia. Dostane región 1,5 miliardy eur na zmeny?: <https://ekonomika.pravda.sk/ludia/clanok/509597-kompensacie-pre-bansky-region-za-1-5-miliardy-eur/>
- [47] V Železiarňach Podbrezová vzniká najväčšia solárna elektrárň na Slovensku. Výrazne podporí zelenú energiu: <https://hnonline.sk/slovensko/96047457-v-zeleziarnach-podbrezova-vznika-najvaecsia-solarna-elektren-na-slovensku-vyrazne-podpori-zelenu-energiu>
- [48] Slovak National Hydrogen Association (NVAS): <https://nvas.sk/en/o-nas/>
- [49] SEPS: <https://www.sepsas.sk/tlacove-spravy/seps-pristupi-k-navysovaniu-kapacity-pre-pripajanie-novych-obnovitelnych-zdrojov-po-zmenach-v-systeme/>
- [50] HN: Slovensko je automobilová veľmoc. Toto sú fakty, ktoré by ste mali poznať: <https://hnonline.sk/auto/522390-slovensko-je-automobilova-velmoc-toto-su-fakty-ktore-by-ste-mali-poznat>
- [51] EU-LEX: Document 52020DC0098: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098>
- [52] Partnerská dohoda SR na roky 2021 – 2027: <https://eurofondy.gov.sk/fondy-eu/partnerska-dohoda-sr-na-roky-2021-2027/>
- [53] EU-LEX: Document 32014R0240: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0240>
- [54] Národná stratégia výskumu, vývoja a inovácií 2030: https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2023/05/01_Narodna-strategia-vyskumu-vyvoja-a-inovacii_vlastny-material_V2.pdf
- [55] The Smart Specialisation Platform (S3P): https://joint-research-centre.ec.europa.eu/scientific-activities-z/smart-specialisation_en
- [56] SAŽP: <https://www.sazp.sk/about-sazp>
- [57] EWOBX: <https://www.ewobox.sk/clanok/mame-novych-green-deal-leadrov-v-roku-2023>
- [58] Social enterprises and their ecosystems in Europe – Comparative synthesis report <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274&furtherPubs=yes>
- [59] Social enterprises and their ecosystems in Europe - Country report SLOVAKIA <https://www.prog.sav.sk/portfolio/vedecke-parky-a-vyskumne-centra-na-slovensku-vyzvy-aj-pre-programove-obdobie-2021-2027/>
- [60] Iniciativa Společenství EQUAL <https://www.esfcr.cz/iniciativa-spolecenstvi-equal>
- [61] Národný projekt Inštitút sociálnej ekonomiky <https://www.ia.gov.sk/narodny-projekt-institut-socialnej-ekonomiky/index.html>
- [62] Inštitút zamestnanosti SR <https://www.iz.sk/socialne-podniky>
- [63] Správa o výsledku kontroly 2023 - Sociálne podniky <https://www.nku.gov.sk/documents/d/nku/socialne-podniky-pdf>
- [64] Formy podpory – Priama <https://socialnaekonomika.sk/formy-podpory-priama/vyrovnavaci-a-umiestnovaci-prispevok-ip/index.html>
- [65] Atlas Rómskych komunit 2013/ OSN (UNDP) <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/socialne-vylucene-spolocenstva/dokumenty.html>
- [66] Roma inclusion in green entrepreneurship and job clearly outlined following priorities https://etp.sk/wp-content/uploads/2018/01/Pr%C3%ADle%C5%BEitosti_Inkl%C3%BAcie_R%C3%B3mov_v_Zelenej_Ekonomike_report.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

**Κυκλική / Κοινωνική
Οικονομία**

=

**Βιώσιμη / Ανθεκτική
Κοινότητα**

ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να καλλιεργήσει τη βαθιά συνειδητοποίηση ότι η πορεία προς τη βιωσιμότητα εκτείνεται πολύ πέρα από την άμεση ανταπόκριση στην τρέχουσα κλιματική κρίση. Είναι απαραίτητο να γίνει κατανοητή η λεπτή ισορροπία μεταξύ των τριών πυλώνων του τριγώνου της βιωσιμότητας – του περιβαλλοντικού, του κοινωνικού και του οικονομικού – ως βάση για τη μακροπρόθεσμη ανθεκτικότητα. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες θα πρέπει να κατανοήσουν τις **βασικές διαφορές μεταξύ κυκλικής και γραμμικής οικονομίας**, να αναγνωρίζουν τις καινοτόμες δυνατότητες που προσφέρει η βιωσιμότητα και να μάθουν να διακρίνουν τις διάφορες διαστάσεις της. Τέλος, στόχος είναι να εξοικειωθούν με την εφαρμογή πρακτικών μέτρων βιωσιμότητας και να αποκτήσουν μια στέρεη κατανόηση των αρχών της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ιδίως στο **πλαίσιο του εξελισσόμενου πλαισίου της ΕΕ** και των πλαισίων πολιτικής του ΟΗΕ.

3.1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες, ο όρος «βιωσιμότητα» χρησιμοποιείται ευρέως, διαπερνώντας διάφορους τομείς της καθημερινής ζωής, αλλά και επιστημονικά πλαίσια. Η βιωσιμότητα περιγράφει μια όλο και πιο επείγουσα προσέγγιση ως προς τη χρήση των πόρων και τον αντίκτυπο των ανθρώπινων ενεργειών στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Δεν αφορά μόνο τη σχέση μας με τη φύση, αλλά επεκτείνεται και στην οικονομία, με τη μορφή των παραγωγικών και καταναλωτικών προτύπων και της διαχείρισης αποβλήτων, καθώς και στις κοινωνικές σχέσεις, όπως η αγορά εργασίας, η εκπαίδευση και η ισότητα των φύλων.

Σε επίπεδο ΕΕ, η βιωσιμότητα αποσκοπεί στη διασφάλιση της συνοχής μεταξύ των πολιτικών για τη βιομηχανία, το περιβάλλον, το κλίμα και την ενέργεια, με στόχο τη δημιουργία ενός βέλτιστου επιχειρηματικού πλαισίου που θα υποστηρίζει τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την καινοτομία. Για να υποστηρίξει τη μετάβαση προς ένα πιο βιώσιμο μοντέλο, η ΕΕ έχει θεσπίσει ένα **φιλόδοξο πρόγραμμα** για τη μετατροπή της ευρωπαϊκής οικονομίας σε κυκλική, στην οποία η αξία των προϊόντων και των υλικών διατηρείται για όσο το δυνατόν περισσότερο, αποφέροντας σημαντικά οικονομικά οφέλη και υποστηρίζοντας την πράσινη διατομεακή καινοτομία.

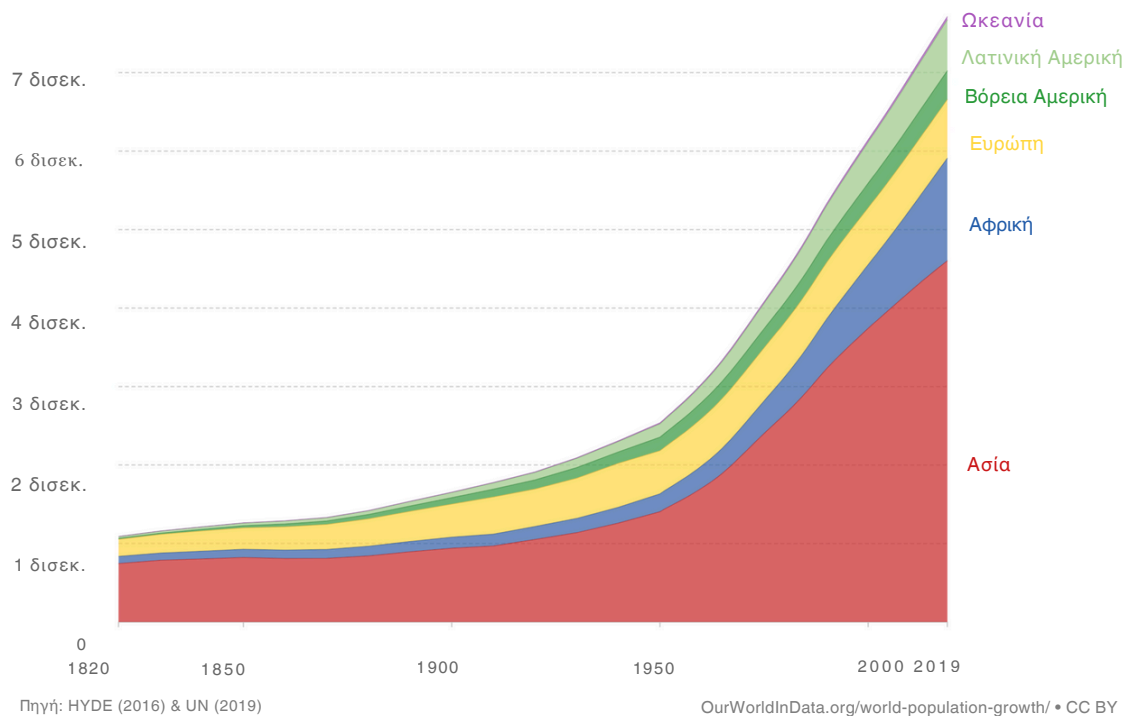
3.2

Από πού πηγάζει το ενδιαφέρον για τη βιωσιμότητα;

Η έννοια της βιωσιμότητας άρχισε να προσελκύει μεγαλύτερη προσοχή γύρω στον 19ο αιώνα, όταν οικολόγοι και προοδευτικοί πολιτικοί οικονομολόγοι, όπως ο Τόμας Μάλθους, προειδοποίησαν για τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές συνέπειες της βιομηχανικής ανάπτυξης στους ανθρώπινους πολιτισμούς και στον φυσικό κόσμο.

Πρέπει να αναφερθεί ότι αυτό το αυξανόμενο ενδιαφέρον οφειλόταν στις επιπτώσεις της Βιομηχανικής Επανάστασης. Το φαινόμενο αυτό οδήγησε σε σημαντικές τεχνολογικές μεταβολές, όπως η ανακάλυψη των ορυκτών καυσίμων και του άνθρακα για την κίνηση των μηχανών και, αργότερα, για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Οι συνέπειες αυτών των τεχνολογικών αλλαγών οδήγησαν σε εκθετική αύξηση της κατανάλωσης μη ανανεώσιμων πόρων από τον άνθρωπο, η οποία αυξήθηκε παράλληλα με τους ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού (και τη συνακόλουθη αύξηση της ζήτησης προϊόντων).

Παγκόσμιος πληθυσμός ανά περιοχή

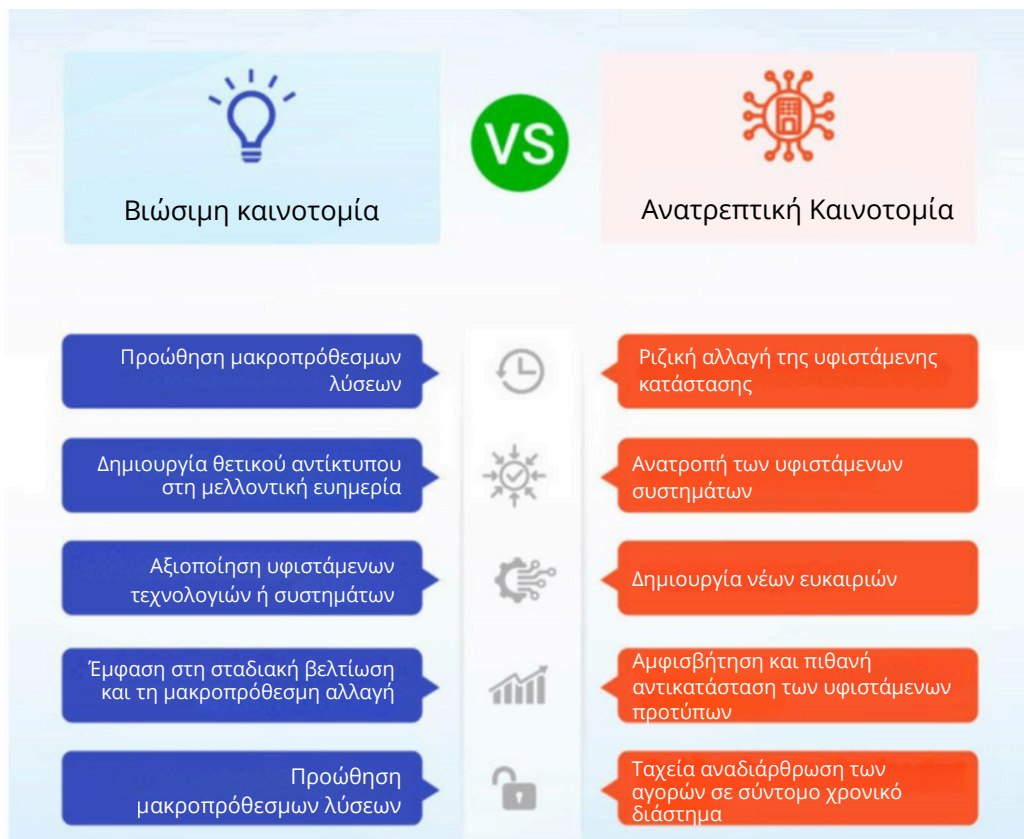
Εικόνα 8: Ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού τον 19ο αιώνα.

Τη δεκαετία του 1950, μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τη Μεγάλη Ύφεση, οι χώρες άρχισαν να αναπτύσσονται ραγδαία, γεγονός που είχε σημαντικές επιπτώσεις στην εκμετάλλευση των πόρων. Καινοτομίες όπως τα πλαστικά, τα χημικά, τα συνθετικά υλικά, η πυρηνική ενέργεια, τα φυτοφάρμακα, τα συνθετικά λιπάσματα και η αυξανόμενη χρήση ορυκτών καυσίμων στο περιβάλλον και στην άγρια ζωή των αγροτικών περιοχών άρχισαν να προκαλούν ανησυχία στους περιβαλλοντολόγους για τις **παρενέργειες αυτού του νέου μοντέλου παραγωγής**.

Στα τέλη του 20ού αιώνα, ο κόσμος ήρθε αντιμέτωπος με σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα. Η ενεργειακή κρίση της δεκαετίας του 1970, για παράδειγμα, κατέδειξε πόσο εξαρτημένες είχαν γίνει οι κοινωνίες από μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι πληθυσμοί συνέχισαν να αντιμετωπίζουν φαινόμενα φτώχειας και πείνας, θεωρώντας την οικονομική ανάπτυξη ζωτικής σημασίας για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, ενώ στις ανεπτυγμένες χώρες αυξανόταν η ανησυχία για την υπερκατανάλωση των φυσικών πόρων.

Τα τελευταία 50 χρόνια, έχουν εκφραστεί αυξανόμενες ανησυχίες σχετικά με τις παρενέργειες της οικονομικής ανάπτυξης. Για τον λόγο αυτό, έχουν υλοποιηθεί διάφορες πρωτοβουλίες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο για την αντιμετώπιση του πραγματικού προβλήματος και την προώθηση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις, με βάση το μοντέλο της βιωσιμότητας.

Σε αυτό το πλαίσιο, ένα ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της βιωσιμότητας είναι ότι δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται απλώς ως μέσο «τιμωρίας» των υφιστάμενων συστημάτων στα οποία βασίζεται η καθημερινή μας ζωή, αλλά μάλλον ως μια ευκαιρία για καινοτομία και ώθηση – όχι μόνο για τη βελτίωση της κατάστασης των οικοσυστημάτων, αλλά και για την προώθηση της ανάπτυξης.

Εικόνα 9: Βιώσιμες έναντι παραδοσιακών και ανατρεπτικών μορφών καινοτομίας. Πηγή: Ideascale.

Αυτή η προσπάθεια για μετάβαση σε όλο και πιο βιώσιμες μορφές παραγωγής, κατανάλωσης και τρόπου ζωής οδήγησε στη διαμόρφωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) – των 17 στόχων που θέσπισαν τα Ηνωμένα Έθνη ως επείγουσα πρόσκληση για δράση από όλες τις ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες στο πλαίσιο μιας παγκόσμιας εταιρικής σχέσης.

Στο πλαίσιο αυτών των στόχων εντάσσεται και η Ατζέντα 2030, μια συμφωνία που συνήφθη το 2015 μεταξύ των κρατών-μελών του ΟΗΕ και λειτουργεί ως παγκόσιος οδικός χάρτης για την ενίσχυση της δράσης σε τομείς κρίσιμης σημασίας για την ανθρωπότητα και τον πλανήτη

Εικόνα 10: Οι 17 ΣΒΑ του ΟΗΕ.

Σε επίπεδο ΕΕ, οι τρέχουσες πολιτικές βιωσιμότητας που υποστηρίζονται είναι οι εξής:

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία καλύπτει δράσεις στους τομείς της ενέργειας, του κλίματος, των μεταφορών, της βιοποικιλότητας και των επιπτώσεων της ρύπανσης. Οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας είναι η ενίσχυση του φυσικού κεφαλαίου, η επίτευξη μηδενικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου έως το 2050, η αποσύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης από τη χρήση πόρων, η δημιουργία ενός περιβάλλοντος χωρίς τοξικές ουσίες και, τέλος, η διασφάλιση ότι κανένας άνθρωπος και κανένας τόπος δεν θα μείνει πίσω.

Το 8ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον: μια μακροπρόθεσμη προτεραιότητα, στόχος της οποίας είναι, το αργότερο έως το 2050, να εξασφαλιστεί ότι όλοι οι Ευρωπαίοι θα ζουν καλά και σε αρμονία με τον πλανήτη μας, σε μια οικονομία όπου δεν θα υπάρχει σπατάλη.

3.3

Γραμμική και κυκλική οικονομία

«Η κυκλική οικονομία είναι ένα μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης που περιλαμβάνει την κοινή χρήση, τη μίσθωση, την επαναχρησιμοποίηση, την επισκευή, την αποκατάσταση και την ανακύκλωση υφιστάμενων υλικών και προϊόντων για όσο το δυνατόν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Με αυτόν τον τρόπο, παρατείνεται ο κύκλος ζωής των προϊόντων» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2023).

Η έννοια της κυκλικής οικονομίας αναπτύχθηκε ως απάντηση στο γραμμικό μοντέλο παραγωγής. Σύμφωνα με το γραμμικό μοντέλο, τα προϊόντα δημιουργούνται για να χρησιμοποιηθούν, να καταναλωθούν και να απορριφθούν, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η πιθανή δεύτερη ζωή που θα μπορούσαν να έχουν ορισμένα αντικείμενα μετά την κύρια χρήση τους. Από αυτή την άποψη, το γραμμικό μοντέλο ενθαρρύνει την κατανάλωση και τη συσσώρευση, όχι μόνο προϊόντων με περιορισμένη διάρκεια ζωής, αλλά και των απορριμμάτων στα οποία τελικά θα μετατραπούν.

ΓΡΑΜΜΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΠΑΙΡΝΩ > ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΩ > ΠΕΤΑΩ

ΤΕΧΝΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ
ΘΡΕΠΤΙΚΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ
ΑΝΑΜΕΙΓΜΕΝΑ

ΑΠΟΒΛΗΤΑ

ενέργεια από μη
ανανεώσιμες πηγές

από W McDonough and M Braungart

ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΤΕΧΝΙΚΑ
ΘΡΕΠΤΙΚΑ
ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ

ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ
ΘΡΕΠΤΙΚΑ
ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ

ΖΩΝΤΑΝΑ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές
ΕΠΑΝΕΞΕΤΑΣΗ - ΜΕΙΩΣΗ - ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ - ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗ

Τα τρία «R» (3R)

Μείωση, επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση.

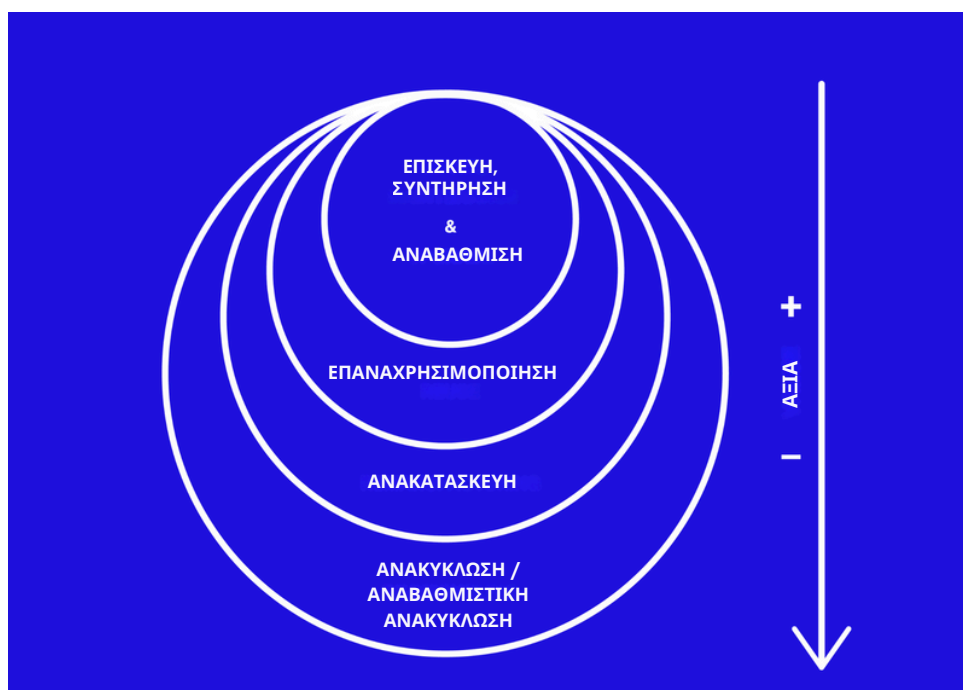
Ο κανόνας των τριών «R» (3R).

Εικόνα 11: Κυκλικό έναντι γραμμικού οικονομικού μοντέλου. Πηγή: Sustainability Guide.

Σε αυτό το πλαίσιο, το κυκλικό μοντέλο ενθαρρύνει την επαναχρησιμοποίηση των αντικειμένων με έξυπνο τρόπο και θεωρεί τα απόβλητα και την ανακύκλωση (που νοείται ως η υπεύθυνη απόρριψη αποβλήτων) ως έσχατη λύση. Στο πλαίσιο αυτό, τα αντικείμενα θεωρούνται πόροι όχι μόνο μέσω της χρήσης τους, αλλά και της δυνητικής αξίας τους. Στην πραγματικότητα, το κυκλικό μοντέλο όχι μόνο προωθεί τη μείωση της κατανάλωσης και την συνειδητή αγορά και χρήση νέων προϊόντων, αλλά ενθαρρύνει επίσης τους ανθρώπους να εξετάσουν εναλλακτικές χρήσεις για αντικείμενα που δημιουργήθηκαν για άλλους σκοπούς ή που, στο γραμμικό πλαίσιο της χρηστικότητας, θεωρούνται απλώς απόβλητα.

Αν και οι πολιτικές σε θεσμικό επίπεδο πρέπει πρωτίστως να αντιμετωπίζουν τα ζητήματα που σχετίζονται με τα απόβλητα, η ευαισθητοποίηση γύρω από την αξία και την αλυσίδα των αποβλήτων των προϊόντων μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά επωφελής για τις ίδιες τις επιχειρήσεις. Οι πρωτοβουλίες «από τη βάση» έχουν τη δυναμική να ασκήσουν πίεση στους παραγωγούς, οδηγώντας τους στην αλλαγή του μοντέλου παραγωγής τους και επιτρέποντάς τους να προσαρμοστούν ευκολότερα στις εξελισσόμενες καταναλωτικές τάσεις.

Μεταξύ των πλεονεκτημάτων της υιοθέτησης πρακτικών κυκλικής οικονομίας, είναι η μείωση της εκμετάλλευσης των πόρων και της εξάρτησης από τις πρώτες ύλες, της διαταραχής και της απώλειας οικοτόπων, της παραγωγής διοξειδίου του άνθρακα, καθώς και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας και η τόνωση της καινοτομίας.

Εικόνα 12: Αλυσίδα αξίας στην κυκλική οικονομία. Πηγή: Ethica, Anne Raudaskoski

Η υιοθέτηση κυκλικών πρακτικών κατανάλωσης έχει ουσιαστικό αντίκτυπο στο περιβάλλον, τις κοινωνικές κοινότητες και τις οικονομίες. Πράγματι, από την άποψη της καινοτομίας, η προώθηση προϊόντων με πιο βιώσιμο κύκλο ζωής μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία για ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα στην αγορά. Σε **αυτή την πλατφόρμα** μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες.

Το είδος της καινοτομίας που προωθεί η βιωσιμότητα είναι η υπεύθυνη καινοτομία, η οποία λαμβάνει υπόψη τον αντίκτυπο της σε διάφορους τομείς: οικονομικό, κοινωνικό, περιβαλλοντικό κ.λπ. Όσον αφορά τον κόσμο των επιχειρήσεων και της επιχειρηματικότητας, η προώθηση καλών πρακτικών σε θέματα βιωσιμότητας σημαίνει να λαμβάνεται υπόψη το πλαίσιο στο οποίο δραστηριοποιείται κανείς.

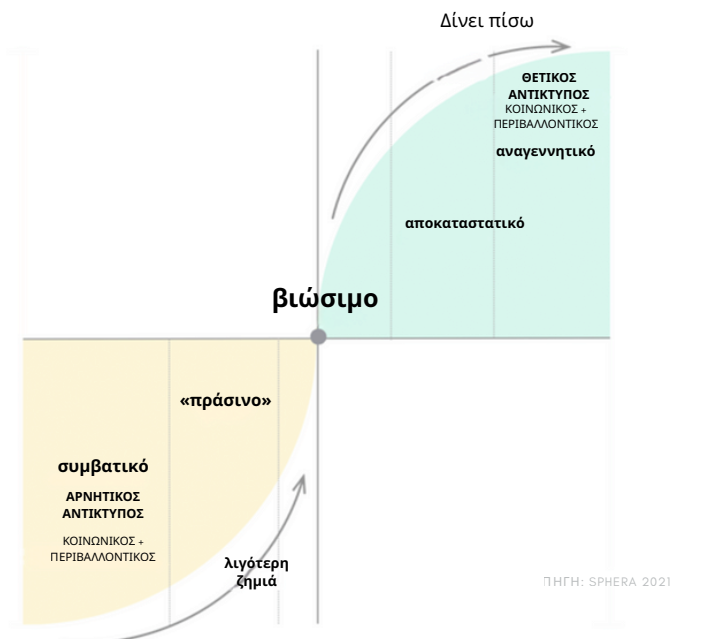
ΒΙΩΣΙΜΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Βασικά χαρακτηριστικά

Εικόνα 13: Ένα βιώσιμο επιχειρηματικό μοντέλο λαμβάνει πάντα υπόψη το πλαίσιο στο οποίο λειτουργεί.

Το ενδιαφέρον στοιχείο της βιωσιμότητας είναι οι δυνατότητές της. Αντιμέτωπη με ένα μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης που οδηγεί σε υποβάθμιση, η βιωσιμότητα προτείνει ένα αναγεννητικό σύστημα στο οποίο η **καινοτομία**, εφαρμοζόμενη σε διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένου του οικολογικού σχεδιασμού, μπορεί να αποτελέσει το κλειδί για την προώθηση ενός νέου μοντέλου βιώσιμης ανάπτυξης που θα ευνοεί όλες τις σχετικές διαστάσεις: την οικονομική, την περιβαλλοντική και την κοινωνική.

Εικόνα 14: Παραδοσιακό (υποβαθμιστικό) και αναγεννητικό μοντέλο ανάπτυξης. Πηγή: Impact Festival.

Όσον αφορά το θέμα της παραγωγής/κατανάλωσης, η βιωσιμότητα αποτελεί ένα από τα βασικά ζητήματα που απασχολούν την ΕΕ. Ως γενικός στόχος, προωθείται μέσω διαφόρων δράσεων και τομέων. Όσον αφορά την κυκλική οικονομία, το 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε ένα **νέο σχέδιο δράσης για την κυκλική οικονομία** στο πλαίσιο της νέας βιομηχανικής στρατηγικής. Η κύρια προσπάθεια αφορά τη μετάβαση των βιομηχανιών της ΕΕ σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία, σηματοδοτώντας μια αλλαγή για τους τομείς της ενέργειας, της μεταποίησης, των μεταφορών και των κατασκευών, σε συνδυασμό με τον οικολογικό σχεδιασμό, την ενεργειακή επισήμανση και την πρωτοβουλία για βιώσιμα προϊόντα.

3.4

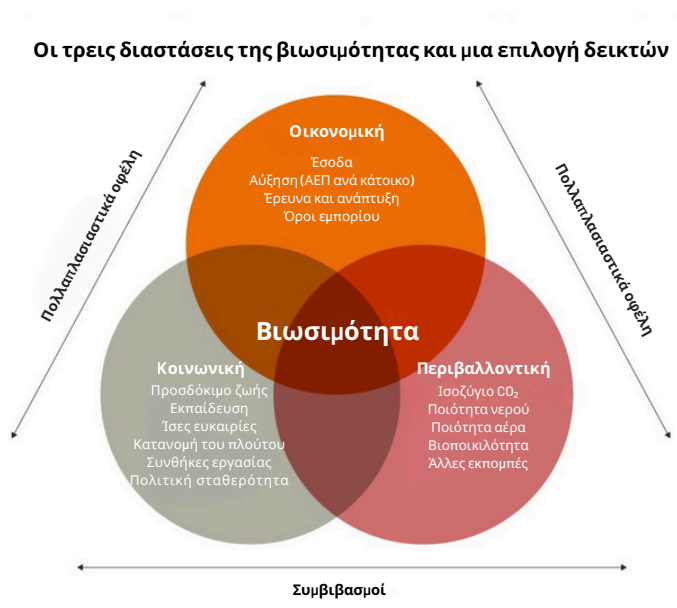
Μορφές βιωσιμότητας

Η βιωσιμότητα μπορεί να λάβει πολλές μορφές. Το κοινό στοιχείο που συνδέει όλες τις εκφάνσεις της είναι ο τρόπος με τον οποίο περιγράφει πρωτοβουλίες και δράσεις που αποσκοπούν στη διατήρηση ενός συγκεκριμένου πόρου ή στοιχείου. Ο όρος υποδηλώνει μια στάση ζωής που περιλαμβάνει την ικανότητα διατήρησης ή βελτίωσης της κατάστασης και της διαθεσιμότητας ενός αγαθού για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Από την άποψη των αξιών, η βιωσιμότητα έχει θετικό πρόσημο, καθώς, ακόμη και όταν αναγνωρίζει αθέμιτες ή επιζήμιες πρακτικές, προτείνει την αποκατάσταση της ισορροπίας.

Η βιωσιμότητα περιλαμβάνει διάφορες επιμέρους διαστάσεις. Πιο συγκεκριμένα, διακρίνονται οι **περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές πτυχές**, καθεμία από τις οποίες μπορεί να υποστηριχθεί μέσω πρακτικών εργαλείων και μελετών περίπτωσης που είναι διαθέσιμες σε εξειδικευμένες πλατφόρμες.

Η περιβαλλοντική διάσταση της βιωσιμότητας αναφέρεται στο σύνολο των στόχων, προγραμμάτων και δράσεων που πρέπει να υλοποιηθούν για τη διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ του οικοσυστήματος της γης (τοπικού ή παγκόσμιου) και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Υπό αυτή την έννοια, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα ασχολείται με τη διατήρηση των φυσικών πόρων και του κεφαλαίου, πράγμα που σημαίνει ότι στοιχεία όπως το νερό, ο αέρας, τα ορυκτά κ.λπ., τα οποία απειλούνται κυρίως από την ανθρώπινη δραστηριότητα, πρέπει να προστατευθούν, ιδίως με γνώμονα τις μελλοντικές γενιές. Οι πλατφόρμες που εστιάζουν στην κυκλικότητα και τον οικολογικό σχεδιασμό μπορούν να προσφέρουν πόρους για τέτοιες **προσεγγίσεις διατήρησης των πόρων**.

Με αυτή την έννοια, όταν μιλάμε για περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αναφερόμαστε στην ανάγκη λήψης μέτρων που διασφαλίζουν τη διατήρηση της ποιότητας και της αναπαραγωγιμότητας των φυσικών πόρων με την πάροδο του χρόνου, την ακεραιότητα των οικοσυστημάτων, ώστε να μην αλλοιωθούν τα στοιχεία από τα οποία εξαρτάται η ζωή, καθώς και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Εικόνα 15: Οι τρεις διαστάσεις της βιωσιμότητας και η αλληλεπίδρασή τους.

Στο πλαίσιο αυτό, οι πρωτοβουλίες και τα προγράμματα χαρακτηρίζονται ως περιβαλλοντικά βιώσιμα όταν εξασφαλίζουν την δίκαιη κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού, αποκλείοντας ταυτόχρονα τον κίνδυνο να τεθούν σε κίνδυνο οι ανάγκες των μελλοντικών γενεών.

Μεταξύ των ζητημάτων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα είναι οι προκλήσεις που συνδέονται με την τρέχουσα ενεργειακή μετάβαση, οι τρόποι διάθεσης και οι μορφές πηγών ενέργειας (παραδοσιακές και ανανεώσιμες). Το καθήκον των φορέων που ασχολούνται με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα είναι να επισημάνουν τις προκλήσεις που συνδέονται με την κάθε τεχνολογία και να τις εντάξουν στο παγκόσμιο γεωπολιτικό πλαίσιο. Σε αυτό το πλαίσιο, η **έννοια της κυκλικής οικονομίας** και το ζήτημα της προμήθειας εναλλακτικών πρώτων υλών παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο.

Όσον αφορά τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), οι στόχοι 7, 13, 14 και 15 εντάσσονται στην περιβαλλοντική διάσταση της βιωσιμότητας και περιλαμβάνουν ως στρατηγικές προτεραιότητες την καταπολέμηση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, τη διατήρηση της θαλάσσιας ζωής, την αξιοποίηση καθαρής ενέργειας και τη λήψη μέτρων κατά της κλιματικής αλλαγής.

Η έμφαση στο ζήτημα της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας σημαίνει επίσης ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη σχέση μεταξύ περιβάλλοντος και οικονομίας. Πράγματι, η εξεύρεση ισορροπίας μεταξύ των περιβαλλοντικών απειλών και της οικονομικής ανάπτυξης αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της κοινωνίας μας, και η χρήση **ειδικών εργαλείων και κατευθυντήριων γραμμών** μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη αυτής της ισορροπίας.

3.5

Οικονομική διάσταση

Η οικονομική διάσταση της βιωσιμότητας έχει να κάνει με τον τρόπο διεξαγωγής των οικονομικών δραστηριοτήτων από την άποψη της ανάπτυξης και της παραγωγής. Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική βιωσιμότητα αποσκοπεί στη δημιουργία ισορροπίας μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης, αποδοτικής χρήσης των πόρων, κοινωνικής ισότητας και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

Ο οικονομικός πυλώνας της βιωσιμότητας διασφαλίζει ότι οι οικονομικές δραστηριότητες διεξάγονται με τρόπο που διαφυλάσσει και προάγει τη μακροπρόθεσμη οικονομική ευημερία τόσο του πληθυσμού όσο και του περιβάλλοντος. Η οπτική της οικονομικής βιωσιμότητας περιλαμβάνει την υπεύθυνη διαχείριση των πόρων (φυσικών και παραγόμενων), την επιχειρηματική και εταιρική ευθύνη, την αποδοτικότητα και την καινοτομία του οικονομικού συστήματος και, σε επίπεδο επιχειρήσεων, τη μέριμνα για τον κοινωνικό αντίκτυπο και την ισότητα, τη δέσμευση για την προώθηση πολιτικών, προγραμμάτων και πρωτοβουλιών που αντιμετωπίζουν κρίσιμα κοινωνικά ζητήματα, όπως η φτώχεια, η ισότητα των φύλων, η πρόσβαση στην εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη, και η περιβαλλοντική βιωσιμότητα, τομείς στους οποίους μπορούν να προσφέρουν υποστήριξη ειδικές **βέλτιστες πρακτικές και εργαλεία**.

Η οικονομική διάσταση της βιωσιμότητας συνδέεται στενά με την περιβαλλοντική και την κοινωνική διάσταση. Αφενός, αφορά τους πόρους (για παράδειγμα, με την προώθηση φθηνής και καθαρής ενέργειας) και τον αντίκτυπο των οικονομικών μοντέλων στη διατήρηση των οικοσυστημάτων. Αφετέρου, αφορά την ανάγκη προώθησης σεναρίων χωρίς αποκλεισμούς για την προώθηση της αξιοπρεπούς εργασίας και της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

3.6

Κοινωνική διάσταση

Η κοινωνική διάσταση της βιωσιμότητας έχει άμεση σχέση με τους ανθρώπινους παράγοντες που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στην προώθηση ενός βιώσιμου συστήματος.

Πιο συγκεκριμένα, η έμφαση στην κοινωνική διάσταση της βιωσιμότητας σημαίνει αναθεώρηση των εννοιών της ευημερίας και της κοινωνικής ένταξης όλων των ανθρώπων που συμμετέχουν, άμεσα ή έμμεσα, σε ένα συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα.

Ο λόγος για τον οποίο απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή στην κοινωνική διάσταση της βιωσιμότητας είναι η συνειδητοποίηση ότι οι βιώσιμες δράσεις έχουν αντίκτυπο στις κοινότητες, έναν αντίκτυπο που μπορεί και πρέπει να είναι θετικός, καθώς και η ανάγκη απομάκρυνσης από το μοντέλο «χρήση-κατανάλωση-απόρριψη», το οποίο αντιμετωπίζει ορισμένους κοινωνικούς παράγοντες ως αναλώσιμα άτομα ή συλλογικότητες. Ο θετικός κοινωνικός αντίκτυπος που πρέπει να προκύψει από τις δράσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο της βιωσιμότητας πρέπει, επομένως, να προέρχεται όχι μόνο από τους θεσμούς που ασχολούνται με το θέμα αυτό, αλλά και από όλους τους φορείς που υλοποιούν δράσεις ικανές να επηρεάσουν την κοινωνία της οποίας αποτελούν μέρος.

Μερικά παραδείγματα του αντίκτυπου που μπορεί να έχει η κοινωνική εστίαση στη βιωσιμότητα είναι: η μείωση της φτώχειας σε διάφορες μορφές, η προώθηση αξιοπρεπών και χωρίς αποκλεισμούς μορφών απασχόλησης για όλους, η υποστήριξη της καλής υγείας και των πρακτικών που δεν υπονομεύουν την ευημερία των πολιτών, η προώθηση της συμπεριληπτικής και ποιοτικής εκπαίδευσης και η επιδίωξη της ισότητας των φύλων.

3.7

Κοινωνική επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο της βιωσιμότητας και της κυκλικής οικονομίας

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ορίζονται ως επιχειρηματικά μοντέλα με συγκεκριμένους κοινωνικούς στόχους, οι οποίοι εξυπηρετούν τους πρωταρχικούς τους σκοπούς. Σε αυτό το πλαίσιο, οι κοινωνικές επιχειρήσεις αναγνωρίζουν την οικονομική διάσταση της βιωσιμότητας και, ενώ από τη μία πλευρά επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των κερδών, από την άλλη εργάζονται για τη μεγιστοποίηση των οφελών για την κοινωνία και το περιβάλλον, επανεπενδύοντας τα κέρδη τους στη χρηματοδότηση κοινωνικά σημαντικών προγραμμάτων και δράσεων.

Όπως έχουμε δει, η βιωσιμότητα αποτελείται από διάφορες διαστάσεις που, αν και θεωρητικά μπορούν να διαχωριστούν, από πρακτική άποψη είναι αλληλένδετες. Για τον λόγο αυτό, μια κοινωνική επιχείρηση που επιθυμεί να ορίσει το πεδίο δράσης της στο πλαίσιο της βιωσιμότητας και του κοινωνικού αντίκτυπου, δεν μπορεί να παραβλέψει τον περιβαλλοντικό, κοινωνικό και οικονομικό αντίκτυπο των δράσεών της.

Από αυτή την άποψη, παρουσιάζει ενδιαφέρον μια σύντομη επισκόπηση της θεωρίας του Τριπλού Αποτελέσματος (Triple Bottom Line, TBL), ενός ευρέως αποδεκτού πλαισίου για τη μέτρηση και την αναφορά των κοινωνικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών επιδόσεων των επιχειρήσεων. Η προσέγγιση του Τριπλού Αποτελέσματος ενθαρρύνει τις εταιρείες να υιοθετούν μια ολιστική αντίληψη για τον συνολικό τους αντίκτυπο και να προετοιμάζονται καλύτερα για τις ραγδαίες αλλαγές του σύγχρονου κόσμου.

Εικόνα 16: Το Τριπλό Αποτέλεσμα. Πηγή: ESG Summit Europe, LinkedIn

Πρέπει να αναφερθεί ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις που εφαρμόζουν **κυκλικές λύσεις** αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες προκλήσεις στην επέκταση των δραστηριοτήτων τους (και, κατά συνέπεια, στην επέκταση του αντίκτυπού τους), διότι λειτουργούν σε ένα οικονομικό σύστημα που έχει σχεδιαστεί για ένα γραμμικό οικονομικό μοντέλο.

Ωστόσο, ακριβώς επειδή η κυκλική οικονομία αποτελεί ένα ολόενα και πιο επείγον, αλλά ταυτόχρονα ελάχιστα διερευνημένο ζήτημα στον τομέα της επιχειρηματικότητας, μπορεί να θεωρηθεί ως μια εξαιρετική ευκαιρία και ώθηση για καινοτομία, ιδιαίτερα σε τομείς που σήμερα απουσιάζουν από την οικονομική αγορά.

Το κοινωνικό δίκτυο των ενδιαφερόμενων μερών στο οποίο βασίζεται μια κοινωνική επιχείρηση μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην ανάπτυξη καινοτόμων μοντέλων και προτάσεων με κοινωνικό αντίκτυπο, λαμβάνοντας υπόψη κυκλικές και βιώσιμες δράσεις. Με αυτόν τον τρόπο, η μετάβαση από μια γραμμική σε μια κυκλική οικονομία θα ακολουθήσει μια προσέγγιση «από τη βάση προς την κορυφή», προωθώντας την ένταξη της κοινότητας και, υπό αυτή την έννοια, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη μιας οικονομίας χωρίς αποκλεισμούς, ξεκινώντας από τους ίδιους τους φορείς της αλλαγής.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις και οι δυνατότητές τους για καινοτομία μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη μιας μετασχηματιστικής αλλαγής από «τη βάση προς την κορυφή» σε διάφορους τομείς, μεταξύ άλλων μέσω της προώθησης μοντέλων κυκλικής οικονομίας και της διάδοσης άτυπων μορφών εκπαίδευσης βασισμένων σε βέλτιστες πρακτικές, καθώς και μέσω της προώθησης της αλλαγής ακόμη και σε ανώτερα επίπεδα.

Πράγματι, ενώ ο όρος «βιωσιμότητα» συχνά συνδέεται κυρίως με το περιβάλλον, έχει πλέον γίνει σαφές ότι οι βιώσιμες δράσεις επηρεάζουν εξίσου την οικονομική και την κοινωνική διάσταση. Η υποστήριξη και προώθηση βιώσιμων μοντέλων σημαίνει παραγωγή και διάχυση αξίας, καθώς και αντίσταση στα γραμμικά μοντέλα παραγωγής και κατανάλωσης, όπου η εγγενής αξία των προϊόντων – που ενσωματώνει οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική σημασία – συχνά παραγνωρίζεται ή απορρίπτεται.

Η βιωσιμότητα μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, οι οποίες, έχοντας τις ρίζες τους στην ανάλυση των αναγκών των ενδιαφερόμενων μερών σε μικροεπίπεδο, μπορούν να δουν τη βιωσιμότητα και την κυκλική οικονομία ως πεδία διεύρυνσης των δραστηριοτήτων τους (και του κοινωνικού τους αντίκτυπου). Αυτό μπορεί να συμβάλει στην κοινωνική και οικονομική ένταξη, την προάσπιση δικαιωμάτων και, γενικότερα, την προώθηση ορθών πρακτικών στον συγκεκριμένο τομέα.

Σε επίπεδο χάραξης πολιτικής, η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Ηνωμένα Έθνη επιδιώκουν την εφαρμογή κοινών στρατηγικών για την προώθηση της κυκλοφορίας βιώσιμων πρακτικών που αγκαλιάζουν όλες τις διαστάσεις της βιωσιμότητας, με στόχο την προώθηση καινοτόμου ανάπτυξης που σέβεται τις πιο ευάλωτες και παραμελημένες από τα παραδοσιακά μοντέλα ανάπτυξης πτυχές.

Αναφορές

AA.VV., Circular Economy, “Sustainability Guide”, 2023. [Διαθέσιμο στο: <https://sustainabilityguide.eu/sustainability/circular-economy/>].

AA.VV., Inclusive Loops: The Crucial Role of Social Enterprises in the Circular Economy, 2023. [Διαθέσιμο στο: <https://www.technoserve.org/wp-content/uploads/2023/12/Inclusive-Loops-Social-Enterprises-in-the-Circular-Economy-Report.pdf>].

Roma Dhanani, A Brief History of Sustainability, “Akepa”, 2022. [Διαθέσιμο στο: <https://thesustainableagency.com/blog/the-history-of-sustainability/>].

European Parliament, Circular economy: definition, importance and benefits. [Διαθέσιμο στο: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20151201STO05603/circular-economy-definition-importance-and-benefits>].

ESG Summit, “Beyond Profits: How the Triple Bottom Line Theory is Transforming Business for a Better World”, LinkedIn, 2023.

[Διαθέσιμο στο: <https://www.linkedin.com/pulse/beyond-profits-how-triple-bottom-line-theory-transforming>]

Graber, J. The pressure for regenerative economy, 2023. [Διαθέσιμο στο: <https://impact-festival.earth/en/regenerative-economy/>]

Nidumolu, R., Prahalad, C.K., and Rangaswami, M.R., Why Sustainability Is Now the Key Driver of Innovation, “Harvard Business Review”, 2009. [Διαθέσιμο στο: <https://hbr.org/2009/09/why-sustainability-is-now-the-key-driver-of-innovation>].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΤΕΤΡΑΠΛΗ ΕΛΙΚΑ Κανείς δεν έχει τα πάντα

ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Μέχρι το τέλος αυτού του κεφαλαίου, οι εκπαιδευόμενοι θα είναι σε θέση να κατανοήσουν τη σχέση μεταξύ της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας ως πλαισίου για την επίτευξη μιας δίκαιης μετάβασης και την προώθηση της βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Θα κατανοήσουν επίσης τον άμεσο αντίκτυπο της συνεργατικής καινοτομίας που προωθείται από την τετραπλή ελικοειδή οργάνωση, η οποία οδηγεί σε πενταπλές ελικοειδείς προσεγγίσεις που δίνουν έμφαση στην περιβαλλοντική δράση. Επιπλέον, οι εκπαιδευόμενοι θα αναγνωρίσουν την ανάγκη εφαρμογής πρακτικών στρατηγικών σε επίπεδο βάσης, «από τα κάτω προς τα πάνω», στις κοινότητες, παράλληλα με την ενσωμάτωση της διαθεματικής βασικής εκπαίδευσης για την υποστήριξη συστημικών και χωρίς αποκλεισμούς αλλαγών.

4.1

Η σχέση μεταξύ κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας

Η κοινωνική ένταξη και η βιώσιμη ανάπτυξη είναι δύο βασικές και αλληλένδετες έννοιες. Η κοινωνική ένταξη σημαίνει ότι κάθε άτομο έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει ισότιμα στην κοινωνία, ανεξάρτητα από το υπόβαθρο, την ταυτότητα, τις πεποιθήσεις ή την κατάστασή του. Από την άλλη, η βιώσιμη ανάπτυξη αναφέρεται στην προσπάθεια διατήρησης της ισορροπίας μεταξύ περιβαλλοντικής προστασίας, οικονομικής ευημερίας και κοινωνικής δικαιοσύνης, ώστε να διασφαλιστεί ένα βιώσιμο μέλλον για τις επόμενες γενιές.

Η σχέση μεταξύ κοινωνικής ένταξης και βιώσιμης ανάπτυξης είναι αμφίδρομη: η καθεμία μπορεί είτε να ενισχύσει είτε να υπονομεύσει την άλλη. Η προώθηση της κοινωνικής ένταξης συμβάλλει στη βιωσιμότητα, καθώς ενισχύει την ποικιλομορφία, την καινοτομία, την αλληλεγγύη και τη συμμετοχή των πολιτών. Αντίστοιχα, η επιδίωξη της βιώσιμης ανάπτυξης ενισχύει την κοινωνική ένταξη, προσφέροντας περισσότερη ισότητα, ευημερία, ασφάλεια και ποιότητα ζωής για όλους.

Ωστόσο, αν αγνοήσουμε ή παραβιάσουμε την κοινωνική ένταξη, μπορούμε να θέσουμε σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα, επειδή προκαλούμε περισσότερες συγκρούσεις, φτώχεια, αποκλεισμό και σπατάλη. Αν παραμελήσουμε ή υπονομεύσουμε τη βιωσιμότητα, μπορούμε να εμποδίσουμε την κοινωνική ένταξη, επειδή δημιουργούμε περισσότερη αδικία, ρύπανση, έλλειψη και ευπάθεια.

Επομένως, είναι σημαντικό να θεωρούμε και να προωθούμε την κοινωνική ένταξη και τη βιώσιμη ανάπτυξη ως τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Δεν είναι μόνο απαραίτητες για μια βιώσιμη κυκλική οικονομία, αλλά και για μια κοινωνική, δίκαιη, ηθική και ευαισθητοποιημένη κοινωνία.

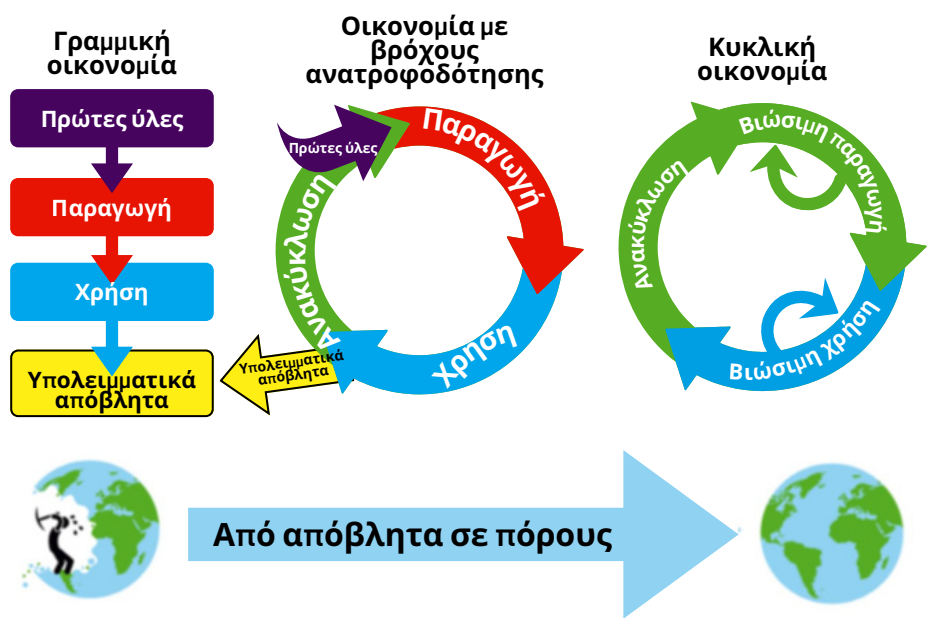
4.2

Το πλαίσιο των Κοινωνικο-Οικολογικών Συστημάτων

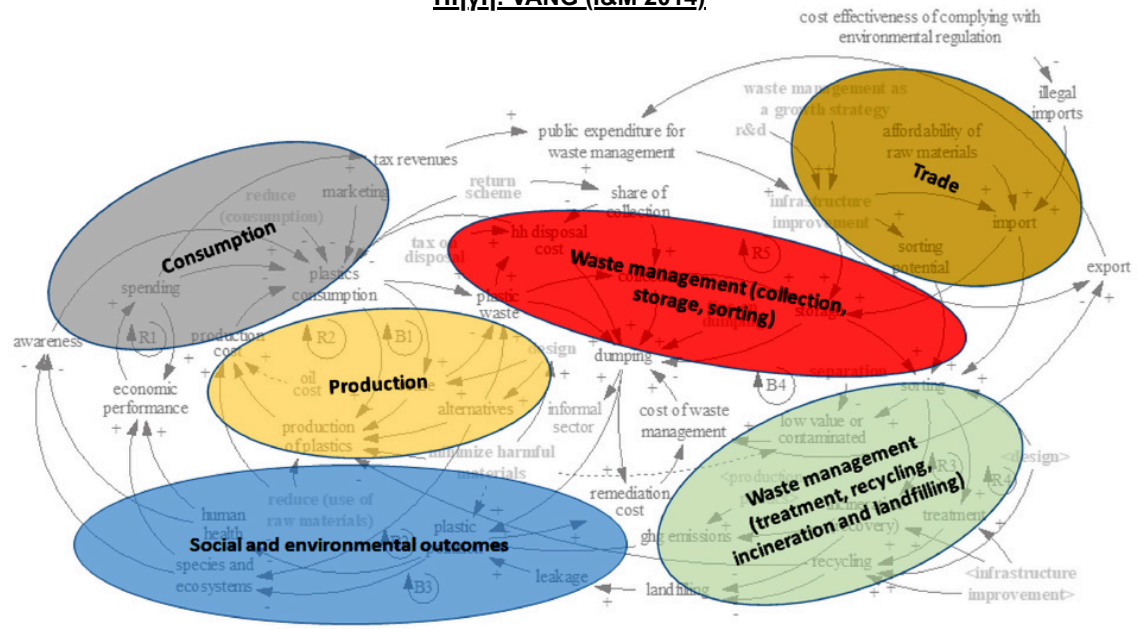
Κατά τον σχεδιασμό βιώσιμων λύσεων, το πλαίσιο των Κοινωνικο-Οικολογικών Συστημάτων (Social-Ecological Systems, SES) υπενθυμίζει την ανάγκη να λαμβάνουμε υπόψη τη δράση και τον αντίκτυπο της μέσα σε ένα ευρύ σύστημα πολύπλοκων αλληλεπιδράσεων μεταξύ κοινωνικών και οικολογικών συνιστωσών. Αναγνωρίζει ότι τα κοινωνικά και τα οικολογικά συστήματα είναι αλληλένδετα και αλληλοεξαρτώμενα, και ότι οι μεταβολές στο ένα μπορούν να επιφέρουν αλυσιδωτές επιπτώσεις στο άλλο [1]. Για τον λόγο αυτό, το μοντέλο της πενταπλής έλικας προϋποθέτει την εκ των προτέρων συνεργασία των τεσσάρων παραδοσιακών «ενδιαφερόμενων μερών» του κοινωνικού τομέα.

Τα (γραμμικά) συστήματα στα οποία ζουν οι κοινωνίες διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στον σχεδιασμό, τον εντοπισμό και την εφαρμογή βιώσιμων προτύπων κατανάλωσης και παραγωγής. Αυτό συνεπάγεται αλλαγές στη συμπεριφορά των καταναλωτών, στα επιχειρηματικά μοντέλα και στα κοινωνικά συστήματα που επηρεάζουν τα πρότυπα κατανάλωσης πόρων, την παραγωγή αποβλήτων και τις πρακτικές ανακύκλωσης, τα οποία με τη σειρά τους έχουν αντίκτυπο στα οικολογικά συστήματα. Η ικανότητα των κοινωνικών συστημάτων να προσαρμόζονται στις αρχές της κυκλικής οικονομίας συνεπάγεται αλλαγές στη συμπεριφορά των καταναλωτών, στις επιχειρηματικές πρακτικές και στα πλαίσια πολιτικής. Η ενίσχυση της προσαρμοστικής ικανότητας απαιτεί εκπαιδευτικά προγράμματα, ρυθμιστική υποστήριξη και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών για τη διευκόλυνση των κυκλικών πρακτικών.

Οι πρακτικές κυκλικής οικονομίας στοχεύουν στην ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και στην ανθεκτικότητα των κοινωνικο-οικολογικών συστημάτων. Μια σημαντική πτυχή του πλαισίου Κοινωνικο-Οικολογικών Συστημάτων είναι οι βρόχοι ανατροφοδότησης. Οι βρόχοι ανατροφοδότησης στο πλαίσιο SES μπορούν να παρατηρηθούν στην κυκλική ροή των υλικών εντός της οικονομίας. Θετικοί βρόχοι ανατροφοδότησης μπορούν να προκύψουν όταν αυξάνονται τα ποσοστά ανακύκλωσης, οδηγώντας σε μείωση της ζήτησης για πρώτες ύλες. Αρνητικοί βρόχοι ανατροφοδότησης μπορεί να προκύψουν όταν υπάρχουν προκλήσεις στις διαδικασίες ανακύκλωσης ή όταν τα κοινωνικά συστήματα αντιστέκονται στην υιοθέτηση πρακτικών κυκλικής οικονομίας.

Εικόνα 17α. Σύγκριση τριών τύπων οικονομίας: γραμμική, με βρόχους ανατροφοδότησης και κυκλική. Πηγή: VANG (I&M 2014).

Εικόνα 17β. Συστημική προσέγγιση που υιοθετήθηκε από τη Σύμβαση της Βασιλείας για τον έλεγχο των διασυνοριακών μεταφορών επικίνδυνων αποβλήτων και της διάθεσής τους.

Οι αλλαγές στα κοινωνικά συστήματα και στις επιχειρηματικές πρακτικές μπορούν να επηρεάσουν το ευρύτερο κοινωνικοοικολογικό τοπίο. Το πλαίσιο SES παρέχει μια ολιστική οπτική για την εξέταση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κοινωνικών συστημάτων και των συστημάτων της κυκλικής οικονομίας.

4.3

Το πλαίσιο της Θεωρίας του Κοινωνικού Κεφαλαίου

Η Θεωρία του Κοινωνικού Κεφαλαίου (Social Capital Theory) αποτελεί μια κοινωνιολογική και οικονομική έννοια που επικεντρώνεται στην αξία που προκύπτει από την ύπαρξη κοινοτήτων και κοινωνικών δικτύων, καθώς και από τους ισχυρούς κανόνες αμοιβαιότητας και αξιοπιστίας που τα διέπουν. Το κοινωνικό κεφάλαιο θεωρείται μορφή κεφαλαίου που δημιουργείται μέσα από τις κοινωνικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις. Τονίζει την ιδέα ότι τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν να προσφέρουν απτά οφέλη τόσο στα άτομα όσο και στις κοινότητες.

Σε περιόδους βαθιών, παραδειγματικών κοινωνικών αλλαγών, η εμπιστοσύνη είναι ζωτικής σημασίας, καθώς απαιτείται συνεργασία μεταξύ διαφόρων παραγόντων, όπως οι καταναλωτές, οι παραγωγοί και οι ανακυκλωτές. Το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να ενισχύσει αυτή τη συνεργασία, διευκολύνοντας την εφαρμογή πρακτικών κυκλικής οικονομίας πέρα από τα όρια των παραδοσιακών τομέων παραγωγής. Επιπλέον, η ικανότητα να σκέφτεται κανείς έξω από τα καθιερωμένα πλαίσια – πέρα από τη συμβατική προσέγγιση και τη δράση εντός του τομέα της ειδικότητάς του – μπορεί να αποφέρει προστιθέμενη αξία, η οποία δεν θα ήταν δυνατόν να προβλεφθεί εντός του παραδοσιακού πλαισίου εργασίας, τόσο στη μετάβαση προς την κοινωνική όσο και προς την κυκλική οικονομία.

Οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας επωφελούνται σημαντικά από ισχυρά κοινωνικά δίκτυα. Για παράδειγμα, οι κοινοτικές πρωτοβουλίες ανακύκλωσης στηρίζονται στις κοινωνικές σχέσεις για να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή και να διασφαλίσουν την αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων. Δίκτυα συνεργασίας μπορούν επίσης να προωθήσουν την κοινή χρήση και την επαναχρησιμοποίηση προϊόντων, ενισχύοντας την κυκλικότητα. Οι πρακτικές αυτές απαιτούν μια μετατόπιση των κοινωνικών αξιών προς τη βιωσιμότητα και την υπεύθυνη κατανάλωση. Το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στη διαμόρφωση αυτών των αξιών, διευκολύνοντας την αποδοχή και υιοθέτηση κυκλικών πρακτικών. Επιπλέον, περιλαμβάνουν την ενεργή δέσμευση των κοινοτήτων σε βιώσιμες συμπεριφορές, όπως η ανακύκλωση, η επαναχρησιμοποίηση και η μείωση των αποβλήτων. Το κοινωνικό κεφάλαιο ενθαρρύνει αυτήν τη συμμετοχή, καλλιεργώντας ένα αίσθημα συλλογικής ευθύνης.

4.4

Δέσμευση και συμμετοχή της κοινότητας

Η μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία συνιστά μια θεμελιώδη αλλαγή σε επίπεδο κοινωνίας. Στο επίκεντρο αυτού του μετασχηματισμού βρίσκεται η αναγνώριση ότι οι βιώσιμες πρακτικές πρέπει να υπερβαίνουν τις τεχνολογικές καινοτομίες και να περιλαμβάνουν την ενεργή συμμετοχή και συνεργασία των τοπικών κοινοτήτων. Η εμπλοκή των κοινοτήτων δεν αποτελεί απλώς μια στρατηγική επιλογή, αλλά μια ουσιαστική προϋπόθεση για την επιτυχία και τη βιωσιμότητα των πρωτοβουλιών κυκλικής οικονομίας. Η παρούσα εισαγωγή διερευνά τις βασικές διαστάσεις αυτής της σημασίας, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο η συμμετοχή της κοινότητας ενισχύει την ανάληψη ευθύνης εκ μέρους των εμπλεκόμενων, αξιοποιεί τη γνώση του τοπικού πλαισίου, ενθαρρύνει την αλλαγή συμπεριφοράς, συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας και ενισχύει την κοινωνική συνοχή. Κατανοώντας τον κεντρικό ρόλο των τοπικών κοινοτήτων, αποκτούμε μια σαφέστερη εικόνα για το πώς οι πρωτοβουλίες κυκλικής οικονομίας μπορούν να ενσωματωθούν στον κοινωνικό ιστό, θεμελιώνοντας μια διαρκή και ουσιαστική αλλαγή.

Η συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων σε πρωτοβουλίες κυκλικής οικονομίας καλλιεργεί το αίσθημα πρωτοβουλίας και ευθύνης. Όταν οι κοινότητες συμμετέχουν ενεργά στη λήψη αποφάσεων και στην υλοποίηση, μετατρέπονται σε ενδιαφερόμενα μέρη για την επιτυχία αυτών των πρωτοβουλιών. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερη προσήλωση στις πρακτικές της κυκλικής οικονομίας και στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα [8]. Οι τοπικές κοινότητες διαθέτουν πολύτιμες γνώσεις για το περιβάλλον, την κουλτούρα και τις ιδιαίτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν. Η συμμετοχή τους σε πρωτοβουλίες κυκλικής οικονομίας διασφαλίζει ότι οι στρατηγικές είναι προσαρμοσμένες στο τοπικό πλαίσιο, λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και αντιμετωπίζοντας τις ιδιόμορφες ανάγκες διαχείρισης και ανακύκλωσης αποβλήτων [9]. Επιπλέον, η συμμετοχή της κοινότητας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ευαισθητοποίηση και την προώθηση της αλλαγής των συμπεριφορών. Με τη συμμετοχή των κατοίκων σε εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις ευαισθητοποίησης, οι πρωτοβουλίες κυκλικής οικονομίας μπορούν να επηρεάσουν τα πρότυπα κατανάλωσης, τις συνήθειες διαλογής αποβλήτων και τις γενικότερες βιώσιμες πρακτικές.

Η εμπλοκή της κοινότητας σε νέες δραστηριότητες συνοδεύεται από ποικίλες προκλήσεις και παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη, όπως τα κενά στην επικοινωνία και την εκπαίδευση, καθώς και η ανάγκη εξισορρόπησης των τοπικών και παγκόσμιων συμφερόντων. Η αποτελεσματική συμμετοχή της κοινότητας προϋποθέτει σαφή και συνεχή επικοινωνία, καθώς και κατάλληλη εκπαιδευτική υποστήριξη. Κενά στην πληροφόρηση ή την κατανόηση μπορούν να παρεμποδίσουν την επιτυχία των πρωτοβουλιών κυκλικής οικονομίας. Συνεπώς, οι στρατηγικές οφείλουν να δίνουν προτεραιότητα στη διαφανή επικοινωνία και εκπαίδευση. Παράλληλα, είναι ζωτικής σημασίας να διασφαλιστεί μια ισορροπία ανάμεσα στις τοπικές ανάγκες και στους ευρύτερους περιβαλλοντικούς στόχους. Η συμμετοχή της κοινότητας πρέπει να περιλαμβάνει ουσιαστικούς διαλόγους που λαμβάνουν υπόψη τόσο τις άμεσες προτεραιότητες των πολιτών όσο και τους μακροπρόθεσμους στόχους των κυκλικών πρωτοβουλιών.

4.5

Τριπλή, τετραπλή, πενταπλή έλικα

Η Ιταλία και η Σαρδηνία αναζητούν διαρκώς καινοτόμες λύσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη, με ιδιαίτερη έμφαση στη συνέργεια μεταξύ των αρχών της κυκλικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, πραγματοποιήσαμε μια ανάλυση βασισμένη στο μοντέλο της πενταπλής έλικας, προκειμένου να διερευνήσουμε τη δυναμική της συνεργασίας μεταξύ των τεσσάρων βασικών, παραδοσιακών κοινωνικών τομέων (σε κάθετη κατεύθυνση, από κάτω προς τα πάνω και από πάνω προς τα κάτω): των κρατικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών, των επιχειρηματικών φορέων, των ιδρυμάτων γνώσης και της κοινωνίας των πολιτών/ΜΚΟ, με απώτερο στόχο τη βελτίωση του περιβάλλοντος διαβίωσης.

Ο σύνδεσμος μεταξύ κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας είναι ένα διεπιστημονικό πεδίο που διερευνά την αλληλεξάρτηση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών διαστάσεων στα οικονομικά συστήματα. Έχουν προταθεί διάφορα θεωρητικά πλαίσια για την κατανόηση και ανάλυση της σχέσης μεταξύ κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας, όπως το πλαίσιο κοινωνικο-οικολογικών συστημάτων [2], η θεωρία της κοινωνικής καινοτομίας [3], η Θεωρία του Κοινωνικού Κεφαλαίου [4], η Θεωρία των Θεσμών [5], η Προσέγγιση των Ικανοτήτων [6] και η Θεωρία των Κοινωνικών Δικτύων [7]. Παράλληλα με το πλαίσιο των κοινωνικο-οικολογικών συστημάτων (SES), η θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου συμβάλλει επίσης στην ανάλυση και την απόδειξη της σχέσης μεταξύ της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας.

Τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά ιδρύματα της Ιταλίας συμβάλλουν ενεργά στην ενίσχυση της συνεργασίας, διεξάγοντας μελέτες που εστιάζουν στη διασταύρωση της κυκλικής οικονομίας με την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Αυτά τα εκπαιδευτικά κέντρα διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διάδοση της γνώσης, την προώθηση της καινοτομίας και την εκπαίδευση εξειδικευμένων επαγγελματιών. Τα ακαδημαϊκά ιδρύματα της Σαρδηνίας συμμετέχουν επίσης ενεργά στην έρευνα, προσφέροντας μια τεκμηριωμένη βάση γνώσεων για τις ιδιαίτερες προκλήσεις της περιοχής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το Τμήμα Υγειονομικής και Περιβαλλοντικής Μηχανικής του Πανεπιστημίου του Κάλιαρι, υπό την καθοδήγηση του Aldo Muntoni, και το Τμήμα Γεωργίας του Πανεπιστημίου του Σάσσαρι, με επικεφαλής τον Pierpaolo Roggero· δύο ενδεικτικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο οι διανοούμενοι της Σαρδηνίας, μέσα από πληθώρα έργων – συμπεριλαμβανομένων και διεθνών συνεργασιών – προωθούν μια πιο βιώσιμη προσέγγιση.

Σημαντικές προσπάθειες καταβάλλονται και από τα σχολεία, τα οποία, παρότι δεν διαθέτουν ειδικό μάθημα αφιερωμένο στη βιωσιμότητα, αξιοποιούν το μάθημα της Αγωγής του Πολίτη για να υφάνουν το εκπαιδευτικό και διαμορφωτικό νήμα που θα καθοδηγήσει τις μελλοντικές γενιές στο να συνδυάσουν την περιβαλλοντική με την κοινωνική ευαισθητοποίηση.

Στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, η αλληλεπίδραση μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών και των τομέων της κυκλικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ιταλία και τη Σαρδηνία σκιαγραφεί μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα εικόνα. Παρά τις συνεχιζόμενες νομοθετικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο τρίτος τομέας, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και οι ενώσεις στην Ιταλία έχουν διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο ως καταλύτες της αλλαγής και ως υποστηρικτές βιώσιμων πολιτικών.

Το μεταβαλλόμενο νομικό πλαίσιο δημιουργεί προκλήσεις για τον τρίτο τομέα στην Ιταλία. Παρ' όλα αυτά, οι ΜΚΟ και οι ενώσεις παραμένουν ανθεκτικοί υποστηρικτές, αντιμετωπίζοντας τις πολυπλοκότητες και προσαρμόζοντας τις στρατηγικές τους προκειμένου να συνεχίσουν να προωθούν βιώσιμους σκοπούς.

Αυτή η ανθεκτικότητα αντανακλά την αταλάντευτη δέσμευση της κοινωνίας των πολιτών στην προώθηση θετικών αλλαγών, σε τέτοιο βαθμό ώστε να θεωρείται η πραγματική κινητήρια δύναμη πίσω από την προώθηση βιώσιμων πολιτικών.

4.6

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, η διασταύρωση της κοινωνικής με την κυκλική οικονομία διαμορφώνει ένα δυναμικό και αλληλένδετο πλαίσιο για την προώθηση μιας βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Η επιτακτική ανάγκη αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προκλήσεων, σε συνδυασμό με την αναγνώριση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, έχει ενισχύσει την υιοθέτηση των αρχών της κυκλικής οικονομίας. Σχεδιασμένη για τη βελτιστοποίηση της χρήσης των πόρων και τη μείωση των αποβλήτων, η κυκλική οικονομία συνδέεται στενά με τις κοινωνικές δυναμικές, αναδεικνύοντας τη σημασία της συμπερίληψης, της κοινοτικής ευημερίας και της υπεύθυνης κατανάλωσης.

Η κατανόηση της σχέσης μεταξύ κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας είναι επιτακτική για πολλούς λόγους. Προσφέρει μια ολιστική προσέγγιση στη βιωσιμότητα, αντιμετωπίζοντας ταυτόχρονα τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές διαστάσεις. Η ενσωμάτωση των αρχών και των δύο μοντέλων μεγιστοποιεί τις θετικές επιπτώσεις, αξιοποιώντας τις κυκλικές πρακτικές για την επίτευξη κοινωνικών στόχων, όπως η δημιουργία θέσεων εργασίας, η ενδυνάμωση των κοινοτήτων και η μείωση της φτώχειας. Αυτή η διασταύρωση συμβάλλει καθοριστικά στη μείωση των ανισοτήτων, προτάσσοντας την ένταξη στην απασχόληση και την ενεργή συμμετοχή των κοινοτήτων, προωθώντας έτσι μια πιο δίκαιη και ισόρροπη κατανομή των οφελών στην κοινωνία.

Η ευημερία της κοινότητας ενισχύεται μέσω της ενσωμάτωσης του μοντέλου της κοινωνικής και του μοντέλου της κυκλικής οικονομίας, μέσω της συμμετοχής των τοπικών κοινοτήτων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και μέσω της προώθησης βιώσιμων πρακτικών. Οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας, όπως η ανακύκλωση και η ανακατασκευή, δημιουργούν νέες ευκαιρίες απασχόλησης, συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη και στην ανθεκτικότητα απέναντι στους οικονομικούς κραδασμούς. Η δέσμευση των καταναλωτών διευκολύνεται μέσω της κατανόησης της αλληλεξάρτησης μεταξύ της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας και της προώθησης υπεύθυνων καταναλωτικών συνθηκών.

Η ανάπτυξη πολιτικών γίνεται πιο αποτελεσματική με την αναγνώριση της αλληλεξάρτησης των στόχων της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας, οδηγώντας σε νομοθετικά πλαίσια που υποστηρίζουν τόσο την περιβαλλοντική βιωσιμότητα όσο και την κοινωνική ευημερία. Επιπλέον, η ενσωμάτωση ευθυγραμμίζεται με τους παγκόσμιους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, τονίζοντας την αλληλεξάρτηση της περιβαλλοντικής προστασίας και της κοινωνικής προόδου.

Τα θεμέλια της συμπεριληπτικής ανάπτυξης εδράζονται στις αρχές της κοινωνικής οικονομίας, όπου οι οργανισμοί δίνουν προτεραιότητα σε κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους, υπερβαίνοντας τα στενά κερδοσκοπικά κίνητρα. Φορείς όπως οι συνεταιρισμοί, οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και οι κοινωνικές επιχειρήσεις λειτουργούν με βάση αξίες όπως η κοινωνική αλληλεγγύη, η κοινωνική δικαιοσύνη και η βιωσιμότητα. Ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας στην ενίσχυση της κοινοτικής ανάπτυξης και στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων είναι πολυδιάστατος, περιλαμβάνοντας την ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την προώθηση βιώσιμων επιχειρηματικών πρακτικών.

Οι αρχές και οι πρακτικές της κυκλικής οικονομίας, όπως έχουν περιγραφεί, παρέχουν ένα στρατηγικό οικονομικό μοντέλο που στοχεύει στην ελαχιστοποίηση των αποβλήτων και στη μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας των πόρων. Βασικές αρχές, όπως ο σχεδιασμός με γνώμονα τη μακροζωία, τα συστήματα κλειστού βρόχου και η συνεργασία, συμβάλλουν στη δημιουργία ενός αναγεννητικού συστήματος. Η ενσωμάτωση της ψηφιοποίησης και η υιοθέτηση της σύγχρονης τεχνολογίας ενισχύουν περαιτέρω την αποτελεσματικότητα των πρακτικών της κυκλικής οικονομίας.

Στον τομέα της κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας, θεωρητικά πλαίσια όπως το Πλαίσιο Κοινωνικο-Οικολογικών Συστημάτων και η Θεωρία του Κοινωνικού Κεφαλαίου προσφέρουν πολύτιμα εργαλεία για την ανάλυση της αλληλεξάρτησης μεταξύ κοινωνικών και οικολογικών συστημάτων. Τα εν λόγω πλαίσια φωτίζουν τη δυναμική, τις αλληλεπιδράσεις και τους κύκλους ανατροφοδότησης που διαμορφώνονται ανάμεσα στα συστήματα της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας, προσφέροντας χρήσιμες ενδείξεις για τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες.

Η συμμετοχή της κοινότητας αναδεικνύεται ως θεμελιώδες στοιχείο στη μετάβαση προς μια κυκλική οικονομία. Η ενεργή εμπλοκή των τοπικών κοινοτήτων ενισχύει την ευθύνη των εμπλεκόμενων μερών, αξιοποιεί τη γνώση του τοπικού πλαισίου, προάγει την αλλαγή συμπεριφοράς, συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας και ενδυναμώνει την κοινωνική συνοχή. Ωστόσο, για να είναι αποτελεσματική, η συμμετοχή αυτή απαιτεί σαφή και διαφανή επικοινωνία, κατάλληλη εκπαίδευση και μια ευαίσθητη ισορροπία μεταξύ τοπικών προτεραιοτήτων και παγκόσμιων στόχων.

Ουσιαστικά, ο συνδυασμός της κοινωνικής και της κυκλικής οικονομίας προσφέρει μια οδό προς ένα πιο βιώσιμο, ανθεκτικό και συμπεριληπτικό μέλλον. Αναγνωρίζοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ των οικονομικών δραστηριοτήτων, της κοινωνικής ευημερίας και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, μπορούμε να χαράξουμε τον δρόμο προς μια ολοκληρωμένη και διαρκή θετική αλλαγή.

Σε διάλογο με τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, οι οργανισμοί προσπαθούν να θεσπίσουν νομοθετικά πλαίσια που υποστηρίζουν πρωτοβουλίες κυκλικής οικονομίας και δημιουργούν ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Η υποστήριξη της κοινωνίας των πολιτών υπερβαίνει τον ρόλο της συνηγορίας και επεκτείνεται στην παροχή πρακτικής βοήθειας προς τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Οι ΜΚΟ και οι ενώσεις συνεργάζονται ενεργά με κοινωνικούς επιχειρηματίες, προσφέροντας καθοδήγηση, ευκαιρίες δικτύωσης και πρόσβαση σε πόρους που ενισχύουν τις δυνατότητές τους για επιτυχία. Αυτή η συνεργατική προσέγγιση ενδυναμώνει τη συμβιωτική σχέση μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών και του αναπτυσσόμενου τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Επιπλέον, μέσω κινημάτων βάσης, εκστρατειών ευαισθητοποίησης και εκπαιδευτικών προγραμμάτων, οι ΜΚΟ και οι διάφορες ενώσεις επηρεάζουν τη συμπεριφορά των καταναλωτών, προωθώντας μια κουλτούρα ενσυνείδητης κατανάλωσης που συνάδει με τις αρχές της κυκλικής οικονομίας.

Στη Σαρδηνία, οι τοπικές κοινότητες αναδεικνύονται ως βασικοί εταίροι στην ενσωμάτωση της κυκλικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Η αποδοχή των κοινωνικών επιχειρήσεων ως κινητήριων μοχλών θετικού κοινωνικού και περιβαλλοντικού αντικτύπου καταδεικνύει την εγγενή σύνδεση μεταξύ αυτών των επιχειρήσεων και της ευημερίας της κοινότητας.

Ο περίπλοκος «χορός» μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών και των τομέων της κυκλικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ιταλία και τη Σαρδηνία αναδεικνύει τη μετασχηματιστική δύναμη της συλλογικής δράσης. Παρά τις νομοθετικές προκλήσεις, οι ΜΚΟ, οι ενώσεις και οι τοπικές κοινότητες διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση ενός πιο βιώσιμου και χωρίς αποκλεισμούς μέλλοντος. Οι προσπάθειές τους δεν προωθούν απλώς την αλλαγή, αλλά υποστηρίζουν έμπρακτα και συνεργάζονται στενά με κοινωνικές επιχειρήσεις, εδραιώνοντας έτσι τη θέση της κοινωνίας των πολιτών ως έναν δυναμικό και αναντικατάστατο εταίρο στη μετάβαση προς μια κοινωνία με βαθύτερη κοινωνική και περιβαλλοντική συνείδηση.

Αναφορές

- [1] Geels, F. W. (2002). "Technological transitions as evolutionary reconfiguration processes: a multi-level perspective and a case-study." *Research Policy*, 31(8-9), 1257-1274.
- [2] Berkes, F., & Folke, C. (Eds.). (1998). *Linking Social and Ecological Systems: Management Practices and Social Mechanisms for Building Resilience*. Cambridge University Press, New York.
- [3] Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., & Sanders, B. (2007). *Social Innovation: What It Is, Why It Matters, and How to Accelerate It* (Report, with support from Oxford Said Business School's Skoll Centre for Social Entrepreneurship). The Young Foundation.
- [4] Putnam, R. D. (1993). "The Prosperous Community: Social Capital and Public Life." *The American Prospect*, 13, 35-42.
- [5] Scott, W. R. (2001). *Institutions and organizations* (2nd ed.). Sage Publications.
- [6] Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.
- [7] Wasserman, S., & Faust, K. (1994). *Social network analysis: Methods and applications*. Cambridge University Press
- [8] Haignier, N., & Hoffman, A. J. (2014). "The New Heretics: Hybrid Organizations and the Challenges They Present to Corporate Sustainability." *Journal of Organization & Environment*, 27(3), 223–241.
- [9] West, P., & Carrier, J. G. (2004). "Ecotourism and authenticity: Getting away from it all?" *Current Anthropology*, 45(4), 483–498.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

**Προς τη βιωσιμότητα και την
ανθεκτικότητα:
Εκπαίδευση, κοινωνική
οικονομία και πράσινες
θέσεις εργασίας**

ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο, θα μάθετε πώς διδάσκεται σήμερα η κυκλική οικονομία στο πλαίσιο της τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, πώς έχει εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου το διδακτικό περιεχόμενο που σχετίζεται με αυτήν, ποια εμπόδια εξακολουθούν να εμποδίζουν την κυκλική οικονομία να αποκτήσει πιο εξέχουσα θέση στην τυπική εκπαίδευση και ποιες θα πρέπει να είναι οι κατευθυντήριες αρχές για τη διδασκαλία της σε κοινωνικά περιθωριοποιημένους ενήλικες. Στο δεύτερο μέρος, θα εξοικειωθείτε με την τυπική και μη τυπική διδασκαλία της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη, και ιδίως στις έξι χώρες-εταίρους, την Κύπρο, τη Γερμανία, την Ιταλία, την Ολλανδία, την Πολωνία και τη Σλοβακία, μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αξιοσημείωτες διαφορές ως προς την έμφαση, το βάθος και τη μεθοδολογία, αντανακλώντας τα διαφορετικά επίπεδα δέσμευσης και αντίληψης. Αυτό ακολουθείται από μια επισκόπηση των διαθέσιμων διαδικτυακών πόρων και ερευνητικών πηγών. Στο τελευταίο μέρος, θα μάθετε περισσότερα για τον ρόλο που είναι πιθανό να διαδραματίσουν οι δεξιότητες της κυκλικής οικονομίας στις μελλοντικές αγορές εργασίας. Οι κυκλικές θέσεις εργασίας – ευκαιρίες απασχόλησης που συμβάλλουν στην κυκλική οικονομία μέσω πρακτικών όπως η ανακύκλωση, η επισκευή, η κοινή χρήση και η βιώσιμη παραγωγή – κερδίζουν έδαφος, ωστόσο η εφαρμογή του κυκλικού μετασχηματισμού σε παγκόσμιο επίπεδο παραμένει άنيση. Ορισμένες χώρες προχωρούν γρήγορα, υποστηριζόμενες από ισχυρά πλαίσια πολιτικής και τη συμμετοχή της βιομηχανίας, ενώ άλλες υστερούν λόγω διαρθρωτικών, οικονομικών ή πολιτικών προκλήσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι ζωτικής σημασίας να υιοθετήσουμε μια πρωτότυπη σκέψη – αμφισβητώντας τα συμβατικά μοντέλα και διερευνώντας καινοτόμες, μη συμβατικές ιδέες για την παγκόσμια ανάπτυξη – προκειμένου να κατανοήσουμε πραγματικά και να προωθήσουμε τη μετάβαση προς ένα βιώσιμο κυκλικό μέλλον.

5.1

Εισαγωγή

Η εκπαίδευση στην κυκλική οικονομία είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων που απαιτούνται για τη μετάβαση από ένα γραμμικό σε ένα κυκλικό μοντέλο. Απαιτεί έμφαση στην πρακτική και επαγγελματική μάθηση, στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και στη δια βίου μάθηση σε διάφορους τομείς. Οι κυκλικές θέσεις εργασίας απαιτούν συχνά περισσότερη εμπειρία και εξειδικευμένη κατάρτιση, ιδίως σε δραστηριότητες όπως η διαλογή, η επισκευή και ο επανασχεδιασμός. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι εργοδότες πρέπει να ενσωματώσουν τις γνώσεις για τα κυκλικά επιχειρηματικά μοντέλα στα προγράμματα σπουδών τους, προκειμένου να καλυφθεί το χάσμα των «βαθιών δεξιοτήτων». Το χάσμα αυτό είναι πιο έντονο στις χώρες με χαμηλότερο εισόδημα, όπου οι επενδύσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση είναι μικρότερες. Η ανάπτυξη ολοκληρωμένων προγραμμάτων χαρτογράφησης δεξιοτήτων και επανεκπαίδευσης αποτελεί πρόκληση λόγω του ευρέος φάσματος των κυκλικών τομέων και δραστηριοτήτων. Ειδικότερα, υπάρχει ανάγκη για καλύτερη κατανόηση των δεξιοτήτων που απαιτούνται για τεχνικούς τομείς όπως η ανακατασκευή, ιδίως στις χώρες με χαμηλό εισόδημα.

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τις προκλήσεις και τις δυνατότητες ενσωμάτωσης της εκπαίδευσης για την κυκλική οικονομία στα τυπικά και μη τυπικά εκπαιδευτικά συστήματα, ιδίως στην Ευρώπη. Παρά το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει προτεραιότητα στην κυκλική οικονομία από το 2015, αυτή εξακολουθεί να υποεκπροσωπείται στα προγράμματα σπουδών. Η έννοια της κυκλικής οικονομίας εισάγεται συχνά μέσω του ευρύτερου πλαισίου της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη (ΕΑΑ), αλλά η ενσωμάτωσή της είναι συνήθως επιφανειακή, καθώς η κυκλική οικονομία αναφέρεται επιφανειακά, χωρίς να της δίνεται ουσιαστική έμφαση. Η ΕΑΑ, που υποστηρίζεται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, δίνει έμφαση στη βιώσιμη ανάπτυξη, αλλά δεν δίνει σαφή και πρακτική έμφαση στην κυκλική οικονομία, γεγονός που περιπλέκει την ενσωμάτωσή της στην εκπαίδευση.

Στην τυπική εκπαίδευση, η κυκλική οικονομία διδάσκεται κυρίως έμμεσα, μέσω της ΕΑΑ, ενώ η παρουσία της στις εθνικές πολιτικές, τα προγράμματα σπουδών και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών παραμένει άنيση. Η απουσία εξειδικευμένων και λεπτομερών προγραμμάτων σπουδών, καθώς και η εστίαση σε γενικότερα ζητήματα βιωσιμότητας, έχει ως αποτέλεσμα οι εκπαιδευόμενοι να μην αποκτούν επαρκή και εις βάθος κατανόηση των αρχών της κυκλικής οικονομίας. Ανεξάρτητες αξιολογήσεις δείχνουν ότι η ΕΑΑ – συμπεριλαμβανομένης της κυκλικής οικονομίας – αντιμετωπίζεται συχνά ως ένα πρόσθετο και όχι ως αναπόσπαστο μέρος των εκπαιδευτικών συστημάτων. Αυτό οδηγεί σε περιορισμένη ποιότητα περιεχομένου και σε μέτρια πρόοδο όσον αφορά την ουσιαστική εφαρμογή της εκπαίδευσης για την κυκλική οικονομία.

Εικόνα 18: Εκπαίδευση για ένα βιώσιμο μέλλον

Η έννοια της κυκλικής οικονομίας παραμένει σε εξέλιξη και συχνά αμφισβητείται, με συνεχιζόμενες συζητήσεις γύρω από την πραγματική της βιωσιμότητα και τις δυνατότητες πρακτικής εφαρμογής. Αν και αρχικά προωθήθηκε από επαγγελματίες και υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, μόλις πρόσφατα άρχισε να εδραιώνεται στον ακαδημαϊκό χώρο, οδηγώντας σε μια πιο συστηματική και πολύπλευρη προσέγγιση. Ωστόσο, αυτή η αυξανόμενη πολυπλοκότητα, σε συνδυασμό με τις διαφορετικές ερμηνείες που περιβάλλουν την έννοια, έχει ενισχύσει την επιφυλακτικότητα ως προς την πλήρη ενσωμάτωσή της στα προγράμματα σπουδών.

Στην πράξη, η εκπαίδευση για την κυκλική οικονομία συχνά πραγματοποιείται από μεμονωμένους εκπαιδευτικούς και σχολεία, παρά από εθνικές ή περιφερειακές πολιτικές. Αυτή η προσέγγιση «από τη βάση προς την κορυφή» έχει οδηγήσει σε ανομοιογενείς εφαρμογές, με κάποιους εκπαιδευτικούς να αξιοποιούν πρακτικές δραστηριότητες, όπως εκδρομές και βιωματική μάθηση, για τη διδασκαλία των αρχών της κυκλικής οικονομίας. Ωστόσο, απουσιάζουν συστηματικά δεδομένα για τις μεθόδους διδασκαλίας, ενώ μεγάλο μέρος του διαθέσιμου εκπαιδευτικού υλικού είναι παρωχημένο ή δεν ανταποκρίνεται στις σύγχρονες προσεγγίσεις και εξελίξεις γύρω από την έννοια της κυκλικής οικονομίας.

Το παρόν κεφάλαιο επισημαίνει επίσης τις προκλήσεις της διδασκαλίας της κυκλικής οικονομίας σε ενήλικες, ιδίως σε όσους διατρέχουν κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Η αποτελεσματική εκπαίδευση ενηλίκων στην κυκλική οικονομία απαιτεί την κατανόηση του υπόβαθρου των εκπαιδευομένων, συμπεριλαμβανομένης της προηγούμενης γνώσης και των μαθησιακών ικανοτήτων τους, καθώς και τη χρήση συμπεριληπτικών και πρακτικών μεθόδων διδασκαλίας. Προτείνεται η χρήση τοπικών πόρων και παραδειγμάτων από την πραγματική ζωή, ώστε οι έννοιες της κυκλικής οικονομίας να γίνουν πιο κατανοητές και ελκυστικές για τους ενήλικες εκπαιδευόμενους.

Σε γενικές γραμμές, παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί στην ενσωμάτωση της κυκλικής οικονομίας στην εκπαίδευση, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά εμπόδια, όπως χρονικοί και δημοσιονομικοί περιορισμοί, έλλειψη τεχνογνωσίας και απουσία σαφώς καθορισμένου προγράμματος σπουδών. Για να είναι πιο αποτελεσματική η εκπαίδευση στην κυκλική οικονομία, πρέπει να διακρίνεται σαφώς από την ευρύτερη εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα και να προσαρμόζεται στις συγκεκριμένες ανάγκες των διάφορων ομάδων εκπαιδευόμενων, ιδίως στη μη τυπική εκπαίδευση και την εκπαίδευση ενηλίκων.

Η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη δίνει προτεραιότητα στον άνθρωπο έναντι του κέρδους, εστιάζοντας στα συλλογικά συμφέροντα και τους κοινωνικούς στόχους. Με σχεδόν 2,8 εκατομμύρια οργανισμούς που απασχολούν 13,6 εκατομμύρια άτομα, η κοινωνική οικονομία αποκτά πολιτική ορατότητα, ιδίως όσον αφορά την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή. Η εκπαίδευση στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας ποικίλλει στην Ευρώπη. Χώρες όπως η Γερμανία και η Ολλανδία έχουν θεσπίσει προγράμματα τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, ενώ άλλες, όπως η Κύπρος και η Σλοβακία, βρίσκονται ακόμη στο στάδιο της ανάπτυξης των προσεγγίσεών τους. Διαδικτυακές πλατφόρμες, όπως η Coursera, και πόροι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΟΟΣΑ προσφέρουν πρόσθετες ευκαιρίες μάθησης. Παρά τις περιφερειακές διαφορές, η σημασία της εκπαίδευσης στην κοινωνική οικονομία αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο.

5.2

Η κυκλική οικονομία στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση

Έχετε ακούσει ή διαβάσει, παρακολουθήσει ραδιοφωνική εκπομπή ή podcast, ή δει κάποιο τηλεοπτικό πρόγραμμα για μια χώρα ή ένα σχολείο όπου η κυκλική οικονομία διδάσκεται ως αυτόνομο μάθημα; Πολύ απίθανο, έτσι δεν είναι; Ίσως έχετε ήδη συναντήσει παραδείγματα μεμονωμένων σχολείων ή εκπαιδευτικών που οργάνωσαν μια μαθησιακή δραστηριότητα σχετική με την κυκλική οικονομία ή με κάποιο συγγενικό θέμα, όπως η βιώσιμη ανάπτυξη. Ίσως, πάλι, να είχατε την ευκαιρία να συμμετάσχετε σε μια εκπαιδευτική επίσκεψη σε μια κυκλική επιχείρηση, όπως μια εταιρεία ανακύκλωσης. Ή μπορεί να έχετε παρευρεθεί σε κάποια εκδήλωση που διοργανώθηκε από τοπικούς ακτιβιστές της κυκλικής οικονομίας, ή να έχετε επισκεφθεί κάποιον χώρο που διαχειρίζονται. Ίσως. Στην πραγματικότητα, αυτή η εικόνα συνοψίζει την τρέχουσα κατάσταση της διδασκαλίας της κυκλικής οικονομίας στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Στο πρώτο μέρος, θα προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε γιατί συμβαίνει αυτό, παρά το γεγονός ότι η κυκλική οικονομία αποτελεί κεντρικό στόχο της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 2015.

Αν, ως εκπαιδευτές ενηλίκων, σας ζητούσαν να διδάξετε σε μια ομάδα ατόμων που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό, τι είναι η κυκλική οικονομία και πώς μπορούν να εφαρμοστούν οι αρχές της στην πράξη, πώς θα προσεγγίζατε το έργο σας; Θα ξεκινούσατε από το μηδέν ή θα αναζητούσατε πρώτα – στο διαδίκτυο, στην τοπική σας κοινότητα ή αλλού – αν κάποιος άλλος έχει ήδη αναπτύξει χρήσιμες ιδέες και πρακτικές; Και τελικά, πού θα μπορούσατε να τις βρείτε και ποια θα ήταν η πιο αποτελεσματική προσέγγιση; Στο δεύτερο μέρος, θα εξετάσουμε συνοπτικά ποιες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις είναι πιο υποσχόμενες και ποιες λιγότερο αποτελεσματικές.

5.3

Η κυκλική οικονομία στις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές και τα προγράμματα σπουδών

Στην προσχολική, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η κυκλική οικονομία συναντάται κυρίως στο πλαίσιο του διαθεματικού παιδαγωγικού πλαισίου της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ), το οποίο ξεκίνησε και προωθείται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης – ορισμένη στην έκθεση Brundtland (1987) ως «ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες» – βασίζεται σε δύο βασικές αρχές: την καταπολέμηση της φτώχειας και την αναγνώριση των περιορισμών που επιβάλλουν η τεχνολογία και η κοινωνική οργάνωση στην ικανότητα του περιβάλλοντος να ανταποκρίνεται στις παρούσες και μελλοντικές ανάγκες. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης εντάχθηκε στη διεθνή ατζέντα με την Ατζέντα 21, κατά τη Διάσκεψη του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, και στη συνέχεια ενσωματώθηκε στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα κατά τη Δεκαετία της «Εκπαίδευσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη» (2005–2014). Το 2015, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ενέκρινε την ΕΑΑ ως υποστόχο 4.7 του Στόχου 4 («Ποιοτική Εκπαίδευση») των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), ορίζοντας ότι μέχρι το 2030 θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι όλοι οι μαθητές αποκτούν τις γνώσεις και τις δεξιότητες που απαιτούνται για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Στη Γερμανία, για παράδειγμα, η προσπάθεια ενσωμάτωσης της ΕΑΑ οδήγησε, ήδη από το 1998, στη δημοσίευση ενός κατευθυντήριου πλαισίου που περιέγραφε τη σχεδιαζόμενη μετάβαση από τα προηγούμενα εκπαιδευτικά πλαίσια της περιβαλλοντικής και της παγκόσμιας μάθησης προς την ΕΑΑ. Σε αυτό το κείμενο, η κυκλική οικονομία αναφέρεται – χωρίς περαιτέρω επεξήγηση – ως ένα από τα βασικά ζητήματα που σχετίζονται με την οικονομική διάσταση της ΕΑΑ, μαζί με την οικολογική παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, την ελαχιστοποίηση της κατανάλωσης ενέργειας, την εσωτερικευση των εξωτερικών περιβαλλοντικών κόστους, την κοινωνική ισότητα, τη διαχείριση των ροών υλικών και την υποκατάσταση. Το 2007, μια αναθεωρημένη εκδοχή του κατευθυντήριου πλαισίου, εμπλουτισμένη με συγκεκριμένες συστάσεις, υιοθετήθηκε από τη Μόνιμη Επιτροπή των Υπουργών Παιδείας των 16 ομόσπονδων κρατιδίων – οι οποίοι, στη Γερμανία, έχουν την κύρια ευθύνη για την εκπαιδευτική πολιτική – και το 2015 επικαιροποιήθηκε, ώστε να ενσωματώσει τους ΣΒΑ. Το 2019, οι κατευθυντήριες γραμμές για την ΕΑΑ στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, το πολυπληθέστερο κρατίδιο της Γερμανίας με πληθυσμό συγκρίσιμο με τον μέσο όρο των κρατών-μελών της ΕΕ, περιλαμβάνουν την κυκλική οικονομία ως χαρακτηριστικό παράδειγμα διδασκαλίας της οικονομικής διάστασης της ΕΑΑ.

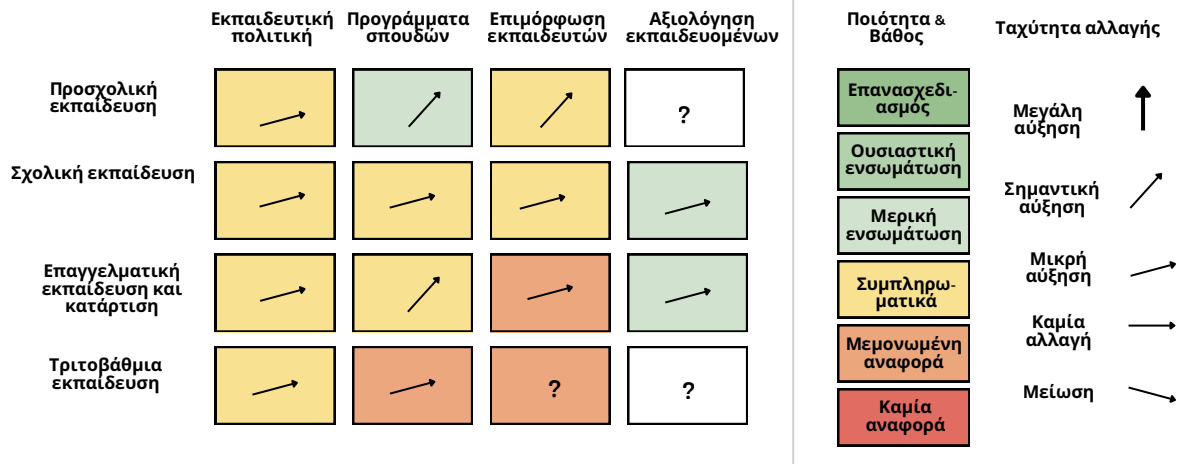

Εικόνα 19: Διαστάσεις της ΕΑΑ και επιλεγμένο θεματικό περιεχόμενο στις κατευθυντήριες γραμμές για την ΕΑΑ της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, Γερμανία. Προσαρμοσμένο από τις προαναφερθείσες κατευθυντήριες γραμμές.

Τα οικονομικά ζητήματα συνδέονται άμεσα με τα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης, σε αλληλεπίδραση με τη χρήση των φυσικών πόρων. Εξετάζουν τις μορφές και τις συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής δικτύωσης και των αλυσίδων αξίας που αυτή δημιουργεί, τις επιπτώσεις της κατανάλωσης πεπερασμένων πρώτων υλών, καθώς και τις τεχνολογικές δυνατότητες ή τη σημασία και τις μορφές αξιοποίησης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Επιπλέον, στο πλαίσιο αυτής της διάστασης περιλαμβάνονται στρατηγικές που σχετίζονται με μια προληπτική οικονομία, την οικονομία του κύκλου ζωής και το δίκαιο εμπόριο. (Ministerium für Schule und Bildung Nordrhein-Westfalen 2019, σ. 19· μετάφραση και έμφαση του συγγραφέα).

Σε πρώτο επίπεδο, η εκπαιδευτική πολιτική φαίνεται να έχει αλλάξει ελάχιστα τα τελευταία είκοσι χρόνια: η κυκλική οικονομία συνεχίζει να αντιμετωπίζεται ως μέρος της ΕΑΑ. Η επίσημη παρακολούθηση της προόδου στην εφαρμογή της ΕΑΑ βασίζεται στις αυτοαξιολογήσεις των χωρών με βάση τέσσερις δείκτες (ΣΒΑ 4.7.1), οι οποίοι αποσκοπούν στη μέτρηση του βαθμού ενσωμάτωσης της ΕΑΑ α) στις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές, β) στα προγράμματα σπουδών, γ) στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών και δ) στην αξιολόγηση των εκπαιδευόμενων. Οι δείκτες αυτοί αποτιμώνται σε κλίμακα από 0 έως 1 και συνοδεύονται από την καταγραφή παραδειγμάτων βέλτιστων πρακτικών.

Στο παράδειγμα της Γερμανίας, οι τέσσερις δείκτες έχουν πρόσφατα αναφερθεί ότι έχουν φθάσει στα επίπεδα 1,0, 0,904, 0,95 και 0,917, σύμφωνα με στοιχεία που δημοσίευσε η Ομοσπονδιακή Στατιστική Υπηρεσία της χώρας. Αντίθετα, ανεξάρτητες αξιολογήσεις, όπως αυτή των Holst et alii (2023), οι οποίες βασίζονται σε ανάλυση επίσημων εγγράφων σε συνδυασμό με αξιολογήσεις εμπειρογνομόνων, παρουσιάζουν μια πιο δυσόιωνη εικόνα. Οι συγγραφείς επισημαίνουν ότι αυτή η εικόνα ευθυγραμμίζεται με τα δεδομένα και από άλλες χώρες: συνολικά, η Εκπαίδευση για την Κυκλική Οικονομία έχει εισαχθεί κυρίως ως «πρόσθετο» στοιχείο, δηλαδή ως περιεχόμενο μεσαίας έως χαμηλής ποιότητας, που συχνά λειτουργεί ως συμπλήρωμα σε εκπαιδευτικούς στόχους ή απαιτήσεις που, κατά τα άλλα, παραμένουν σχεδόν αμετάβλητοι. Η πρόοδος που καταγράφηκε μεταξύ 2017 και αρχών του 2022 χαρακτηρίζεται ως μέτρια (βλ. εικόνα 20 παρακάτω).

Εικόνα 20: Η κατάσταση και η πρόοδος της εφαρμογής της ΕΑΑ στο γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα. Τα χρώματα και τα βέλη αναπαριστούν τις στρογγυλοποιημένες μέσες αξιολογήσεις εξωτερικών εμπειρογνομόνων αναφορικά με την ποιότητα και το βάθος της εφαρμογής, καθώς και με την ταχύτητα των αλλαγών. Δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για την αξιολόγηση των μαθητών στην προσχολική εκπαίδευση, ενώ δεν αξιολογήθηκαν στοιχεία για την αξιολόγηση των φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η ταχύτητα των αλλαγών δεν ήταν δυνατό να εκτιμηθεί για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ούτε για την αξιολόγηση φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, λόγω έλλειψης επαρκών δεδομένων (δηλώνεται με ερωτηματικό).

Η κυκλική οικονομία φαίνεται να εμπίπτει στην κατηγορία «μεμονωμένη αναφορά» σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής, δεδομένης της έλλειψης πληροφοριών στα έγγραφα πολιτικής. Δεν υπάρχουν λεπτομερή προγράμματα σπουδών για την κυκλική οικονομία, είτε για μαθητές είτε για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ή τουλάχιστον δεν είναι διαθέσιμα στο κοινό. Αυτό ισχύει και για τον ρόλο της εκπαίδευσης στους εθνικούς χάρτες πορείας για την κυκλική οικονομία που έχουν δημοσιευθεί από και για πολλές ευρωπαϊκές χώρες από το 2016. Παρότι τονίζουν τον βασικό ρόλο που αναμένεται να διαδραματίσει η εκπαίδευση στη μετάβαση προς την κυκλική οικονομία, οι χάρτες αυτοί είναι ελλιπείς όσον αφορά τις πρακτικές λεπτομέρειες (βλέπε, για παράδειγμα, τον χάρτη πορείας του ΟΟΣΑ για τη Σλοβακία από το 2022). Πριν εξετάσουμε την κατάσταση των τρεχουσών διδακτικών πρακτικών, θα πρέπει επομένως να απαντήσουμε σε ένα άλλο ανοιχτό ερώτημα: τι σημαίνει στην πραγματικότητα ο όρος «κυκλική οικονομία»;

5.4

Κυκλική οικονομία – μια έννοια αμφισβητούμενη και εξελισσόμενη

Αν και οι πρόδρομες έννοιες της κυκλικής οικονομίας – όπως η προσέγγιση «από την κούνια στην κούνια», η οικονομία της απόδοσης, η βιομημητική, η βιομηχανική οικολογία, ο αναγεννητικός σχεδιασμός και η γαλάζια οικονομία – χρονολογούνται, σε ορισμένες περιπτώσεις, περισσότερο από μισό αιώνα, η κυκλική οικονομία ως αυτόνομο ακαδημαϊκό πεδίο μελέτης είναι σχετικά πρόσφατη. Οι πρώτες επιστημονικές δημοσιεύσεις υπήρξαν σποραδικές, με τον όγκο των ερευνών και των ακαδημαϊκών εργασιών να αυξάνεται σημαντικά μόνο κατά τη δεκαετία του 2010.

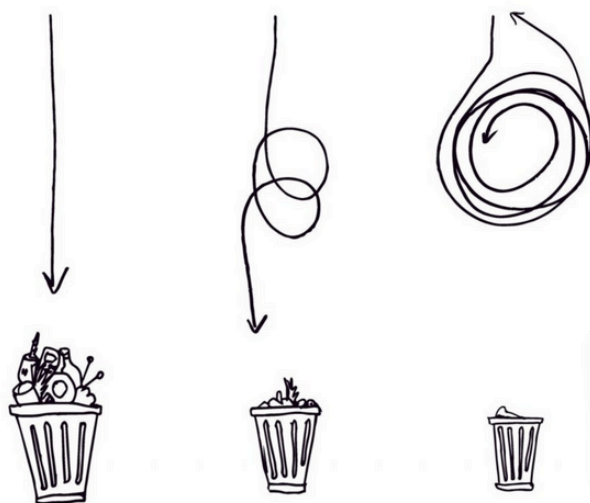
Πράγματι, η πρώτη, συχνά ενθουσιώδης προώθηση της κυκλικής οικονομίας ήταν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας των επαγγελματιών του τομέα, δηλαδή των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, του επιχειρηματικού τομέα, των επιχειρηματικών συμβούλων, των εμπορικών ενώσεων και των ιδρυμάτων, και όχι των ακαδημαϊκών ερευνητών. Αυτό εξηγεί, για παράδειγμα, τον τεράστιο όγκο της γκρίζας βιβλιογραφίας και τη φύση του μεγαλύτερου μέρους του απλοποιημένου διδακτικού υλικού που χρησιμοποιείται (βλ. Εικόνα 21).

Εικόνα 21: Από την απλότητα στην πολυπλοκότητα. Παραδείγματα γραφικών αναπαραστάσεων των βασικών αρχών της κυκλικής οικονομίας (Πηγές από πάνω προς τα κάτω: Anew®, Rapp Nilsen 2019, Ellen MacArthur Foundation, Kirchherr et alii 2017, Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος 2019)

ΓΡΑΜΜΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗΣ

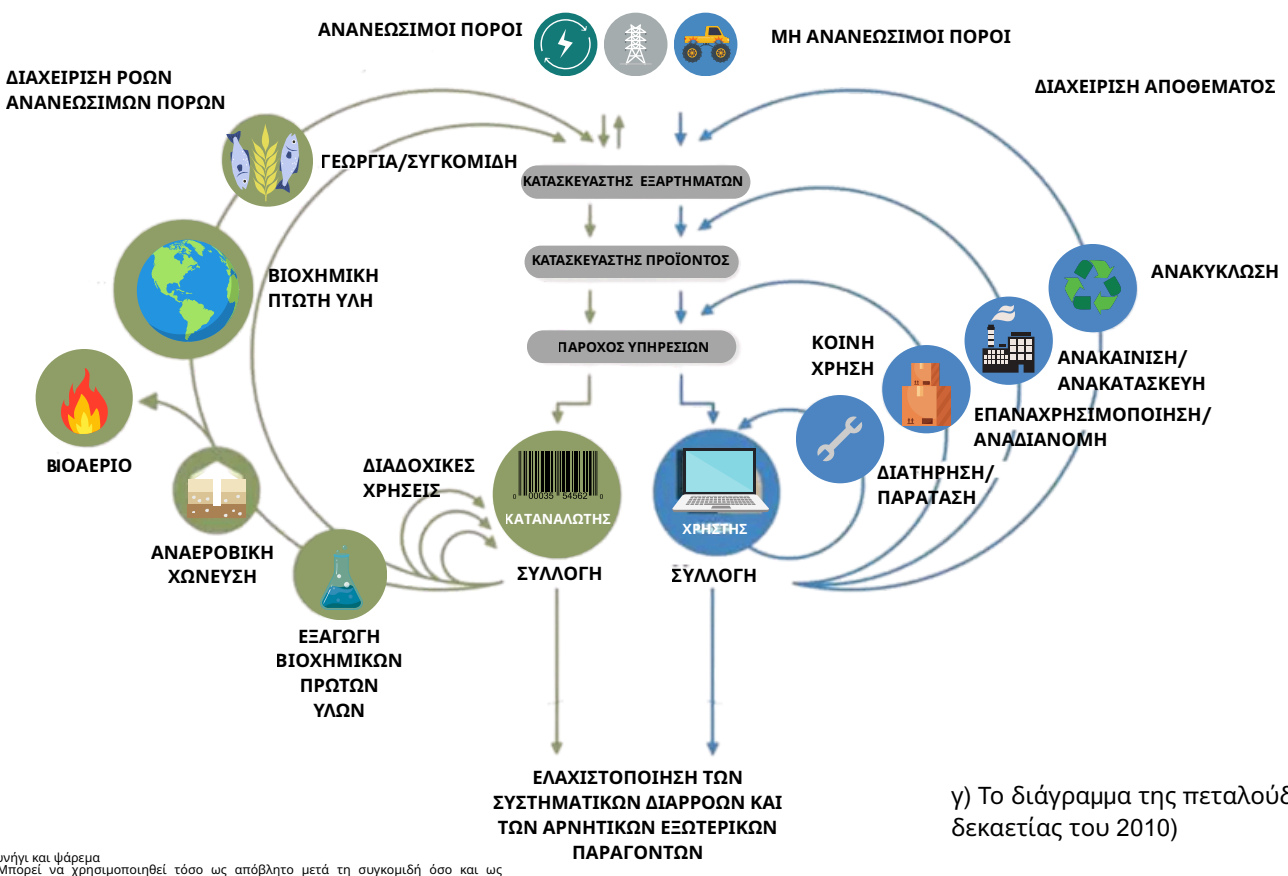
ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

α) Από τη γραμμική στην κυκλική οικονομία (μέσα της δεκαετίας του 1970)

β) Τα 3 «R» και η ιεράρχηση των αποβλήτων (δεκαετία του 1980)

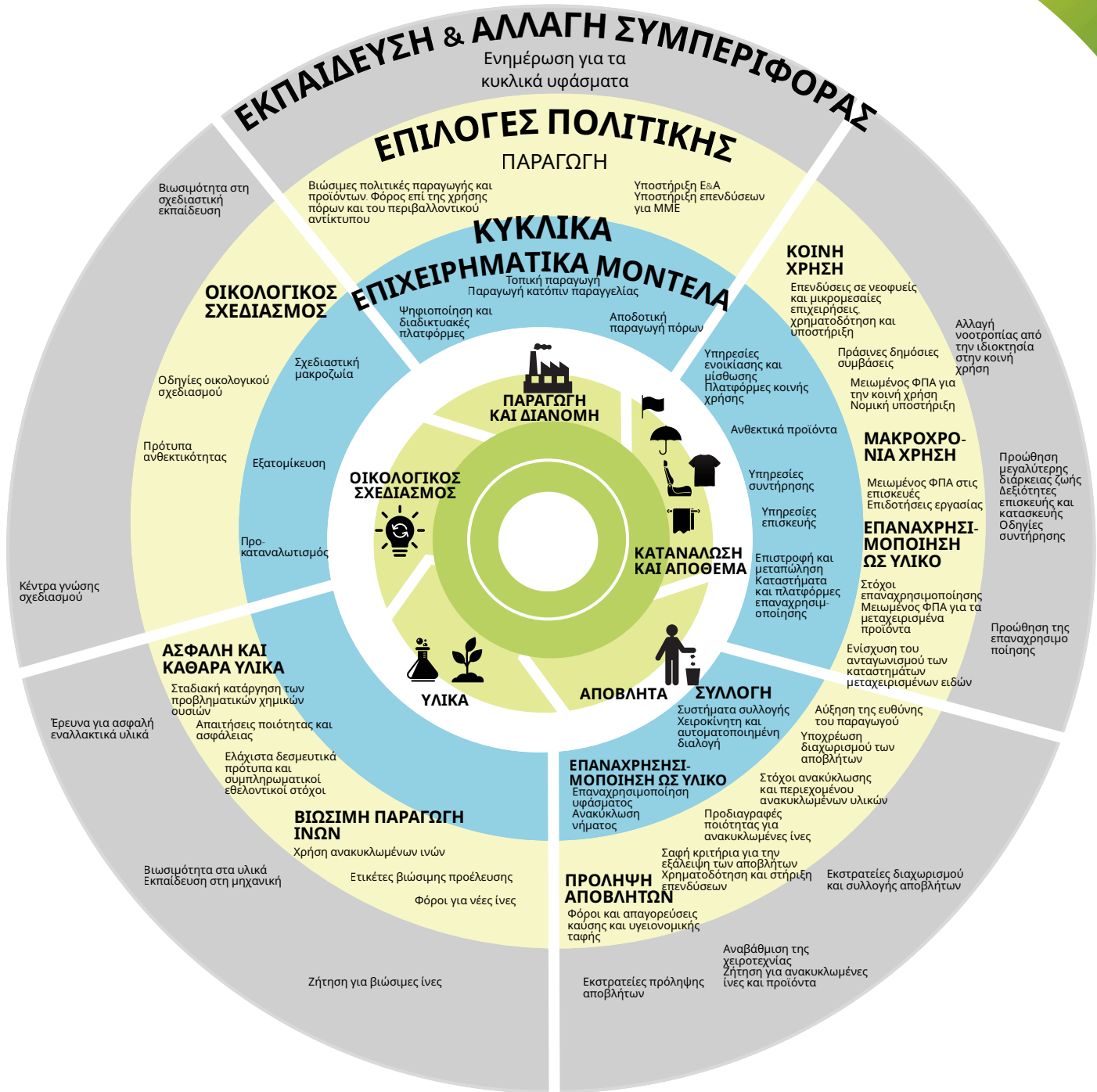
γ) Το διάγραμμα της πεταλούδας (αρχές της δεκαετίας του 2010)

¹Κυνήγι και ψάρεμα
² Μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο ως απόβλητο μετά τη συγκομιδή όσο και ως απόβλητο μετά την κατανάλωση.

Κυκλική οικονομία
Αύξηση της κυκλικότητας
Γραμμική οικονομία

Εξυπνότερη χρήση και κατασκευή προϊόντων		Στρατηγικές	
R0 Άρνηση	Κατάργηση ενός προϊόντος, είτε με την εγκατάλειψη της λειτουργίας του είτε με την προσφορά της ίδιας λειτουργίας με ένα ριζικά διαφορετικό προϊόν		
R1 Αναθεώρηση	Εντατικοποίηση της χρήσης του προϊόντος (π.χ. μέσω κοινής χρήσης του προϊόντος)		
R2 Μείωση	Αύξηση της αποδοτικότητας στην κατασκευή ή τη χρήση των προϊόντων με τη μείωση της κατανάλωσης φυσικών πόρων και υλικών		
R3 Επαναχρησιμοποίηση	Επαναχρησιμοποίηση από άλλο καταναλωτή ενός απορριφθέντος προϊόντος που βρίσκεται ακόμη σε καλή κατάσταση και πληροί την αρχική του λειτουργία		
R4 Επισκευή	Επισκευή και συντήρηση ελαττωματικού προϊόντος, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην αρχική του λειτουργία		
R5 Αναπαλαίωση	Επαναφορά και προσαρμογή ενός παλαιού προϊόντος στα σημερινά δεδομένα		
R6 Επανακατασκευή	Χρήση μερών από απορριφθέντα προϊόντα σε ένα νέο προϊόν με την ίδια λειτουργία		
R7 Νέα χρήση	Χρήση απορριφθέντος προϊόντος ή τμημάτων αυτού σε νέο προϊόν με διαφορετική λειτουργία		
R8 Ανακύκλωση	Επεξεργασία υλικών για την απόκτηση της ίδιας (υψηλής) ή χαμηλότερης ποιότητας		
R9 Ανάκτηση	Αποτέφρωση υλικών με ανάκτηση ενέργειας		

δ) Το πλαίσιο «R» (2017)

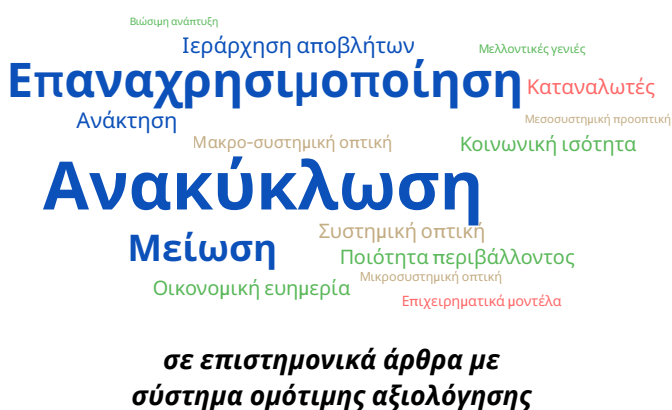
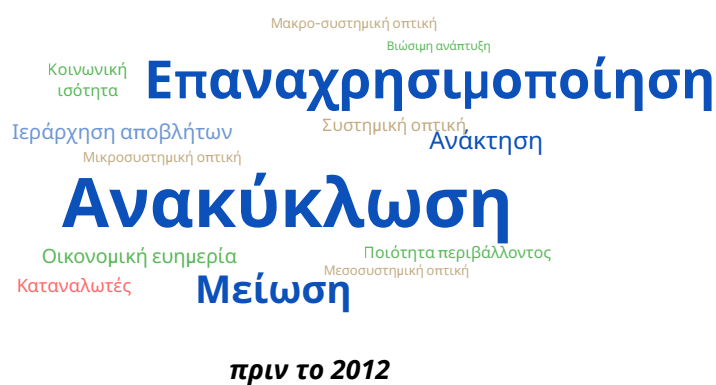

ε) Τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα στην κυκλική οικονομία της Ευρώπης (2019)

Αν εξετάσουμε τις πρακτικές ρίζες της κυκλικής οικονομίας, θα διαπιστώσουμε ότι συνδέονται στενά με τη διαχείριση των αποβλήτων και την ανακύκλωση. Στη Γερμανία, για παράδειγμα, ο συντηρητικός υπουργός Περιβάλλοντος Klaus Törfel (1987–1994) υπήρξε ένας από τους πρώτους πολιτικούς που υποστήριξαν ενεργά την κυκλική οικονομία. Οι πρωτοβουλίες του οδήγησαν στην υλοποίηση καινοτόμων προγραμμάτων ανακύκλωσης και στην ψήφιση του νόμου για την κυκλική οικονομία και τα απόβλητα το 1994, ο οποίος αντικατέστησε τον προηγούμενο νόμο για τα απόβλητα. Ακολούθησε ο νόμος για την κυκλική οικονομία του 2012, ο οποίος επικαιροποιήθηκε το 2020. Ο νομικός ορισμός της κυκλικής οικονομίας σε αυτά τα κείμενα επικεντρώνεται κυρίως στην επεξεργασία αποβλήτων, με βασικό στόχο την προώθηση της κυκλικής οικονομίας προς όφελος της διαφύλαξης των φυσικών πόρων και της προστασίας των ανθρώπων και του περιβάλλοντος κατά την παραγωγή και τη διαχείριση των αποβλήτων.

Αφότου σημαντικοί φορείς χάραξης πολιτικής, όπως το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ και η Ευρωπαϊκή Ένωση, υιοθέτησαν τη μετάβαση προς μια κυκλική οικονομία ως βασικό στόχο πολιτικής στις αρχές της δεκαετίας του 2010, η χρηματοδότηση της ακαδημαϊκής έρευνας αυξήθηκε σημαντικά και οι ερευνητές άρχισαν να συμβάλλουν ενεργά στη διαμόρφωση και εξέλιξη της έννοιας. Αυτή η εξέλιξη είχε πολλαπλές συνέπειες. Με τον χαρακτηριστικό τρόπο της ακαδημαϊκής προσέγγισης, οι επιστήμονες επιχειρήσαν να αναπτύξουν έναν πιο συστηματικό, ολοκληρωμένο – και κατά συνέπεια πιο σύνθετο – ορισμό της κυκλικής οικονομίας. Παράλληλα, άλλοι ερευνητές άσκησαν θεμελιώδη κριτική σε βασικές παραδοχές του κυκλικού μοντέλου, επικαλούμενοι επιστημονικά επιχειρήματα όπως οι αρχές της θερμοδυναμικής και τα όρια των συστημάτων, ή επισημαίνοντας αβάσιμους ισχυρισμούς αναφορικά με τα οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά του οφέλη. Το αποτέλεσμα ήταν η διαμόρφωση κριτικά αποκλινουσών και πολιτικά διχαστικών ερμηνειών του τι πραγματικά σημαίνει κυκλική οικονομία.

Αν και η αντίθεση μεταξύ ακαδημαϊκών ερευνητών και επαγγελματιών κλάδων δεν πρέπει να υπερτονίζεται, είναι δυνατό να διακρίνουμε σήμερα τρεις βασικές στάσεις απέναντι στην κυκλική οικονομία: μια σκεπτικιστική προσέγγιση, που αμφισβητεί τη βιωσιμότητά της· μια ριζοσπαστική, που υποστηρίζει βαθιές οικολογικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις – και οι δύο κυρίως εντοπίζονται στον ακαδημαϊκό χώρο· και μια ρεφορμιστική προσέγγιση, που εκπροσωπείται κυρίως από επαγγελματικούς κλάδους και χαρακτηρίζεται από μια πιο συγκρατημένη στάση απέναντι στα αβέβαια οικονομικά οφέλη. Επιπλέον, άρθρα ανασκόπησης της ερευνητικής βιβλιογραφίας επισημαίνουν ότι η κυκλική οικονομία, ως επιστημονικό πεδίο, βρίσκεται ακόμη σε φάση διαμόρφωσης και ότι η πλειονότητα των μελετών εστιάζει σε τεχνικές προσεγγίσεις. Αυτές επικεντρώνονται κυρίως στην αρχή και στο τέλος του κύκλου ζωής (όπως ο σχεδιασμός προϊόντων και η διαχείριση αποβλήτων) και συχνά προσεγγίζονται από εταιρική σκοπιά. Η ανακύκλωση είναι η πιο συχνά αναφερόμενη στρατηγική (R-strategy), ακολουθούμενη από την ανακατασκευή, την επισκευή και, σε πολύ μικρότερο βαθμό, την επαναχρησιμοποίηση. Αντίθετα, οι φάσεις του μέσου κύκλου ζωής, όπως η κατανάλωση, παραμένουν υπομελετημένες, παρότι διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην επιτυχία της κυκλικής μετάβασης. Ο τομέας της επινόησης κυκλικών επιχειρηματικών μοντέλων είναι επίσης σχετικά νέος και χαρακτηρίζεται από απουσία συναίνεσης, ειδικά σε ό,τι αφορά καινοτόμες, βιώσιμες πρακτικές που αποκλίνουν από το συμβατικό επιχειρηματικό μοντέλο. Τέλος, όπως επισημαίνουν αρκετοί μελετητές, τα βασικά εμπόδια για τη μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία δεν είναι τεχνολογικά, αλλά πολιτισμικά· πιο συγκεκριμένα, εντοπίζονται στη χαμηλή ευαισθητοποίηση και το περιορισμένο ενδιαφέρον των καταναλωτών, καθώς και στην επιφυλακτική εταιρική κουλτούρα.

Ορίζοντας την κυκλική οικονομία

Σε μια μελέτη που ανέλυσε 114 ορισμούς, οι οποίοι προέρχονταν από ποικιλία πηγών – από επιστημονικές δημοσιεύσεις με αξιολόγηση από ομοτίμους έως έγγραφα πολιτικής και εκθέσεις επαγγελματιών – οι συγγραφείς (Kirchherr et al., 2017) εντόπισαν μια σειρά βασικών στοιχείων, επιχειρώντας να καταλήξουν σε έναν «ορισμό που θα μπορούσε ιδανικά να χρησιμεύσει ως εννοιολογική βάση για μελλοντική έρευνα σχετικά με το θέμα»:

Το πλαίσιο «R» και η ιεράρχηση των αποβλήτων. Η πιο γνωστή βασική αρχή της κυκλικής οικονομίας είναι πιθανότατα το πλαίσιο των «R», το οποίο παρουσιάζεται συχνά με τη μορφή των τριών ή τεσσάρων «R»: μείωση (reduce), επαναχρησιμοποίηση (reuse), ανακύκλωση (recycle) και ανάκτηση (recover) – ορισμένοι συγγραφείς επεκτείνουν αυτό το πλαίσιο σε έως και εννέα «R». Αυτές οι πρακτικές ιεραρχούνται σύμφωνα με τη σειρά προτεραιότητας για τη διαχείριση αποβλήτων και προτείνονται ως εναλλακτικές λύσεις στο παραδοσιακό γραμμικό μοντέλο οικονομίας, στο οποίο τα υλικά θεωρούνται ότι έχουν περιορισμένη διάρκεια ζωής. Το πλαίσιο των «R» προσφέρει έναν δομημένο τρόπο σκέψης για το πώς τα υλικά θα πρέπει να διαχειρίζονται κατά την παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση.

Επίπεδα συστημάτων. Η δεύτερη βασική αρχή είναι η συστημική προσέγγιση, η οποία αφορά μια θεμελιώδη και όχι απλώς σταδιακή αλλαγή, σε τρία αλληλοσυνδεδεμένα επίπεδα: μακροεπίπεδο (πόλη, περιφέρεια, κράτος και υπερεθνικοί σχηματισμοί), μεσοεπίπεδο (οικολογικά βιομηχανικά πάρκα), και μικροεπίπεδο (προϊόντα και υπηρεσίες, επιχειρήσεις και καταναλωτές). η οποία απαιτείται για τη μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία.

Στόχοι της κυκλικής οικονομίας. Είναι οι ίδιοι με τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης και πρέπει να επιτευχθούν ταυτόχρονα σε τρεις διαστάσεις: ποιότητα του περιβάλλοντος, οικονομική ευημερία και κοινωνική ισότητα, χωρίς να διακυβεύονται οι ανάγκες των μελλοντικών γενεών.

Επιχειρηματικά μοντέλα και καταναλωτές ως κινητήριες δυνάμεις της μετάβασης. Με την πάροδο του χρόνου (πριν και μετά το 2012), η αναφορά στο πλαίσιο των «R» και στην ιεράρχηση των αποβλήτων μειώθηκε, ενώ η συστημική προσέγγιση κερδίζει συνεχώς έδαφος. Η οπτική των συστημάτων καταγράφεται στο 29% των ορισμών πριν το 2012 και στο 47% μετά, μαζί με την ενίσχυση του μεσοεπιπέδου, πιθανόν λόγω της διάδοσης του ορισμού της κυκλικής οικονομίας ως βιομηχανικού συστήματος, που προωθεί το Ίδρυμα Ellen MacArthur. Παρά το γεγονός ότι τα 4 «R» αποτελούν μέρος του επίσημου ορισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εμφανίζονται μόνο στο 6-7% των ορισμών, ενώ τα 3 «R» καταγράφονται στο 35-40% και ο συνδυασμός «επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση» στο 23% των περιπτώσεων, με παρόμοια συχνότητα (25%) και στους ορισμούς των επαγγελματιών. Η ανακύκλωση είναι το R που εμφανίζεται πιο συχνά (79%), ακολουθούμενη από την επαναχρησιμοποίηση (74-75%) και τη μείωση (54-55%). Στο 6-7% των ορισμών, η ανακύκλωση είναι το μόνη R που αναφέρεται. Η έννοια της ιεράρχησης των αποβλήτων εντοπίζεται μόνο στο 30% των ορισμών, ενώ στους ορισμούς των επαγγελματιών το ποσοστό πέφτει στο 11%, γεγονός που υποδηλώνει μια πιο επιλεκτική προσέγγιση απέναντι στο πλαίσιο των R – πιθανόν επειδή όροι όπως «μείωση» συσχετίζονται με μείωση κατανάλωσης (ή πωλήσεων), και συνεπώς, με επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης. Μόνο το 12% των ορισμών περιλαμβάνει ρητή αναφορά στη βιώσιμη ανάπτυξη, ενώ μόλις το 23% περιλαμβάνει τις τρεις διαστάσεις της, με την οικονομική ευημερία να είναι η συχνότερα αναφερόμενη (46% συνολικά και 53% στους επαγγελματίες), ακολουθούμενη από την ποιότητα του περιβάλλοντος (37-38%). Η κοινωνική ισότητα υπολείπεται σημαντικά (18-20%) και μόνο ένας ορισμός κάνει αναφορά στις μελλοντικές γενιές. Τέλος, τα επιχειρηματικά μοντέλα εμφανίζονται μόλις στο 11% των ορισμών (και 14% στους επαγγελματίες), ενώ η κατανάλωση αναφέρεται μόνο σε έναν στους πέντε. Για γραφική απεικόνιση των παραπάνω ευρημάτων, βλ. τα Wordles στην προηγούμενη σελίδα.

Συνοψίζοντας, η θεωρία της κυκλικής οικονομίας μοιάζει περισσότερο με «ναρκοπέδιο» παρά με ένα ολοκληρωμένο και ενοποιημένο σώμα γνώσεων. Δεν προκαλεί έκπληξη, επομένως, το γεγονός ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, οι σχεδιαστές προγραμμάτων σπουδών, οι εκπαιδευτικοί και άλλοι φορείς του εκπαιδευτικού τομέα εμφανίζονται διστακτικοί ή και δυσκολεύονται να ενσωματώσουν την κυκλική οικονομία στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Μήπως, όμως, η Φινλανδία δείχνει τον δρόμο; (βλ. παρακάτω)

Η Φινλανδία ως πρότυπο;

Στην Ευρώπη, η Φινλανδία θεωρείται ευρέως ως πρωτοπόρος στον τομέα της κυκλικής οικονομίας. Το 2016, έγινε η πρώτη χώρα παγκοσμίως που ανέπτυξε έναν εθνικό χάρτη πορείας για τη μετάβαση σε κυκλική οικονομία, υπό την ηγεσία του Φινλανδικού Ταμείου Καινοτομίας Sitra. Ο χάρτης αυτός περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, ειδικές διατάξεις και για τον τομέα της εκπαίδευσης,

Μεταξύ 2017 και 2019, το Sitra, σε συνεργασία με περισσότερα από 50 εκπαιδευτικά ιδρύματα και οργανισμούς, ανέπτυξε και δοκίμασε, κατά τη διάρκεια τετραετούς περιόδου, δωρεάν και ελεύθερα διαθέσιμο εκπαιδευτικό υλικό και μαθήματα για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Κατά το σχολικό έτος 2018–2019, πάνω από 70.000 παιδιά και νέοι μελέτησαν την κυκλική οικονομία σε περίπου 250 σχολεία, μεταξύ των οποίων το 75% των μαθητών ηλικίας 12 ετών και το 40% των μαθητών ηλικίας 15 ετών. Έξι πανεπιστήμια εφαρμοσμένων επιστημών εκπόνησαν μεθοδολογικό οδηγό για τη διδασκαλία της κυκλικής οικονομίας, καθώς και ενότητα σπουδών 15 πιστωτικών μονάδων, η οποία περιλάμβανε πέντε πιστωτικές μονάδες θεωρίας της κυκλικής οικονομίας σε διαδικτυακή μορφή και δέκα πιστωτικές μονάδες για την ανάπτυξη επιχειρηματικών μοντέλων για την πρακτική εφαρμογή της. Παράλληλα, πέντε πανεπιστήμια ανέπτυξαν διεπιστημονικά μαθήματα δευτερεύουσας ειδικότητας σε δέκα θεματικούς τομείς, όπως ο σχεδιασμός κυκλικής οικονομίας, τα υλικά για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και οι τεχνολογίες ανακύκλωσης μετάλλων. Η εταιρεία Novida, πάροχος περιεχομένου για την επαγγελματική και γενική ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και κατάρτιση, προσέφερε διαδικτυακά μαθήματα για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Άλλα αποτελέσματα περιλάμβαναν διδακτικό υλικό και διαδικτυακά μαθήματα για εξ αποστάσεως εκπαίδευση, όπως ο σχεδιασμός χωρίς άνθρακα για τις κατασκευές, το παιχνίδι Circula, το διαδικτυακό εισαγωγικό μάθημα Circular.now, το μάθημα Climate.now για την κλιματική αλλαγή και το πρόγραμμα Ηγεσία για τη Βιώσιμη Αλλαγή. Τέλος, το Sitra ανέπτυξε έναν εκπαιδευτικό υπολογιστή αποτυπώματος άνθρακα του τρόπου ζωής και ενημερωτικά δελτία με «100 έξυπνους τρόπους βιώσιμης διαβίωσης».

Αν και η ανταπόκριση των εκπαιδευομένων και των άλλων ενδιαφερόμενων μερών ήταν θετική, οι υπεύθυνοι ανάπτυξης του προγράμματος ανέφεραν ως κύριο πρόβλημα την έλλειψη τεχνογνωσίας στον τομέα της κυκλικής οικονομίας μεταξύ των εκπαιδευτικών, των χρηματοδοτών, των δημόσιων διοικητικών υπαλλήλων, των υπευθύνων λήψης αποφάσεων και των επιχειρήσεων. Δεν φαίνεται να υπάρχουν ακόμη διαθέσιμες πληροφορίες στα αγγλικά σχετικά με την περαιτέρω εξέλιξη του προγράμματος.

5.5

Η διδασκαλία της κυκλικής οικονομίας στην πράξη

Τα έγγραφα πολιτικής της ΕΕ για την κυκλική οικονομία τονίζουν σταθερά την προσέγγιση «από τη βάση προς την κορυφή» και την αξιολογούν πιο ευνοϊκά σε σχέση με την προσέγγιση «από την κορυφή προς τη βάση», την οποία υιοθέτησε η Κίνα από τη δεκαετία του 1990. Οι υφιστάμενες πρακτικές στην εκπαίδευση για την κυκλική οικονομία φαίνεται να επιβεβαιώνουν αυτή τη διαπίστωση σε σχέση με τα εκπαιδευτικά συστήματα, καθώς η εφαρμογή τους, με ορισμένες εξαιρέσεις, βασίζεται κυρίως στην πρωτοβουλία μεμονωμένων εκπαιδευτικών και σχολείων. Τα εθνικά ή περιφερειακά αρχεία διδακτικού υλικού προσφέρουν συνήθως περιορισμένους πόρους, ενώ δεν φαίνεται να έχουν συγκεντρωθεί συστηματικά στοιχεία για την εφαρμογή της ΕΑΑ. Συνεπώς, η αποτίμηση της κατάστασης βασίζεται κυρίως σε αποσπασματικά ή έμμεσα διαθέσιμα δεδομένα, όπως ερωτηματολόγια σε εκπαιδευτικούς ή δημοσιευμένο διδακτικό υλικό.

Για να αποκτήσουμε μια εικόνα της τρέχουσας κατάστασης της εκπαίδευσης για την κυκλική οικονομία από την οπτική γωνία των εκπαιδευτικών, αξιοποιήσαμε τα προκαταρκτικά αποτελέσματα μιας μικρής διαδικτυακής έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε μεταξύ εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε τέσσερις χώρες της ΕΕ (Γερμανία, Ελλάδα, Ολλανδία και Πορτογαλία), στο πλαίσιο ενός τρέχοντος προγράμματος Erasmus+.

Πρόκειται για το πρόγραμμα CicloSchools, το οποίο στοχεύει στην προώθηση της εκπαίδευσης για την κυκλική οικονομία στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών δηλώνει πρόθυμη να εφαρμόσει κάποια μορφή αυτής της εκπαίδευσης στις τάξεις της (87%) και αισθάνεται σίγουρη ότι μπορεί να καλύψει τις ανάγκες των μαθητών σε γνώσεις, δεξιότητες και κατανόηση (73%), να τους ενθαρρύνει να συμμετάσχουν σε σχετικές δραστηριότητες (74%), να εφαρμόσει κατάλληλες διδακτικές στρατηγικές με αποτελεσματικότητα (62%), να τις αξιολογήσει με ακρίβεια (54%) και να διαθέτει τις αναγκαίες γνώσεις (52%). Παράλληλα, η συντριπτική πλειονότητα (άνω του 80%) συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να αναπτύξουν περαιτέρω τις ικανότητές τους στον τομέα αυτό και να ενσωματώσουν την κυκλική οικονομία στη διδασκαλία των μαθημάτων τους ή σε διαθεματικό επίπεδο. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει τα γενικά συμπεράσματα της βιβλιογραφίας, η οποία αναδεικνύει τις γνώσεις και την κατάρτιση των εκπαιδευτικών ως αδύνατα σημεία της ΕΑΑ. Μεταξύ των βασικών προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί συγκαταλέγονται οι χρονικοί και οικονομικοί περιορισμοί (40% και 12% αντίστοιχα), καθώς και τα ανύπαρκτα προγράμματα σπουδών (11%). Αξιοσημείωτο είναι ότι οι διδακτικές μέθοδοι που εφαρμόζονται ή συνιστώνται ήδη δίνουν έμφαση σε πρακτικές δραστηριότητες (όπως εκδρομές σε κυκλικές επιχειρήσεις και οργανισμούς, μελέτες περίπτωσης, προσκεκλημένοι ομιλητές, βιωματική μάθηση κ.ά.), καθώς και σε διαδραστικό και πολυμεσικό περιεχόμενο (όπως εκπαιδευτικές εφαρμογές και παιχνίδια, καθοδήγηση, μάθηση από συμμαθητές και μάθηση βάσει έργων), ενώ οι θεωρητικές προσεγγίσεις παραμένουν σε δεύτερο πλάνο – στοιχείο που συνάδει με τις συστάσεις της σχετικής βιβλιογραφίας για την ΕΑΑ.

Μια σύντομη ανασκόπηση διαθέσιμων διαδικτυακών εκπαιδευτικών πόρων φαίνεται να επιβεβαιώνει την υιοθέτηση των παραπάνω μεθόδων. Τα σχέδια μαθήματος ή οι μαθησιακές δραστηριότητες για μαθητές προσχολικής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συχνά διαμορφώνονται γύρω από διδακτικά θέματα που σχετίζονται με την προσωπική τους εμπειρία. Ενδεικτικά παραδείγματα είναι οι δραστηριότητες σχετικά με τη διαχείριση οικιακών αποβλήτων («αστική εξόρυξη»), την κατανάλωση τροφίμων, ρούχων ή smartphone, καθώς και συζητήσεις ή ασκήσεις σχετικά με το πώς το σχολείο μπορεί να γίνει πιο κυκλικό, ή η χρήση υπολογιστών αποτυπώματος άνθρακα που δείχνουν πώς μπορούν να μειωθούν οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα σε ατομικό επίπεδο. Οι μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας συχνά διδάσκονται μέσω παιχνιδιών προσομοίωσης, επισκέψεων σε κυκλικές επιχειρήσεις και πρωτοβουλίες, ή μέσω της οργάνωσης ομάδων συζήτησης. Ορισμένοι επιλέγουν θέματα σχετικά με την κυκλική οικονομία για την πραγματοποίηση ερευνητικών εργασιών. Πολλές σχολικές δραστηριότητες ακολουθούν τις συμβατικές μεθόδους διδασκαλίας, όπως η χρήση φύλλων εργασίας. Ωστόσο, το δείγμα που εξετάστηκε υποδηλώνει ότι τα περισσότερα παραδείγματα δεν εντάσσουν αυτές τις δραστηριότητες σε ένα ολοκληρωμένο κυκλικό πλαίσιο. Αντιθέτως, αντλούν από παλαιότερες αντιλήψεις για την κυκλική οικονομία και εντάσσονται κυρίως στο πρότυπο της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη. Αυτό ενέχει τον κίνδυνο οι μαθητές να μην αποκτήσουν σαφή εικόνα του τι σημαίνει κυκλική οικονομία. Επιπλέον, οι πρακτικές δραστηριότητες μπορεί να δημιουργούν μια υπέρ του δέοντος ευχάριστη ατμόσφαιρα εις βάρος της βαθύτερης κατανόησης των συστημικών αλλαγών που απαιτεί η μετάβαση. Ένα ακόμη πιθανό μειονέκτημα είναι ότι οι μεγαλύτεροι μαθητές ενδέχεται να χάνουν την επαφή με τις σύγχρονες επιστημονικές, πολιτικές και κοινωνικές συζητήσεις γύρω από την κυκλική οικονομία, αν και αυτά παραμένουν προσωρινά συμπεράσματα, λόγω της έλλειψης επαρκών εμπειρικών δεδομένων.

Συμπερασματικά, υποστηρίζουμε ότι η αποτελεσματική εφαρμογή της εκπαίδευσης για την κυκλική οικονομία στα σχολεία παρεμποδίζεται από τους εξής παράγοντες:

Οι χρονικοί περιορισμοί αναγκάζουν τους εκπαιδευτικούς να επιλέγουν ανάμεσα στην εστίαση στα βασικά μαθήματα του προγράμματος σπουδών, που είναι σημαντικά για την αξιολόγηση της ακαδημαϊκής επίδοσης των μαθητών, και στην εισαγωγή νέων θεματικών, όπως η κυκλική οικονομία, οι οποίες απαιτούν επιπλέον προετοιμασία. Με την πάροδο του χρόνου, αυτοί οι περιορισμοί εντείνονται, γεγονός που ίσως εξηγεί γιατί η κυκλική οικονομία κατέχει πιο εξέχουσα θέση μέχρι και το επίπεδο της κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ο περιορισμένος προϋπολογισμός δυσχεραίνει τη χρηματοδότηση εξωσχολικών δραστηριοτήτων, όπως εκδρομές, ή την αγορά κατάλληλου διδακτικού υλικού, όπως παιχνίδια για την κυκλική οικονομία.

Η έλλειψη εμπειρογνομosύνης στον τομέα της κυκλικής οικονομίας είναι συχνό φαινόμενο, καθώς το σχετικό περιεχόμενο δεν φαίνεται να είναι ακόμη διαθέσιμο για την αρχική και συνεχιζόμενη κατάρτιση των εκπαιδευτικών.

Η έλλειψη ενός σαφώς καθορισμένου προγράμματος σπουδών για την κυκλική οικονομία (βλ. παραπάνω) λόγω της διάρκειας των κύκλων αναθεώρησης των προγραμμάτων σπουδών (10 έως 20 χρόνια).

Η συνεχής προσκόλληση στο ισχύον πλαίσιο της ΕΑΑ ενέχει τον κίνδυνο υπονόμησης της ουσιαστικής κατανόησης, τόσο από τους εκπαιδευτικούς όσο και από τους μαθητές, της ιδιαιτερότητας της μετάβασης στην κυκλική οικονομία. Αναμφίβολα, η εκπαίδευση για την κυκλική οικονομία κατέχει μια θεσμοθετημένη, έστω και περιφερειακή, θέση εντός της ΕΑΑ. Ωστόσο, η ΕΑΑ έχει πολύ ευρύτερο πεδίο εφαρμογής (βλ. Εικόνα 19), ενώ η εκπαίδευση στην κυκλική οικονομία διαθέτει διαφορετικό επίκεντρο. Φανταστείτε δύο κύκλους διαφορετικού μεγέθους που επικαλύπτονται εν μέρει. Στην πράξη, η βιώσιμη ανάπτυξη και η κυκλική οικονομία συγχέονται συχνά: οι περισσότεροι μη ειδικοί, αλλά και πολλοί ειδικοί, αντιλαμβάνονται τη μετάβαση σε κυκλική οικονομία είτε ως έναν τρόπο επίτευξης της βιώσιμης ανάπτυξης είτε – λιγότερο συχνά – ως μετεξέλιξη της. Ωστόσο, ας έχουμε κατά νου ότι η εκπαίδευση στην κυκλική οικονομία, ως μέρος της ΕΑΑ, είναι αυτό που καλούνται να διδάξουν σήμερα οι εκπαιδευτικοί.

Η έρευνα για την κυκλική οικονομία δείχνει ότι οι καταναλωτές, μαζί με τις επιχειρήσεις, αποτελούν βασικούς μοχλούς προώθησής της, και ότι η μετάβαση σε ένα κυκλικό μοντέλο απαιτεί σημαντικούς πολιτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς μετασχηματισμούς. Αυτό συνηγορεί υπέρ της ένταξης της κυκλικής οικονομίας στην καταναλωτική και πολιτική εκπαίδευση, εμπλουτισμένης με επιλεγμένα θεωρητικά στοιχεία, ενώ οι πιο τεχνικές και επιχειρηματικές πτυχές θα μπορούσαν να ενταχθούν στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ΕΕΚ) και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, η καταναλωτική διάσταση παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεξερεύνητη στην έρευνα για την κυκλική οικονομία, ενώ η καταναλωτική εκπαίδευση κατέχει ιστορικά περιθωριακή θέση, ιδίως στα προγράμματα γενικής εκπαίδευσης και στη διδασκαλία.

Δεδομένης της έμφασης που δίνεται στην τεχνική εκπαίδευση και, σε μικρότερο βαθμό, στην ανάπτυξη επιχειρηματικών μοντέλων στην έρευνα για την κυκλική οικονομία, θα περίμενε, κανείς μια ισχυρότερη παρουσία της εκπαίδευσης για την κυκλική οικονομία στην ΕΕΚ, καθώς και στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τουλάχιστον στο επίπεδο της επαγγελματικής κατάρτισης ή των σπουδών που σχετίζονται με τους συγκεκριμένους τομείς. Ωστόσο, η εικόνα που προκύπτει δεν διαφέρει ουσιαστικά από εκείνη του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος. Στα προγράμματα σπουδών της ΕΕΚ, θεματικές που σχετίζονται με την κυκλική οικονομία, όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η ανακύκλωση και η επαναχρησιμοποίηση υπολειμμάτων υλικών, έχουν ενταχθεί εδώ και αρκετά χρόνια σε ορισμένα τεχνικά επαγγέλματα, ενώ ζητήματα βιωσιμότητας απαντώνται σε μεγαλύτερο εύρος ειδικοτήτων. Όπως και στη γενική εκπαίδευση, οι κυκλικές πρωτοβουλίες περιορίζονται κυρίως σε επιμέρους δράσεις σχολείων ή μεμονωμένων εκπαιδευτικών. Σε κάποιες περιπτώσεις, μαθητές της ΕΕΚ υλοποιούν μικρής κλίμακας κυκλικά έργα στο σχολικό εργαστήριο ή στον χώρο εργασίας τους, ενώ οι φορείς επαγγελματικής κατάρτισης εξακολουθούν να εμφανίζονται διστακτικοί ως προς την ενσωμάτωση της κυκλικής οικονομίας στα εκπαιδευτικά τους προγράμματα.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η κυκλική οικονομία εξακολουθεί να αποτελεί ένα αναδυόμενο ακαδημαϊκό πεδίο. Παρότι διαθέτει ορισμένα θεσμικά χαρακτηριστικά, όπως εξειδικευμένα επιστημονικά περιοδικά, άλλα στοιχεία, όπως ειδικά προγράμματα σπουδών ή πλήρεις ακαδημαϊκές θέσεις, συναντώνται σπάνια. Από τα περίπου 21.000 προγράμματα σπουδών που προσφέρονται στα γερμανικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, μόνο δύο μπορούν να χαρακτηριστούν ως αποκλειστικά εστιασμένα στην κυκλική οικονομία, ενώ ελάχιστα άλλα τη συνδυάζουν με ειδικότητες όπως η διαχείριση υδάτων ή αποβλήτων και οι τεχνολογίες ανακύκλωσης. Αντίθετα, περισσότερα από εκατό προγράμματα καλύπτουν ευρύτερους επιστημονικούς τομείς και περιλαμβάνουν όρους όπως «βιωσιμότητα» στον τίτλο τους. Ορισμένα ιδρύματα προσφέρουν εισαγωγικά μαθήματα στην κυκλική οικονομία ή έχουν ενσωματώσει σχετικές ενότητες στα προγράμματά τους, κυρίως στις τεχνικές επιστήμες, βασισμένα σε παλαιότερες προσεγγίσεις της έννοιας. Ενδεικτικά, το Τεχνικό Πανεπιστήμιο του Βερολίνου διαθέτει από το 1975 Τμήμα Κυκλικής Οικονομίας και Τεχνολογιών Ανακύκλωσης, το οποίο προσφέρει εισαγωγικό μάθημα στην κυκλική οικονομία και συνεργάζεται με τοπικές πρωτοβουλίες, όπως το Haus der Materialisierung.

Στον τομέα της μη τυπικής εκπαίδευσης, οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο τα τελευταία 25 χρόνια. Το Ίδρυμα Ellen MacArthur, που ιδρύθηκε το 2010, έχει αναδειχθεί σε σημείο αναφοράς και έχει συμβάλει καθοριστικά στη διαμόρφωση της σύγχρονης αντίληψης για την κυκλική οικονομία. Παράλληλα, πιθανόν αρκετές χιλιάδες άλλες οργανώσεις σε όλη την Ευρώπη έχουν αναπτύξει εκπαιδευτικά προγράμματα και υλικό ή έχουν οργανώσει εκπαιδευτικές δράσεις (π.χ. ζωντανά εργαστήρια) για ένα ευρύ φάσμα ομάδων-στόχων, όπως εκπαιδευτικά ιδρύματα και το ευρύτερο κοινό. Από την πρόσκληση του 2014, έχουν ολοκληρωθεί περισσότερα από 800 έργα Erasmus+ με τη λέξη-κλειδί «κυκλική οικονομία», ενώ άλλα 322 βρίσκονται σε εξέλιξη έως τον Ιούλιο του 2025, σύμφωνα με τη βάση δεδομένων του προγράμματος χρηματοδότησης. Αν και οι περισσότερες από αυτές τις προσπάθειες, λόγω περιορισμένων πόρων και εμπειρογνομosύνης, δύσκολα ανταγωνίζονται την ποιότητα, την εμπέλεια ή τη συνέχεια που προσφέρουν οι εμπορικοί πάροχοι εκπαιδευτικού περιεχομένου, ορισμένες έχουν να επιδείξουν ιδιαίτερα καινοτόμες και πρωτοποριακές προσεγγίσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν κυκλικές πρακτικές όπως οι βιβλιοθήκες αντικειμένων, τα εργαστήρια επισκευής και δημιουργικής ανακύκλωσης, καθώς και οι κοινωνικές επιχειρήσεις που ενσωματώνουν κυκλικές αρχές στις οικονομικές τους δραστηριότητες.

Συνοψίζοντας, παρότι μεγάλο μέρος της τυπικής εκπαίδευσης εξακολουθεί να αντανakλά παρωχημένες αντιλήψεις για την κυκλική οικονομία, οι οποίες συχνά περιορίζονται στην έννοια της ανακύκλωσης, παρατηρείται σημαντικός αριθμός οργανωτικών και ατομικών πρωτοβουλιών από φορείς της εκπαίδευσης, οι οποίοι εντός και εκτός εκπαιδευτικών ιδρυμάτων προωθούν σύγχρονες προσεγγίσεις της κυκλικής οικονομίας.

5.6

Ποια προσέγγιση για τους κοινωνικά περιθωριοποιημένους ενήλικες;

Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν ορισμένες γενικές κατευθυντήριες γραμμές για τον σχεδιασμό μεθόδων, δραστηριοτήτων και μαθησιακών ενοτήτων, με στόχο την υποστήριξη κοινωνικά περιθωριοποιημένων ενηλίκων που αναζητούν απασχόληση στην κυκλική οικονομία και ενδιαφέρονται να ιδρύσουν δική τους κυκλική επιχείρηση. Πρακτικά παραδείγματα για την προσέγγιση αυτή αποτελούν αντικείμενο ξεχωριστής έκδοσης, με τίτλο **Circular City Meets Social Enterprise. Towards a Curriculum for Adult Inclusion** (Η κυκλική πόλη συναντά την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Προς ένα πρόγραμμα σπουδών για την ένταξη των ενηλίκων), την οποία μπορείτε να βρείτε [εδώ](#). Επιπλέον μεθόδους και πρακτικά εργαλεία μπορείτε να βρείτε στην πλατφόρμα Circular City Hub, στην ενότητα «Εργαλεία», [εδώ](#). Η πλατφόρμα προσφέρει επίσης εικονικούς χώρους όπου οι εκπαιδευτές ενηλίκων, οι εκπαιδευόμενοι και άλλα ενδιαφερόμενα άτομα ενθαρρύνονται να ανταλλάσσουν και να συζητούν τις απόψεις τους, να υποβάλλουν ερωτήσεις ή να προτείνουν λύσεις. Οι κατευθυντήριες γραμμές για τη λειτουργία της πλατφόρμας είναι διαθέσιμες [εδώ](#).

Οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς πόρους που αναφέρθηκαν παραπάνω δεν είναι, προφανώς, κατάλληλοι για την εν λόγω ομάδα-στόχο. Πόροι που έχουν σχεδιαστεί για παιδιά, για παράδειγμα, συχνά δεν είναι ελκυστικοί για ενήλικες εκπαιδευόμενους, αν και η διαγενεακή μάθηση μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να αποτελεί μια καλή επιλογή. Αντίστοιχα, υλικά που προορίζονται για την τυπική εκπαίδευση ενδέχεται να απωθούν ενήλικες με δύσκολη εκπαιδευτική διαδρομή ή εκείνους που θεωρούν ότι ο σχολικός τρόπος μάθησης είναι υπερβολικά τεχνητός. Τέλος, άλλοι πόροι ενδέχεται να προϋποθέτουν ένα ορισμένο επίπεδο εκπαίδευσης.

Η εκπαίδευση που θα προσφερθεί οφείλει να είναι όσο το δυνατόν πιο συμπεριληπτική. Για τον σκοπό αυτό, είναι σκόπιμο να καταρτιστούν εκ των προτέρων τα προφίλ των υποψήφιων εκπαιδευομένων, στα οποία να αξιολογούνται οι γνώσεις και η εμπειρία τους σε θέματα κυκλικής οικονομίας, καθώς και η μαθησιακή τους ικανότητα. Αυτό επιτρέπει τον σχεδιασμό μιας εκπαίδευσης προσαρμοσμένης στις ανάγκες της ομάδας-στόχου και την επιλογή κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού. Ένας αποτελεσματικός τρόπος για να γίνει αυτό είναι οι ατομικές συνεντεύξεις, αφού ορισμένα άτομα ενδέχεται να είναι διστακτικά να εκφραστούν ανοιχτά μπροστά σε ομάδα. Η διαδικασία μπορεί να πραγματοποιηθεί σε δύο στάδια: αρχικά με μια συνέντευξη αξιολόγησης του υποψήφιου εκπαιδευόμενου και, στη συνέχεια, με μια δεύτερη συνάντηση, κατά την οποία ο εκπαιδευτής και ο εκπαιδευόμενος συμφωνούν στους μαθησιακούς στόχους, ώστε να ενισχυθεί η ενεργή συμμετοχή.

Κατά την αξιολόγηση της εξοικείωσης ενός εκπαιδευόμενου με τις έννοιες και τις πρακτικές της κυκλικής οικονομίας, είναι γενικά (αν και όχι πάντα) προτιμότερο να αποφεύγονται οι αφηρημένες ερωτήσεις. Αντί για αυτό, είναι πιο χρήσιμο να ζητείται από τον συνεντευξιαζόμενο να αναφερθεί σε συγκεκριμένες εμπειρίες, π.χ. αν έχει ακούσει, επισκεφθεί ή εργαστεί σε τοπικές κυκλικές επιχειρήσεις ή αντίστοιχες σε άλλες περιοχές, αν έχει αγοράσει μεταχειρισμένα ρούχα ή έχει επιδιορθώσει ρούχα μόνος του ή μέσω κάποιου εργαστηρίου, αντί να αγοράσει καινούργια, ή αν συμμετέχει σε προγράμματα επιστροφής πλαστικών μπουκαλιών, σε περίπτωση που υπάρχει σχετικό τοπικό σύστημα ανακύκλωσης.

Οι μαθησιακές δυσκολίες είναι ένα ευαίσθητο θέμα. Ο πλήρης ή μερικός αναφαβητισμός είναι συχνό φαινόμενο. Οι μετανάστες ενδέχεται να μην έχουν πλήρη γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής. Ορισμένα άτομα έχουν αισθητηριακές ή άλλες αναπηρίες που περιορίζουν την ικανότητά τους να συμμετέχουν πλήρως σε ορισμένες μαθησιακές δραστηριότητες (πρακτικές δραστηριότητες, εκδρομές κ.λπ.). Τα άτομα με προβλήματα στη σπονδυλική στήλη ενδέχεται να μην μπορούν να διατηρήσουν την ίδια στάση για παρατεταμένα χρονικά διαστήματα, ενώ τα άτομα με ΔΕΠΥ μπορεί να δυσκολεύονται να συγκεντρωθούν στο ίδιο θέμα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Άλλοι μπορεί να δυσκολεύονται να μάθουν σε ομάδες (π.χ. άτομα με αυτισμό) και η αντίδρασή τους σε αυτή την κατάσταση μπορεί να επηρεάσει τους άλλους εκπαιδευόμενους.

Τέλος, οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να κατανοούν πλήρως τι να αναμένουν από την εκπαίδευση και να εκδηλώνουν την προθυμία τους να συμμετάσχουν υπό τους συμφωνηθέντες όρους. Αυτό συμβάλλει στην αποφυγή υψηλών ποσοστών εγκατάλειψης, απουσιών και αδιάφορης συμμετοχής. Το εκπαιδευτικό υλικό και οι διδακτικές μέθοδοι πρέπει να προσαρμόζονται στις ειδικές ανάγκες των εκπαιδευομένων και στους διαφορετικούς τύπους μάθησης: ορισμένοι μαθαίνουν καλύτερα διαβάζοντας κείμενα, μελετώντας οπτικό υλικό ή παρακολουθώντας βίντεο, άλλοι μέσω ακρόασης ή υποβολής ερωτήσεων, ενώ οι απτικοί μαθητές προτιμούν τη μάθηση μέσω πράξης. Η εναλλαγή διαφορετικών μορφών μαθησιακών δραστηριοτήτων και η ισορροπία ανάμεσα σε ενεργητικές και παθητικές φάσεις μάθησης αποτελεί γενικά μια αποτελεσματική προσέγγιση. Οι ενήλικες που έχουν φύγει από το σχολικό περιβάλλον εδώ και αρκετό καιρό συχνά νιώθουν άβολα με τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας της τυπικής εκπαίδευσης, όπως οι ερωταποκρίσεις ή οι αφηρημένες εργασίες, και δείχνουν προτίμηση σε παραδείγματα από την καθημερινή ζωή.

Αυτό φανερώνει τη σημασία της χρήσης τοπικών πόρων αντί για πόρους που μπορούν να βρεθούν στο διαδίκτυο. Για παράδειγμα, αντί της συζήτησης και της επεξεργασίας μιας μελέτης περίπτωσης μιας κυκλικής επιχείρησης, θα μπορούσε να οργανωθεί μια επίσκεψη σε μια τοπική κυκλική επιχείρηση, όπου οι εκπαιδευόμενοι θα μπορούν να υποβάλλουν ερωτήσεις και να συνδεθούν καλύτερα με το θέμα υπό συζήτηση. Η εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων θα πρέπει να γίνεται στο τέλος μιας εκπαιδευτικής συνεδρίας ή ενός εκπαιδευτικού προγράμματος.

Επιπλέον, μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας για την κυκλική οικονομία είναι στα αγγλικά και περιλαμβάνει συχνά από ακαδημαϊκή, τεχνική ή εταιρική ορολογία. Ωστόσο, οι διδακτικές μέθοδοι και το εκπαιδευτικό υλικό πρέπει να προετοιμάζονται στην τοπική γλώσσα και με τρόπο που να είναι εύκολα κατανοητός από τους εκπαιδευόμενους. Κατά την εισαγωγή βασικών αρχών της κυκλικής οικονομίας, όπως το πλαίσιο των «R» και η ιεράρχηση των αποβλήτων, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται απλή, καθημερινή γλώσσα (π.χ. «πυραμίδα αποβλήτων» ή ένα κατανοητό γραφικό αντί της φράσης «ιεράρχηση αποβλήτων») και να αποφεύγεται η κατά λέξη μετάφραση των 3, 4 ή περισσότερων «R», αν αυτή δεν ακούγεται φυσικά στη γλώσσα σας ή ακούγεται τεχνητή. Αντί για αυτό, επικεντρωθείτε στη μετάδοση της βασικής ιδέας ότι ορισμένες πρακτικές είναι πιο κυκλικές από άλλες, με βάση το πώς διατηρούν ή αξιοποιούν αποτελεσματικότερα τους υλικούς και ενεργειακούς πόρους – πάντα με τρόπο προσαρμοσμένο στο επίπεδο και τις ανάγκες της ομάδας-στόχου. Σε τελική ανάλυση, τα «R» αποτελούν απλώς έναν αποτελεσματικό μηχανισμό απομνημόνευσης στα αγγλικά – ίσως εσείς μπορείτε να δημιουργήσετε έναν άλλο εξίσου αποτελεσματικό, είτε μέσω λεκτικών τεχνικών (παρηχήσεις, ομοιοκαταληξίες) είτε με πιο δημιουργικούς τρόπους.

Τέλος, η συστηματική συλλογή ανατροφοδότησης θα σας βοηθήσει να προσαρμόσετε τις μεθόδους και τα υλικά κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης και να βελτιώσετε τα μελλοντικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Η ανατροφοδότηση λαμβάνεται καλύτερα στην ολομέλεια ή μέσω ατομικών συζητήσεων. Αποφύγετε τα ερωτηματολόγια, τα οποία συνήθως οδηγούν σε επιεικείς αξιολογήσεις. Μια αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων μετά την εκπαίδευση, η οποία θα συζητηθεί με τους συμμετέχοντες, και επακόλουθες επαφές μαζί τους έξι μήνες ή έναν χρόνο αργότερα, θα σας επιτρέψουν να μετρήσετε τον αντίκτυπο της εκπαίδευσής σας.

5.7

Η κοινωνική οικονομία στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση στην Ευρώπη

Η κοινωνική οικονομία είναι μια ιδιόμορφη οικονομία, η οποία θέτει τον άνθρωπο πάνω από το κέρδος. Οι οικονομικές δραστηριότητες καθοδηγούνται από συλλογικά συμφέροντα, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους. Οι οργανισμοί κοινωνικής οικονομίας δραστηριοποιούνται σε όλους σχεδόν τους τομείς. Περιλαμβάνουν συνεταιρισμούς, ενώσεις, αμοιβαίες εταιρείες, ιδρύματα και κοινωνικές επιχειρήσεις. Το τοπίο της κοινωνικής οικονομίας είναι ποικιλόμορφο, με σχεδόν 2,8 εκατομμύρια οργανισμούς στην Ευρώπη που παρέχουν περισσότερες από 13,6 εκατομμύρια θέσεις εργασίας, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Τα τελευταία χρόνια, η κοινωνική οικονομία αποκτά όλο και μεγαλύτερη πολιτική ορατότητα ως μοντέλο που αποφέρει θετικά αποτελέσματα, ιδίως όσον αφορά την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή σε ολόκληρη την Ευρώπη. Στο πρώτο μέρος του παρόντος υποκεφαλαίου, θα εξετάσουμε πώς διδάσκεται η κοινωνική οικονομία στην τυπική εκπαίδευση στην Ευρώπη και, στο δεύτερο μέρος, πώς διδάσκεται στον τομέα της μη τυπικής εκπαίδευσης. Για τα δύο αυτά μέρη, θα επικεντρωθούμε κυρίως στις χώρες της κοινοπραξίας CIRcular City: Γερμανία, Κύπρος, Ιταλία, Ολλανδία, Πολωνία και Σλοβακία.

5.7.1

Πώς διδάσκεται η κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη σήμερα;

Η διδασκαλία της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη είναι ένας δυναμικός και ποικιλόμορφος τομέας. Παρόλο που αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο η σημασία της, η προσέγγισή της διαφέρει σημαντικά μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών.

Όπως έγραψε η Lioara Mariana Mudura, διδάκτωρ Οικονομικών (Πανεπιστήμιο της Oradea, Ρουμανία), σε άρθρο με τίτλο *Η εξέλιξη της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρώπη*: «Από την εμφάνισή της το 1830 μέχρι σήμερα, η κοινωνική οικονομία έχει γίνει αντιληπτή με διαφορετικό τρόπο από τις ευρωπαϊκές χώρες και έχει λάβει πολλές μορφές». Σύμφωνα με την ίδια, σε χώρες όπως η Κύπρος, η Πολωνία ή η Σλοβακία, «η έννοια της κοινωνικής οικονομίας απολαμβάνει μέτριο επίπεδο αποδοχής», ενώ στη Γερμανία, τη Γαλλία ή το Βέλγιο, η κοινωνική οικονομία αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο και ενσωματώνεται στα προγράμματα σπουδών πανεπιστημίων και επαγγελματικών σχολών. Οι σκανδιναβικές χώρες, όπως η Φινλανδία και η Σουηδία, είναι γνωστές για τα ισχυρά συνεταιριστικά κινήματά τους και έχουν θεσπίσει σταθερά προγράμματα εκπαίδευσης στην κοινωνική οικονομία, με έμφαση στις συνεταιριστικές αρχές και τη διαχείριση.

5.7.2

Παραδείγματα εκπαίδευσης για την κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη

Γαλλία – είναι μία από τις πιο προηγμένες χώρες στην Ευρώπη στον τομέα της εκπαίδευσης για την κοινωνική οικονομία. Εκεί, η κοινωνική οικονομία διδάσκεται σε δύο βασικές ομάδες-στόχους: αφενός, σε φοιτητές που παρακολουθούν έναν αυξανόμενο αριθμό εξειδικευμένων μεταπτυχιακών προγραμμάτων αφιερωμένων στην κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία (Social and Solidarity Economy, SSE), τα οποία εμβαθύνουν στις θεωρητικές βάσεις, τα νομοθετικά πλαίσια και την πρακτική διαχείριση των κοινωνικών επιχειρήσεων· και αφετέρου, σε εργαζόμενους, μέσω της ένταξής τους σε προγράμματα επιχειρηματικότητας και διαχείρισης, στα οποία η κοινωνική οικονομία ενσωματώνεται όλο και περισσότερο. Στο πλαίσιο αυτό, οι φοιτητές μαθαίνουν για το μοντέλο της κοινωνικής επιχείρησης, τον αντίκτυπό της και τον ρόλο της στην αειφόρο ανάπτυξη.

Γερμανία – όπως και η Γαλλία – διαθέτει έναν ισχυρό τομέα κοινωνικής οικονομίας, κάτι που αντικατοπτρίζεται και στο εκπαιδευτικό της σύστημα, καθώς η έννοια της «κοινωνικής οικονομίας της αγοράς» είναι βαθιά ριζωμένη στη γερμανική κοινωνία. Πολλά γερμανικά πανεπιστήμια προσφέρουν μαθήματα και προγράμματα που σχετίζονται με την κοινωνική οικονομία. Τα προγράμματα αυτά συνδυάζουν συχνά στοιχεία οικονομικών, κοινωνιολογίας, πολιτικών επιστημών και νομικής, ώστε να παρέχουν μια ολοκληρωμένη κατανόηση της κοινωνικής οικονομίας.

Ολλανδία – έχει μακρά παράδοση στον τομέα των συνεταιρισμών και των κοινωνικών επιχειρήσεων, γεγονός που την καθιστά γόνιμο έδαφος για την εκπαίδευση στην κοινωνική οικονομία. Τα ολλανδικά εκπαιδευτικά ιδρύματα ενσωματώνουν επίσης τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης στα προγράμματα σπουδών για την κοινωνική οικονομία, τονίζοντας τον ρόλο του τομέα αυτού στην αντιμετώπιση των παγκόσμιων προκλήσεων.

Πολωνία – η κοινωνική οικονομία εξακολουθεί να είναι ένας σχετικά νέος τομέας, παρόλο που η χώρα έχει σημειώσει σημαντική ανάπτυξη στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας τα τελευταία χρόνια, γεγονός που έχει οδηγήσει σε αυξημένη ζήτηση για εξειδικευμένους επαγγελματίες. Σήμερα, ορισμένα πανεπιστήμια προσφέρουν μαθήματα ή ειδικεύσεις στην κοινωνική οικονομία, τις συνεταιριστικές σπουδές ή την κοινωνική επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο των σχολών οικονομικών, κοινωνιολογίας ή διοίκησης.

Κύπρος – βρίσκεται σε διαδικασία ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Το εκπαιδευτικό τοπίο στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας είναι ακόμη σε φάση διαμόρφωσης, οπότε δεν διαθέτουμε ακόμη πολλά στοιχεία σχετικά με την κατάσταση της εκπαίδευσης για την κοινωνική οικονομία στην Κύπρο.

Σλοβακία – η εκπαίδευση για την κοινωνική οικονομία στη Σλοβακία βρίσκεται ακόμη στα αρχικά στάδια της ανάπτυξής της. Όλο και περισσότερα πανεπιστήμια και ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αρχίζουν να προσφέρουν μαθήματα ή ειδικεύσεις που σχετίζονται με την κοινωνική οικονομία, την κοινωνική επιχειρηματικότητα ή τις συνεταιριστικές σπουδές.

Ιταλία – έχει πλούσια ιστορία συνεταιριστικών και κοινωνικών επιχειρήσεων, και ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας αναπτύσσεται σταθερά. Ωστόσο, πρόσφατη έκθεση της AICCON (Ιταλική Ένωση Συμβούλων Συνεταιριστικής και Κοινωνικής Οικονομίας) επισημαίνει ένα κενό στην ικανότητα του ιταλικού συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να προετοιμάζει τους φοιτητές για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Η έκθεση τονίζει την ανάγκη για στενότερη συνεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων και των οργανισμών κοινωνικής οικονομίας για την από κοινού ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών και εκπαιδευτικού υλικού.

5.8

Η κατάσταση της μη τυπικής εκπαίδευσης για την κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη

Γερμανία – παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη στον τομέα της μη τυπικής εκπαίδευσης για την κοινωνική οικονομία. Πράγματι, δίνεται όλο και μεγαλύτερη έμφαση στην κοινωνική επιχειρηματικότητα, με προγράμματα που εστιάζουν σε επιχειρηματικά μοντέλα με κοινωνικό αντίκτυπο. Το περίφημο σύστημα διπλής μαθητείας της Γερμανίας, που συνδυάζει την κατάρτιση στο χώρο εργασίας με την επαγγελματική εκπαίδευση, εφαρμόζεται και σε θέματα κοινωνικής οικονομίας, καθώς είναι πάντα πιο εύκολο να μάθεις ένα θέμα όταν έχεις την ευκαιρία να το εξασκήσεις ταυτόχρονα.

Ολλανδία – το εκπαιδευτικό σύστημα συχνά ενσωματώνει τη μάθηση με βάση την εργασία, παρέχοντας στους φοιτητές πρακτική εμπειρία σε οργανισμούς κοινωνικής οικονομίας. Πράγματι, η πρακτική άσκηση/μαθητεία και οι τοποθετήσεις σε συνεταιρισμούς, κοινωνικές επιχειρήσεις ή ΜΚΟ είναι συνηθισμένες στη χώρα.

Πολωνία – η εκπαίδευση για την κοινωνική οικονομία πραγματοποιείται συχνότερα μέσω της μη τυπικής εκπαίδευσης παρά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. ΜΚΟ, συνεταιρισμοί και κοινωνικές επιχειρήσεις οργανώνουν συχνά εκπαιδευτικά μαθήματα, εργαστήρια και συνέδρια σχετικά για διάφορες πτυχές της κοινωνικής οικονομίας.

Κύπρος – η μη τυπική εκπαίδευση στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας βρίσκεται ακόμη σε αρχικό στάδιο. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν ορισμένες δυνατότητες, καθώς πολλές ΜΚΟ και συνεταιρισμοί στην Κύπρο διοργανώνουν εργαστήρια, σεμινάρια και εκπαιδευτικές συνεδρίες με θέμα την κοινωνική οικονομία. Οι πρωτοβουλίες αυτές απευθύνονται συχνά σε συγκεκριμένες ομάδες-στόχους, όπως άνεργους, νέους, γυναίκες ή περιθωριοποιημένες κοινότητες.

Σλοβακία – δίνεται όλο και μεγαλύτερη έμφαση στην πρακτική και μη τυπική μάθηση, με πολλά προγράμματα που περιλαμβάνουν πρακτική άσκηση, έργα και μελέτες περιπτώσεων. Η σλοβακική κυβέρνηση δείχνει αυξανόμενο ενδιαφέρον για την υποστήριξη της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε περισσότερες ευκαιρίες για εκπαίδευση και κατάρτιση.

Ιταλία – διαθέτει πολλά προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης για τη διδασκαλία της κοινωνικής οικονομίας. Δίνεται όλο και μεγαλύτερη έμφαση στη διατήρηση και την ενίσχυση της συνεταιριστικής ταυτότητας, δεδομένης της ισχυρής συνεταιριστικής παράδοσης της Ιταλίας, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως.

5.9

Η Κοινωνική Οικονομία εξελίσσεται – Ψηφιακά εργαλεία μάθησης

Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να πούμε ότι η εκπαίδευση για την κοινωνική οικονομία στην Ευρώπη ποικίλλει σημαντικά από χώρα σε χώρα. Σε γενικές γραμμές, αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο η σημασία της εκπαίδευσης για την κοινωνική οικονομία, αλλά ο ρυθμός και το εύρος της εφαρμογής της διαφέρουν σημαντικά.

Παράλληλα με την πρόοδο των επιμέρους κρατών μελών της ΕΕ προς την κατεύθυνση των πιο προηγμένων χωρών, οι οποίες έχουν ήδη θεσμοθετήσει εκπαιδευτικά προγράμματα για την κοινωνική οικονομία ως αναγνωρισμένο επαγγελματικό κλάδο, όλοι όσοι επιθυμούν να προσανατολιστούν προς αυτή την εξέλιξη οφείλουν να κάνουν το πρώτο και βασικό βήμα: να αναπτύξουν τη δική τους δραστηριότητα και να αναζητήσουν ενεργά πληροφορίες και καλές πρακτικές για τη διαμόρφωση ενός κοινωνικοοικονομικού επιχειρηματικού σχεδίου. Μέσα από τη δική του προσπάθεια και μια προκαταρκτική διαδικτυακή έρευνα, κάθε μαθητής και εκπαιδευόμενος μπορεί να γίνει δημιουργός του καταλληλότερου εκπαιδευτικού πλαισίου για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας.

Διαδικτυακές πλατφόρμες – Λόγω της ποικιλομορφίας των μορφών και των πρακτικών εφαρμογών των κοινωνικοοικονομικών δράσεων, δεν υπάρχουν προς το παρόν διαδικτυακές πλατφόρμες ή εργαλεία αφιερωμένα αποκλειστικά στην κοινωνική οικονομία. Ωστόσο, υπάρχουν αρκετοί ψηφιακοί πόροι που μπορούν να προσφέρουν πολύτιμες γνώσεις. Πλατφόρμες όπως οι Coursera, edX και Udemy προσφέρουν μαθήματα οικονομικών, κοινωνιολογίας και διοίκησης επιχειρήσεων, τα οποία περιλαμβάνουν βασικές γνώσεις για την κατανόηση της κοινωνικής οικονομίας. Για παράδειγμα, στην edX διατίθεται το διαδικτυακό μάθημα Economic Democracy του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου. Τα μαθήματα αυτά είναι προσβάσιμα δωρεάν σε βασική μορφή, ενώ η πληρωμή προσφέρει πρόσβαση σε πρόσθετες λειτουργίες, όπως βαθμολογημένες εργασίες και εξετάσεις. Συνήθως διαρκούν κατά μέσο όρο έξι εβδομάδες.

Ερευνητικοί ιστότοποι – Οι διαδικτυακές πλατφόρμες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, της Παγκόσμιας Τράπεζας, του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, προσφέρουν πλούσιο υλικό, μελέτες και εκθέσεις για την κοινωνική οικονομία. Οι πηγές αυτές καλύπτουν ευρύ φάσμα θεμάτων, από την ανταλλαγή ιδεών πολιτικής σχετικά με την αγορά εργασίας έως και τη χρηματοδότηση κοινωνικοοικονομικών πρωτοβουλιών μέσω ιδιωτικών και δημόσιων συμπράξεων, καθώς και ευρωπαϊκών κονδυλίων, με στόχο τη στήριξη και την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας.

Άλλοι πόροι - μέσα κοινωνικής δικτύωσης – Καθώς ακόμη και τα πλέον υψηλόβαθμα διεθνή και ευρωπαϊκά πολιτικά κείμενα περιορίζονται στην περιγραφή του υφιστάμενου σταδίου του «πώς λειτουργούν τα πράγματα», τα κοινωνικά δίκτυα, οι ομάδες εργασίας και οι διαδικτυακές κοινότητες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφόρησης για τις τρέχουσες εξελίξεις στον χώρο της κοινωνικής οικονομίας. Πλατφόρμες όπως το LinkedIn, το X (πρώην Twitter) και το Facebook φιλοξενούν ενεργές κοινότητες αφιερωμένες στα «νέα» της κοινωνικής οικονομίας, προσφέροντας πρόσβαση σε πόρους και άμεση ανταλλαγή γνώσεων ή απαντήσεων σε ερωτήματα.

Ωστόσο, είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι η εις βάθος κατανόηση της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση απαιτεί τον συνδυασμό της ευέλικτης, διαδικτυακής μάθησης με τις καθιερωμένες ακαδημαϊκές σπουδές, οι οποίες βασίζονται σε αξιόπιστα δεδομένα, πρακτική εμπειρία και ενεργή συμμετοχή στον τομέα. Πρόκειται για έναν τομέα που αναδύεται σταδιακά στο πλαίσιο των Γενικών Διευθύνσεων της ΕΕ, όπως η Οικονομία Εγγύτητας και το Οικοσύστημα Εγγύτητας και Κοινωνικής Οικονομίας – έναν τομέα καλά δομημένο και ενταγμένο στη σταθερή αρχιτεκτονική των ευρωπαϊκών πολιτικών, μέσω της Νέας Βιομηχανικής Στρατηγικής για την Ευρώπη.

5.10

Το μέλλον της απασχόλησης (Έκθεση 2023)

Μετά την επιτυχή έναρξη της πολιτικής μετάβασης από τη γραμμική οικονομία σε κυκλικά μοντέλα παραγωγής και κατανάλωσης, οι αγορές εργασίας των επιμέρους χωρών υφίστανται αλλαγές, με αποτέλεσμα να μεταβάλλονται αντίστοιχα και οι απαιτήσεις σε προσόντα, δεξιότητες και γνώσεις του εργατικού δυναμικού. Στις πιο ανεπτυγμένες χώρες, η πράσινη μετάβαση δεν αντιμετωπίζεται ως ξεχωριστό εκπαιδευτικό αντικείμενο, αλλά ως διατομεακή δεξιότητα – μια δεξιότητα που αξιοποιείται σε διάφορες φάσεις τόσο στην επαγγελματική όσο και στην προσωπική ζωή. Επομένως, η γνώση αποκτά αξία όχι μόνο ως μέσο εισοδήματος, αλλά και σε συνάρτηση με τα βιολογικά και περιβαλλοντικά όρια του πλανήτη. Οι απαραίτητες πληροφορίες και γνώσεις για την επαγγελματική εξέλιξη αποκτώνται στο πλαίσιο της δια βίου μάθησης, ενώ η εκπαίδευση βασίζεται σε αξίες με διατομεακό χαρακτήρα.

Καθώς η επιρροή των ισχυρών οικονομικών παραγόντων, που μετριέται σε χρηματικούς όρους, μειώνεται απέναντι στις συνέπειες φυσικών καταστροφών και άλλων περιβαλλοντικών εξωτερικών παραγόντων, οι οποίοι προκαλούν τεράστιες ζημιές και απώλειες, αντίστοιχα αυξάνεται η επιρροή της νεότερης γενιάς καταναλωτών. Οι νέοι, νιώθοντας ότι η ίδια η ύπαρξή τους απειλείται από την κλιματική κρίση, αντιστέκονται στο μοντέλο της υπερκατανάλωσης που κυριάρχησε στις βιομηχανικές χώρες μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Παράλληλα, οι επιχειρήσεις δέχονται αυξανόμενες πιέσεις να επιταχύνουν τη μετάβασή τους προς τη βιωσιμότητα, καθώς περισσότεροι από ένας στους τέσσερις ενήλικες δηλώνουν ότι η περιβαλλοντική υπευθυνότητα αποτελεί βασικό κριτήριο για την επιλογή μιας νέας θέσης εργασίας.

Η παγκόσμια στροφή προς τις πράσινες θέσεις εργασίας επιβεβαιώνεται και από αναλυτική έκθεση του κοινωνικού δικτύου LinkedIn, σύμφωνα με την οποία η παγκόσμια κοινότητα των 800 εκατομμυρίων χρηστών του δίνει αυξανόμενη έμφαση σε όρους όπως «πράσινες δεξιότητες», «πράσινες θέσεις εργασίας» και «πράσινο ταλέντο» (Global Green Skills Report, 2022).

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

https://economicgraph.linkedin.com/content/dam/mel/economicgraph/en-us/global-green-skills-report/global-green-skills-report-pdf/li-green-economy-report-2022-annex.pdf?trk=eg_fow_grn_nav

Η έκθεση παρουσιάζει ορισμένες ενδιαφέρουσες τάσεις:

Οι πράσινες δεξιότητες και οι πράσινες θέσεις εργασίας είναι πλέον απαραίτητες για τη στήριξη της πράσινης μετάβασης. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι περισσότερες θέσεις που απαιτούν πράσινες δεξιότητες δεν ανήκουν στα παραδοσιακά πράσινα επαγγέλματα. Η ζήτηση για «πράσινο ταλέντο» προβλέπεται σύντομα να ξεπεράσει την προσφορά.

Η πρόσληψη εργαζομένων με πράσινες δεξιότητες αυξάνεται με ταχύτερο ρυθμό σε σύγκριση με τη συνολική απασχόληση.

Επί του παρόντος, υπάρχει μια καλή ισορροπία μεταξύ των πράσινων δεξιοτήτων που απαιτούνται.

Οι ταχύτερα αναπτυσσόμενες πράσινες δεξιότητες περιλαμβάνουν τόσο καθιερωμένες όσο και αναδυόμενες ικανότητες.

Η έκθεση επισημαίνει ότι η αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης, η οποία έχει εισέλθει σε εκθετική φάση και τείνει να αυτοτροφοδοτείται (σαν μηχανισμός αέναης κίνησης), απαιτεί την παράλληλη δράση των βασικών φορέων συνοχής εντός των εθνικών επιχειρήσεων, ως εξής:

Υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής: Προώθηση των πράσινων δεξιοτήτων και προετοιμασία του εργατικού δυναμικού για την πράσινη μετάβαση.

Επιχειρηματικοί ηγέτες: Επένδυση στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων του υφιστάμενου και του μελλοντικού πράσινου ανθρώπινου δυναμικού.

Παγκόσμιο εργατικό δυναμικό: Απόκτηση πράσινων δεξιοτήτων για προώθηση της αλλαγής και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας για τις πιο περιζήτητες θέσεις εργασίας.

Αρκετά έγγραφα των Ηνωμένων Εθνών, του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ και σημαντικών παγκόσμιων δεξαμενών σκέψης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας επισημαίνουν ότι οι αλλαγές στην αγορά εργασίας οφείλονται σε πολλούς παράγοντες που αλλάζουν το πλαίσιο και τους κανόνες μέσα στους οποίους λειτουργεί το εργατικό δυναμικό. Η δια βίου μάθηση και η επανεκπαίδευση πρέπει να καταστούν καθιερωμένες πρακτικές για τους εργοδότες, αφού η παραδοσιακά άκαμπτη προσέγγιση περιορίζει την αξιοποίηση δημιουργικών και καινοτόμων συνδυασμών μεταξύ της υφιστάμενης απασχόλησης και της συνεχούς εκπαίδευσης του υφιστάμενου προσωπικού. Μοντέλα που συνδέουν την εργασία με την εκπαίδευση μπορούν να ενισχύσουν ουσιαστικά την ανθεκτικότητα των εργαζομένων απέναντι σε ξαφνικές αλλαγές, βελτιώνοντας την προσαρμοστικότητά τους και την ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται την επαγγελματική αβεβαιότητα – όπως η διακοπή ή η απώλεια της εργασίας – όχι μόνο ως απειλή, αλλά και ως ευκαιρία για εξέλιξη.

5.11

Ωφέλιμη για τον πλανήτη και ωφέλιμη για τους εργαζόμενους. Ποιες δεξιότητες πρέπει να διαθέτει ένας εργαζόμενος στην κυκλική οικονομία;

Η κυκλική οικονομία έχει καταστεί παγκόσμια πρόκληση για όλες τις χώρες και ηπείρους. Η μετάβαση από ένα γραμμικό σε ένα κυκλικό μοντέλο απαιτεί διαφορετικά είδη γνώσεων και δεξιοτήτων, οι οποίες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική ωριμότητα κάθε χώρας. Σύμφωνα με παγκόσμιες εκθέσεις, όπως το Circular Gap Monitor (2024), οι χώρες κατατάσσονται, βάσει του επιπέδου οικονομικής τους ανάπτυξης, στις εξής κατηγορίες:

Σε φάση μετάβασης (Απολαμβάνουν έναν πλούσιο και άνετο τρόπο ζωής και έχουν καλές επιδόσεις στους κοινωνικούς δείκτες, ωστόσο καταναλώνουν πολύ περισσότερα από το μερίδιο που τους αναλογεί σε υλικά.)

ΟΦΕΙΛΟΥΝ:

A) Δομημένο περιβάλλον: Να επιβραβεύουν τους παράγοντες της αγοράς για τις επενδύσεις τους σε κυκλικές λύσεις και επιχειρηματικά μοντέλα / Να καταστήσουν ελκυστικές τις κυκλικές κατασκευαστικές επενδύσεις / Να καλύψουν το χάσμα σε εργατικό δυναμικό και δεξιότητες μέσω ενός συνδυασμού εκπαίδευσης και πολιτικών μέτρων.

B) Μεταποίηση: Να ενθαρρύνουν τον σχεδιασμό προϊόντων με γνώμονα την κυκλικότητα – ώστε να είναι ανθεκτικά και εύκολα στην επαναχρησιμοποίηση, την επισκευή και την ανακύκλωση / Να αξιοποιούν την τιμολόγηση και την ευκολία χρήσης για την προώθηση τρόπων ζωής βασισμένων στην επάρκεια / Να προάγουν την αλλαγή κουλτούρας μέσω της εκπαίδευσης και της νομοθεσίας.

Σε φάση ανάπτυξης (Οι χώρες μεσαίου εισοδήματος αποτελούν – και πιθανότατα θα συνεχίσουν να αποτελούν – βασικούς κόμβους βιομηχανικής και μεταποιητικής δραστηριότητας.)

ΟΦΕΙΛΟΥΝ:

A) Σύστημα τροφίμων: Να εφαρμόζουν πολιτικές που ενθαρρύνουν τις θρεπτικές επιλογές και μειώνουν τη σπατάλη τροφίμων / Να επανασχεδιάσουν τα οικονομικά κίνητρα και τους κανονισμούς ώστε να δοθεί προτεραιότητα στην αναγεννητική γεωργία και στην ολιστική διαχείριση της γης / Να ενδυναμώνουν και να προστατεύουν τους αγρότες που ασχολούνται με την αναγεννητική γεωργία.

B) Μεταποίηση: Να καταργήσουν τα εμπόδια στην επέκταση της κυκλικής παραγωγής με σαφείς και υποχρεωτικούς στόχους και συντονισμένα κίνητρα / Να κατευθύνουν τις επενδύσεις κεφαλαίου και να προωθήσουν τη μεταφορά τεχνολογίας για την επέκταση των πράσινων τεχνολογιών / Να αναπτύξουν ένα σχέδιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη δεξιοτήτων για τις θέσεις εργασίας του μέλλοντος.

Σε φάση οικοδόμησης (Οι χώρες με χαμηλότερο εισόδημα γενικά δυσκολεύονται να καλύψουν τις βασικές ανάγκες για υγειονομική περίθαλψη και εκπαίδευση.)

ΟΦΕΙΛΟΥΝ:

A) Σύστημα τροφίμων: Να απελευθερώνουν επενδύσεις για την άμβλυση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και την προσαρμογή σε αυτήν / Να δίνουν στους αγρότες τη δυνατότητα να επενδύουν σε καινοτομίες με στόχο την αύξηση της αγροτικής παραγωγής και της ποιότητάς της / Να προωθήσουν την απόκτηση δεξιοτήτων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του μέλλοντος μέσω προγραμμάτων κατάρτισης και ευέλικτων διαδρομών μάθησης, αναγνωρίζοντας παράλληλα τις γνώσεις και τις δεξιότητες των αυτόχθονων πληθυσμών.

B Δομημένο περιβάλλον: Να καλλιεργήσουν ευνοϊκές πολιτικές συνθήκες για μια κυκλική αλυσίδα αξίας στον τομέα των κατασκευών / Να επιτρέψουν στις τοπικές αρχές να σχεδιάσουν και να προσαρμοστούν στην κυκλικότητα με οικονομικούς και τεχνικούς πόρους / Να διευκολύνουν τις λύσεις κυκλικής δόμησης που απαιτούν εντατική χρήση εργατικού δυναμικού με την ανάπτυξη δεξιοτήτων και διαδικασίες της άτυπης οικονομίας.

Ανάλογα με τη χώρα διαμονής του, το κάθε άτομο που ενδιαφέρεται για την κυκλική μετάβαση μπορεί να προσδιορίσει τις βασικές προτεραιότητες για τη διασφάλιση της κοινωνικής και περιβαλλοντικής ανθεκτικότητας της χώρας του. Στη συνέχεια, σε συνεργασία με τους ομοτίμους του, έχει τη δυνατότητα να καθορίσει τις διαδικασίες και το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, σύμφωνα με τις συστάσεις των σημαντικότερων παγκόσμιων επιτροπών εμπειρογνομόνων στον τομέα της κυκλικής μετάβασης. Το εργατικό δυναμικό μπορεί να κατηγοριοποιηθεί, από την άποψη της δημιουργίας κυκλικών θέσεων εργασίας, ως εξής:

- **Βασικές κυκλικές θέσεις εργασίας** (Προτεραιότητα στους αναγεννητικούς πόρους, διατήρηση και προστασία των υφιστάμενων πόρων, χρήση των αποβλήτων ως πόρων),
- **Δημιουργία θέσεων εργασίας για την κυκλική οικονομία** (Επανεξέταση του επιχειρηματικού μοντέλου, σχεδιασμός για το μέλλον, συνεργασία για τη δημιουργία κοινής αξίας, ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας) και
- **Έμμεσες κυκλικές θέσεις εργασίας** («Οι έμμεσες κυκλικές θέσεις εργασίας είναι θέσεις εργασίας που υποστηρίζουν έμμεσα την κυκλική οικονομία. Αυτές οι θέσεις εργασίας υπάρχουν σε άλλους τομείς που δεν διαδραματίζουν άμεσο ρόλο στην προώθηση της μετάβασης προς την κυκλική οικονομία, αλλά μπορούν να υιοθετήσουν κυκλικές στρατηγικές»). (Circular Jobs Monitor)

Οι πιο κρίσιμες πληροφορίες για τους φορείς της μετάβασης από τη γραμμική στην κυκλική οικονομία, στο πλαίσιο του έργου CIRcular City, αφορούν κυρίως τις χώρες που ανήκουν στην κατηγορία «METABAΣH» (SHIFT) – δηλαδή τις πλέον βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου.

Οι ιδιοκτήτες και οι κατάλληλα καταρτισμένοι εργαζόμενοι των επιχειρήσεων εκπαιδεύονται στον τρόπο παραγωγής προϊόντων στο πλαίσιο της κυκλικής οικονομίας, κυρίως μέσω της τυπικής εκπαίδευσης. Δεδομένου ότι το εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό πρέπει να διαχειριστεί μεγάλο όγκο πληροφοριών σχετικών με τον τομέα του, η εκπαίδευση στην κυκλική οικονομία πρέπει να είναι απόλυτα ευθυγραμμισμένη με τις ανάγκες της παραγωγικής διαδικασίας κάθε επιχείρησης. Σε αυτό το πλαίσιο, η δια βίου μάθηση αφορά τόσο τα στελέχη και τη διοίκηση των επιχειρήσεων όσο και το τεχνικό και παραγωγικό προσωπικό. Τα διευθυντικά στελέχη αναμένεται να επιδεικνύουν κίνητρο για συνεχή εκπαίδευση, κάτι που μπορεί να συμβάλει στην εξασφάλιση της ανταγωνιστικότητας της επιχείρησης.

Η τεράστια αποθήκη υλικών που είναι ήδη διαθέσιμη προς αξιοποίηση αντιπροσωπεύει σημαντικό δυναμικό για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, ιδιαίτερα για εργαζομένους με χαμηλή ειδίκευση ή για άτομα που βρίσκονται σε κοινωνικά ή υγειονομικά μειονεκτική θέση. Οι θέσεις απασχόλησης στους τομείς της ανακύκλωσης, της επαναχρησιμοποίησης και της επισκευής, σε συνδυασμό με τις αρχές της κοινωνικής οικονομίας και την οικονομική και νομοθετική υποστήριξη του κράτους, μπορούν, μέσω της δημιουργικής εφευρετικότητας και της ενεργοποίησης των φορέων διαχείρισης, να παράγουν νέα προστιθέμενη αξία από προϊόντα τα οποία, στο γραμμικό οικονομικό μοντέλο, θα είχαν ήδη καταλήξει σε χώρους υγειονομικής ταφής.

Στις πλέον ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου, το κύριο ζητούμενο είναι η επιβράδυνση της κατανάλωσης, η οποία ευθύνεται για τη μεγαλύτερη παραγωγή βιομηχανικών αποβλήτων – και όχι βιολογικών αποβλήτων που μπορούν να επιστρέψουν στον φυσικό βιοκύκλο. Οι στρατηγικές επαναχρησιμοποίησης, ανακύκλωσης, ανακατασκευής, επιδιόρθωσης και επανασχεδιασμού συγκαταλέγονται στις πιο αποτελεσματικές κυκλικές προσεγγίσεις για τη δημιουργία θέσεων εργασίας τόσο στη βιομηχανία όσο και στις πολύ μικρές επιχειρήσεις. Επιπλέον, αυτού του είδους οι θέσεις εργασίας μπορούν να καλυφθούν ακόμη και από εργαζομένους με χαμηλή ειδίκευση, ανεξαρτήτως του λόγου που τους κατατάσσει σε αυτή την ομάδα (π.χ. κοινωνικά, υγειονομικά ή άλλα μειονεκτήματα, ή κοινωνικός αποκλεισμός).

Σε αυτές τις χώρες, κατά την περίοδο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, διαμορφώθηκαν οι πιο επιθετικές μορφές ιδιωτικής ιδιοκτησίας, με υπερβολική επιρροή στη δημόσια διοίκηση, γεγονός που οδήγησε σε συσσώρευση πλούτου από ένα μικρό μέρος της κοινωνίας και σε άδικα μοντέλα κατανομής των δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών. Σε αυτές τις χώρες, η μετάβαση προς δικαιότερες μορφές κατανομής και αναδιανομής συνιστά ένα σημαντικό πεδίο παρέμβασης για την πολιτική της κοινωνικής οικονομίας.

Η μετάβαση από τη γραμμική στην κυκλική οικονομία αποτελεί μια πολιτική ατζέντα που έχει μεταφραστεί σε συγκεκριμένα μέτρα για όλους τους φορείς της κοινωνίας: τους βιομηχανικούς παραγωγούς, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τη διοικητική διαχείριση των εθνικών κρατών και, στην παρούσα συγκυρία, μετά την υιοθέτηση της Οδηγίας «Κλείσιμο του κύκλου», τους βασικούς φορείς διάδοσης και ενίσχυσης αυτής της ατζέντας σε όλο το φάσμα της κοινωνίας – τις μη κυβερνητικές οργανώσεις και τα παγκόσμια περιβαλλοντικά κινήματα και δράσεις. Η κατάσταση της παγκόσμιας κυκλικότητας μετράται από το 2018 (9,2%) και, το 2024, σημείωσε πτωτική τάση στο επίπεδο του 7,2%. Αν τα αποτελέσματα αυτού του μετασχηματισμού φαίνονται προς το παρόν ανεπαρκή, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι η βιομηχανική παραγωγή του τελευταίου αιώνα βασίστηκε στη λογική της γραμμικής οικονομίας. Οι προσπάθειες που ξεκίνησαν με τη Διάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, στο πλαίσιο του Νέου Σχεδίου Διεθνούς Δράσης για το Περιβάλλον, μετρούν μόλις λίγες δεκαετίες ζωής.

Το 2024, η έκθεση Circularity Gap Report (Έκθεση για το χάσμα στην Κυκλική Οικονομία) έθεσε για πρώτη φορά στο επίκεντρο της προσοχής την απασχόληση και τη σταθερότητα των θέσεων εργασίας, παρακολουθώντας την ετήσια πρόοδο του κυκλικού μετασχηματισμού σε παγκόσμιο επίπεδο και διερευνώντας ποιες θέσεις εργασίας και ποιες δεξιότητες τον καθοδηγούν – πέρα από τον στόχο της επίτευξης της μέγιστης δυνατής ετήσιας ταχύτητας μετάβασης. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται στην έκθεση: «Αυτό το ζήτημα πρέπει να διαπερνά το σύνολο της κοινωνίας – πολλά στοιχεία, όπως η πολιτική, η οικονομία, η εκπαίδευση, η μετανάστευση και η τρέχουσα οικονομική συγκυρία, επηρεάζουν τα μέσα διαβίωσης των ανθρώπων και τη δομή της αγοράς εργασίας».

Είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη ότι οι καθαρά τεχνολογικές λύσεις για την εφαρμογή κυκλικών πρακτικών ενδέχεται να οδηγήσουν στην εξαφάνιση υφιστάμενων θέσεων εργασίας, γεγονός που μπορεί να προκαλέσει δυσαρέσκεια των εργαζομένων απέναντι σε επιλογές που, ενώ στοχεύουν στη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, αγνοούν τις κοινωνικές επιπτώσεις. Μια τέτοια αλλαγή ενδέχεται να ωθήσει τους εργαζόμενους να επανεξετάσουν τη σχέση τους με το περιβάλλον, τον εαυτό τους και τον κόσμο γύρω τους. Για τον λόγο αυτό, οι κυκλικές λύσεις οφείλουν πρωτίστως να διασφαλίζουν τη βιωσιμότητα της εργασίας για το άτομο. Σε αυτό το πλαίσιο, απαιτείται καταγραφή των υπάρχουσών δεξιοτήτων, αναγνώριση της σημασίας των άτυπων μορφών απασχόλησης – όπως η προσωρινή, ευέλικτη ή άτυπη εργασία – καθώς και κατανόηση της αλληλεπίδρασης κοινωνικής ισότητας και έμφυλων δυναμικών που επηρεάζουν την επίτευξη αξιοπρεπών συνθηκών εργασίας. Η κυκλική μετάβαση πρέπει να έχει θετική επίδραση στην αγορά εργασίας, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες απασχόλησης, ιδίως στο πλαίσιο μιας πιο δίκαιης παγκόσμιας αναδιανομής της αξίας και των πόρων. Έτσι, η απώλεια θέσεων εργασίας, ιδιαίτερα στον παγκόσμιο Νότο, μπορεί να καταστεί πιο ανεκτή για οικονομίες που βρίσκονται σε φάση ανασυγκρότησης.

Οι βασικοί κυκλικοί τομείς που μπορούν να αξιοποιήσουν τις τοπικές, ανανεωμένες ιστορικές δεξιότητες και γνώσεις είναι οι εξής:

ΚΥΚΛΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ – Υπάρχει τεράστιο δυναμικό για αναζωογόνηση και ανάπτυξη επιστημονικών και τεχνικών καινοτομιών μέσω πρωτότυπων, φιλικών προς το περιβάλλον λύσεων. Οι λύσεις που βασίζονται σε παραδοσιακές και ιστορικά εδραιωμένες κατασκευαστικές πρακτικές της εκάστοτε περιοχής προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες για τη δημιουργία πράσινων επαγγελματιών. Στο πλαίσιο της ανάπτυξης δεξιοτήτων και νέων κλάδων της πράσινης μετάβασης, αναμένεται η δημιουργία κρατικών εκπαιδευτικών εργαλείων, ανοιχτών και σε εργαζομένους-μετανάστες από τρίτες χώρες.

ΚΥΚΛΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ – Οι αναπτυσσόμενες οικονομίες διαθέτουν σημαντικό δυναμικό για την ενίσχυση της αναγεννητικής γεωργίας και της βιοοικονομίας, καθώς η μαζική μετανάστευση του πληθυσμού από την ύπαιθρο προς τα αστικά κέντρα δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Η παραδοσιακή ικανότητα διαβίωσης στην ύπαιθρο και η ιστορική συνείδηση βιώσιμης γεωργίας μπορούν να συνδυαστούν με το υψηλής παραγωγικότητας επιστημονικό και τεχνικό δυναμικό, που γίνεται πλέον προσβάσιμο σε ευρύτερα αγροτικά στρώματα μέσω νέων μορφών κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Παράλληλα, μπορεί να ενισχυθεί η αντίσταση απέναντι στην κουλτούρα του γρήγορου φαγητού και της σπατάλης. Η διατήρηση της ποικιλομορφίας στις μορφές ιδιοκτησίας και το μέγεθος των αγροκτημάτων μπορεί να αποτρέψει τη γεωργία μεγάλης κλίμακας που βασίζεται σε μονοκαλλιέργειες, ενισχύοντας έτσι τη βιοποικιλότητα και την εποχικότητα της τοπικής διατροφικής αλυσίδας. Το τοπικό εργατικό δυναμικό που συμμετέχει σε σύντομες αλυσίδες εφοδιασμού τύπου «Farm to Fork» έχει κίνητρα για την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στην καινοτομία μέσω τεχνικών για τη μείωση της απώλειας τροφίμων και την αξιοποίηση αποβλήτων. Επιπλέον, η έμφαση στα τοπικά και εποχιακά τρόφιμα σημαίνει ότι οι απώλειες τροφίμων, οι εκπομπές και οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι πολύ μικρότερες.

Πέρα από τις δράσεις που σχετίζονται άμεσα με την αύξηση του δείκτη κυκλικότητας στις ανεπτυγμένες χώρες, ιδιαίτερη σημασία αποκτά η εξαγωγή και διεθνοποίηση των βέλτιστων λύσεων και των μη χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων που βασίζονται στη γνώση, προς τις αναπτυσσόμενες χώρες (φάση ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ) και τις χώρες χαμηλού εισοδήματος (φάση ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ). Δεν είναι ρεαλιστικό να αναμένεται ότι οι χώρες αυτές θα ακολουθήσουν την ίδια πορεία ανάπτυξης που οδήγησε τις ανεπτυγμένες οικονομίες στην υπερκατανάλωση και, κατόπιν, στη μετάβαση σε κυκλικά και βιώσιμα μοντέλα. Για τον λόγο αυτό, καθίσταται προφανές ότι ο ρόλος των μη κυβερνητικών ανθρωπιστικών και αναπτυξιακών οργανώσεων θα ενισχυθεί σημαντικά σε παγκόσμια κλίμακα. Ωστόσο, τα χρηματοδοτούμενα έργα θα πρέπει να επικεντρώνονται στη μεταφορά βέλτιστων πρακτικών κυκλικής οικονομίας από τις ανεπτυγμένες χώρες προς άλλες περιοχές του κόσμου, όπου υπάρχουν οι κατάλληλες πολιτικές συνθήκες για αποτελεσματική συνεργασία και συντονισμό.

Αναφορές για τη διδασκαλία της κυκλικής οικονομίας

- Bund-Länder-Kommission [German Commission of the Federal Government and the Federal State Governments] (1998) 'Bildung für nachhaltige Entwicklung. Ein Orientierungsrahmen', Materialien zur Bildungsplanung und Forschungsförderung, Heft 69.
- CE Initiative Deutschland (ed.) (2021) CE Roadmap for Germany (Update December 2021), Munich and London.
- Destatis [German Federal Statistics Office] (2023) Integration von 'Global Citizenship Education' und 'Bildung für nachhaltige Entwicklung' im Bildungswesen.
- European Commission (2014) Towards a CE: A zero waste programme for Europe, Brussels.
- European Commission (2015) Closing the Loop – An EU Action Plan for the CE, Brussels.
- European Environmental Agency (2019) 'Textiles in Europe's circular economy', Briefing no. 10.
- Holst, J., Singer-Brodowski, M., Brock, A. & de Haan, G. (2023) 'Monitoring SDG 4.7: Assessing Education for Sustainable Development in policies, curricula, training of educators and student assessment (input/indicator)', Sustainable Development, 1-16. <https://doi.org/10.1002/sd.2865>.
- Järvinen, L. & Sinervo, R. (2020) 'How to Create a National CE Roadmap. A Guide to Making the Change Happen', Sitra Studies, 170.
- Kirchherr, J. & Piscicelli, L. (2019) 'Towards an Education for the CE (ECE): Five Teaching Principles and a Case Study', Resources, Conservation & Recycling, 150: 104406.
- Kirchherr, J., Piscicelli, L., Bour, R., Kostense-Smit, E., Miller, J., Hulbrechtse-Truijens, A. & Hekkert, M. (2018) 'Barriers to the CE: Evidence from the European Union (EU)', Ecological Economics, 150: 264-272.
- Kirchherr, J., Reike, D. & Heggert, M. (2017) 'Conceptualizing the CE: An analysis of 114 definitions', Resources, Conservation and Recycling, 127: 221-232.
- Kirchherr, J., Urbinati, A., & Hartley, K. (2023) 'CE: A new research field?', Journal of Industrial Ecology, 27: 1239–1251. <https://doi.org/10.1111/jiec.13426>
- Korhonen, J., Honkasalo, A. & Seppälä, J. (2018) 'CE: The Concept and its Limitations', Ecological Economics, 143: 37-46.
- Leipold, S. et alii (2023) 'Lessons, narratives, and research directions for a sustainable CE', Journal of Industrial Ecology, 27: 6–18.
- Ludwig, V. (2022?), Übergang zur Kreislaufwirtschaft: die Rolle der Bildung von Schule bis Hochschule, blog entry on the EPALE platform, date, available at <https://epale.ec.europa.eu/de/blog/uebergang-zur-kreislaufwirtschaft-die-rolle-der-bildung-von-schule-bis-hochschule>.
- Ministerium für Schule und Bildung Nordrhein-Westfalen (Ministry for Schools and Education of North Rhine-Westphalia, Germany) (2019) Leitlinie Bildung für nachhaltige Entwicklung, first edition, Schule in NRW Nr. 9052, Düsseldorf.
- Pieroni, M.P., McAloone, T. & Pigosso, T.A.C. (2019) 'Business model innovation for CE and sustainability: A review of approaches', Journal of Cleaner Production.
- Rapp Nielsen, H. (2019) 'The hierarchy of resource use for a sustainable CE', International Journal of Social Economics, 47(1): 27–40.
- Schäfer, M. (2022) 'Kreislaufwirtschaft', Gablers Wirtschaftslexikon, updated version of 19 May 2022.
- Schögl, J.-P., Stumff, L., and Baumgartner, R. J. (2020) 'The narrative of sustainability and CE – A longitudinal review of two decades of research', Resources, Conservation & Recycling, 163.
- Silvennoinen, R. & Pajunen, N. (2019) 'How to make the CE part of the national education system – Tips from Finland', Sitra website (sitra.fi).
- Sitra (2016) 'Leading the Cycle; Finnish road map to a CE 2016-2025', Sitra Studies 121.
- United Nations General Assembly (2015) 70/1. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development.
- Walker, A.M., Opferkuch, K., Lindgreen, E.R. et alii (2022) 'What Is the Relation between CE and Sustainability? Answers from Frontrunner Companies Engaged with CE Practices', CE and Sustainability, 2: 731–758.
- World Commission on Economic Development (1987) Our Common Future.

Αναφορές για τις κοινωνικές επιχειρήσεις

AICCON, "REPORT - Social Economy Education in Italy", January 2021.

Link: https://www.aiccon.it/wp-content/uploads/2021/11/D_31_ITALY_final_report_UPDATED.pdf

European Commission, "Social economy: Commission proposes ways to harness its full potential for jobs, innovation and social inclusion", 13 June 2023. Link :

<https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/>

[ip_23_3188#:~:text=As%20part%20of%20today's%20proposals,provides%20social%20economy%20entities%20with](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3188#:~:text=As%20part%20of%20today's%20proposals,provides%20social%20economy%20entities%20with)

Lioara Mariana Mudura, 2015. "The Evolution Of The Social Economy Concept In Europe," Annals of Faculty of Economics, University of Oradea, Faculty of Economics, vol. 1(2), pages 728-734, December. Link: <https://ideas.repec.org/a/ora/journl/v1y2015i2p728-734.html>

Serres, C., De Moor, T., 2023. "Social Enterprises in the Netherlands: Towards More Institutional Diversity?". In: Peter, H., Vargas Vasserot, C., Alcalde Silva, J. (eds) The International Handbook of Social Enterprise Law. Springer, Cham. Link: https://doi.org/10.1007/978-3-031-14216-1_41

Social Economy Europe <https://www.socialeconomy.eu.org/the-social-economy/the-social-economy-in-the-eu/>

Social Economy Europe, "The Social Economy in Europe", 14th November 2023. Link: <https://www.youtube.com/watch?v=hTdlSWt-CDw>

Social Economy Europe, "SEE Annual Report 2023", July 2024.

Link : https://www.youtube.com/watch?v=E0hD_syGZzA

The Future of Jobs Report 2023 <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/digest/>

Circularity Gap Report 2024 <https://www.circularity-gap.world/2024>

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ ΣΑΣ

